

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА АРХЕТИПІКИ

**АРХЕТИПІКА І ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ:
РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА НОРМАТИВНІ ПРАКТИКИ**

**Збірник наукових праць
переможців і кращих авторів
Другого міжнародного конкурсу молодих учених**

**КИЇВ
НТЦ «Псіхея»
2014**

УДК 351/354(477)"2014"(082)
ББК 67.9(4Укр)401я43
A87

Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України
(протокол № 212/5-7 від 29 травня 2014 року)

Експертна колегія:

Тетяна Данилова, канд. філос. наук (Київ, Україна);
Володимир Козаков, д-р держ. упр., проф. (Київ, Україна);
Павло Крупкін, канд. фіз.-мат. наук, с. н. с., (Париж, Франція);
Катерина Меркотан, канд. політ. наук (Борне Суліново, Польща);
Валентина Мамонова, д-р держ. упр., проф. (Харків, Україна);
Андрій Мартинов, д-р іст. наук, с. н. с. (Київ, Україна);
Людмила Приходченко, д-р держ. упр., проф. (Одеса, Україна);
Олена Шибанова-Росенко, канд. екон. наук, проф.
(Лондон, Велика Британія; Твер, Росія).

A87

Архетипіка і державне управління: раціоналізація та нормативні практики
[Текст] : збірник наукових праць переможців і кращих авторів Другого міжнародного конкурсу молодих учених ; Київ, 13 червня 2014 р. / за ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. – К. : Псіхея, 2014. – 120 с.

ISBN 978-617-7234-00-4

До збірки увійшли статті переможців і кращих авторів Другого міжнародного конкурсу молодих учених, фінал якого пройшов у рамках П'ятого теоретико-методологічного семінару за міжнародною участю «Архетипіка і державне управління: раціоналізація та нормативні практики» (13 червня 2014 р., Київ, Україна).

УДК 351/354(477)"2014"(082)
ББК 67.9(4Укр)401я43

© Українська школа архетипіки, 2014

ISBN 978-617-7234-00-4

ЗМІСТ

До читача

<i>Олег АМОСОВ</i>	5
<i>Сергій КОТОВ-ДАРТІ</i>	7

**Архетипіка і державне управління:
раціоналізація та нормативні практики**

<i>Аксана БОРИСЕВИЧ</i> . Нові цінності маленьких телеглядачів як результат духовних ціннісних трансформацій перехідної доби суспільного розвитку: архетипний підхід	9
<i>Віктор ВІЛЖИНСЬКИЙ</i> . Архетип національної традиції врядування як автентична основа реформування місцевого самоврядування в Україні	22
<i>Степан ГАЛИЧ</i> . Місце молоді як суб'єкта державного управління (архетипний підхід)	32
<i>Кирило ГОРОДНИЧЕВ</i> . Архетип української держави.....	37
<i>Світлана ІРХА</i> . Підпорядкування в суспільстві: архетипний аспект	45
<i>Каріна КОЗЛОВА</i> . Феномен протесту як архетип українського народу.....	52
<i>Катерина ЛОМАКІНА</i> . Багатство і гроші – головне прагнення особистості: архетипний підхід.....	60
<i>Вікторія МАЛЮСЬКА</i> . Духовні засади розвитку українського суспільства: архетипна складова.....	65
<i>Віталій ОМЕЛЬЯНЕНКО</i> . Національні архетипи в контексті управління інноваційним розвитком	72
<i>Альона САДОВСЬКА</i> . Комунікативна сфера в соціогуманітарному просторі: архетипний підхід.....	79
<i>Олександра ЦЕХАНОВСЬКА</i> . Бюрократія як політичний актор в системі державного управління України: на прикладі моделі «кошика для сміття»	86
<i>Юлія ЧЕРКАСОВА</i> . Система цінностей в інфернальних архетипах людства в ХХІ столітті: раціональне поховання	94
<i>Лариса ШЕРЕМЕТЬЄВА</i> . Роль латентних міжнародних організацій у системі державного управління: архетипний підхід	102
<i>Євгеній ЮРЧЕНКО</i> . Архетип територій як складова розвитку механізму правового регулювання під час реалізації містобудівної політики на місцевому рівні.....	110
Українська школа архетипіки	118

TABLE OF CONTENTS

To the reader

<i>Oleg AMOSOV</i>	5
<i>Sergej KOTOV-DARTEY</i>	7

**Archetypes and public administration:
rationalization and regulatory practices**

<i>Aksana BORYSEVICH</i> . New values of little TV viewers as a result of spiritual valuable transformations of transition period social development: archetypal approach	9
<i>Viktor VILIZHINSKYI</i> . Archetype of national governmental tradition as the authentic base for reforming process in the local self-government in Ukraine	22
<i>Stepan GALICH</i> . Place youth as a subject of public administration (archetypal approach)	32
<i>Kyrylo GORODNYCHEV</i> . The archetype of the Ukrainian state	37
<i>Svetlana IRKHA</i> . Submission in society: archetypical aspect	45
<i>Karina KOZLOVA</i> . The phenomenon of the protest as an archetype of the Ukrainian nation	52
<i>Kateryna LOMAKINA</i> . Wealth and money – the basic aspiration of the person: archetypical approach	60
<i>Viktoriya MALYUSKA</i> . Spiritual principles of development of Ukrainian society: archetypical constituent	65
<i>Vitaliy OMELIANENKO</i> . National archetypes in the context of innovation development management	72
<i>Aliona SADOVSKA</i> . Communicative sphere in social-humanitarian space: archetypical approach	79
<i>Olexandra TSEKHANOVSKA</i> . Bureaucracy as a political actor in the system of public administration of Ukraine: by the example of the «garbage can» model	86
<i>Yulia CHERKASOVA</i> . Value system infernal archetype of humanity in the 21 st century: rational disposal	94
<i>Larysa SHEREMETIEVA</i> . The role of latent international organizations in public administration: archetypal approach	102
<i>Ievgenii IURCHENKO</i> . Archetype of the areas as a component of legal regulation mechanism in urban policy implementation at local level	110
Ukrainian school of archetypes	118

Шановні колеги, друзі!

Події останнього періоду, пов'язані з ослабленням державності та суверенітету України, не могли не позначитися на економіці та інших сферах життєдіяльності нашої країни. Вони суттєво позначилися і на духовному стані українців. У цьому зв'язку звертає на себе увагу той загальний психосоціальний стан України, Росії і Білорусії, на тлі якого відбуваються нинішні події.

Зокрема, дані моніторингових досліджень загальносистемних змін в Україні (1992-2014), Росії (2010, 2011) і Білорусії (2010, 2011, 2013), що їх проводить Українська школа архетипіки, свідчать про те, що східнослов'янські суспільні системи перебувають сьогодні в особливому – патопсихологічному стані, названому нами «психоневроз відкладеної дії» (Б. Зейгарник). Останній відноситься до проявів «аномії», про яку писав французький соціолог Е. Дюркгейм у своїй головній роботі «Про поділ суспільної праці» (1893). Цей стан характерний для перехідних періодів суспільного розвитку. Саме в ньому відбувається остаточне розкладання, дезінтеграція і розпад старої системи цінностей і норм, замість якої з'являються і стверджують себе нова психосоціальна основа і новий інституційний порядок в суспільстві. Разом з тим, результати нашого моніторингу дають підставу припускати, що патопсихологічний стан суспільства – це свого роду кульмінаційний момент аномії, перебуваючи в якому суспільна свідомість виявляється не здатною розділити минуле і сьогодення (А. Ассман). Для виходу з цього стану необхідні спільні зусилля держави, бізнесу та суспільства. Наша ж з Вами місія полягає в тому, щоб створити якщо не універсальний науковий апарат, то хоча б такий, який дозволив би пояснити і побудувати модель подолання цього стану. Архетипіка – це і є той, адекватний часу науковий інструментарій, практичне застосування якого зможе допомогти подолати вищезгаданий кризовий стан у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

До можливостей архетипіки все частіше звертаються сьогодні вчені різних галузей наукового знання – соціології, психології, економіки, державного управління та публічного адміністрування. Сьогодні на наших з Вами очах народжуються і затверджуються основні положення методології архетипіки. Багато з її фундаментальних основ отримують деталізацію і розвиток. Але не меншою мірою залишаються потреби в розвитку архетипового концепту, осмисленні архетипних підстав феномена демократії, особливостей його реалізації в сучасному українському суспільстві. Адже наша країна останні 10 років послідовно і наполегливо звертається до своїх давніх традицій прямої демократії – «Віче» («народних зборів»), виборів гетьмана, князя, отаманів тощо.

Дослідження архетипів прямої демократії в рамках публічного адміністрування безперечно: забезпечить ефективність прийнятих рішень на рівні територіа-

**Архетипіка і державне управління:
раціоналізація та нормативні практики**

льних громад; знизить трансакційні витрати при реалізації функцій адміністрування (за рахунок зменшення кількості ланок в апараті управління); включити в управлінські процеси інтелектуальний потенціал носіїв влади – народу.

Дослідження архетипів прямої демократії, вважаю, забезпечить також успішність пошуку і релевантність відображення в громадській самосвідомості національної ідеї, яка стане зрозумілою, близькою і прийнятою більшістю нашого суспільства.

П'ятий форум Української школи архетипіки і її Другий міжнародний конкурс молодих учених, що їх провадиться в межах публічного адміністрування, — це черговий крок у розвитку унікального за своєю природою і міждисциплінарного за формою наукового напрямку. Від його спроможності сьогодні багато в чому залежать успіх і якість практичної самореалізації людини і суспільства в цілому.

Тож, бажаю всім нам, маститим ученим і молодим дослідникам, успіхів у науковій творчості, у створенні нових наукових теорій на благо розвитку в Україні публічного адміністрування та архетипів демократії!

Перший заступник директора
Харківського регіонального інституту
державного управління
Національної академії
державного управління
при Президентіві України,
д-р екон. наук, професор,
заслужений діяч науки
і техніки України

16 травня 2014 р.
Харків, Україна

О. Ю. Амосов

Шановні колеги, друзі!

Смію так звернутися до Вас, оскільки маю честь вдруге вітати учасників і гостей міжнародного конкурсу молодих вчених «Архетипіка і державне управління: раціоналізація і нормативні практики», який проходить у рамках п'ятого, ювілейного, теоретико-методологічного семінару Української школи архетипіки.

Проведення щорічних теоретико-методологічних семінарів із міжнародною участю «Архетипіка і державне управління» стало доброю традицією розвитку цієї наукової школи. Активність молодих представників напрямку свідчить про зацікавленість проблематикою і формує надії на майбутній розвиток. Із задоволенням відзначаю, що Перший міжнародний конкурс молодих вчених, який відбувся у 2013 році, зібрав

32 дослідників з України та Росії. Сьогодні цей склад поповнився представницею Білорусі. Молоді дослідники незмінно демонструють високий, а головне – інноваційний рівень інтелектуальних можливостей, пропонуючи нові підходи до осмислення й вирішення актуальних проблем державного управління з точки зору архетипного підходу.

Українська школа архетипіки державного управління і як така є унікальним явищем, оскільки ініціює розуміння звичних управлінських та соціальних проблем через глибинні психологічні механізми людської спільності, нерозривно пов'язані з віруваннями, пристрастями, установками колективного несвідомого.

Національна академія державного управління при Президентові України, в надрах якої сформувався цей напрямок, може пишатися наявністю блискучої і оригінальної наукової школи, заснованої на відповідному духові часу міждисциплінарному підході. І ця школа, яка об'єднує зараз понад 150 учасників із різних країн світу, надаючи можливість для розкриття молодих талантів, безсумнівно, має блискуче майбутнє.

Розвиток комунікативних, біо- і нанотехнологій, процеси глобалізації сучасного світу руйнують старі традиційні управлінські системи та зв'язки. Людству потрібні нові смисли та управлінські підходи. Особливо актуальним це є для України, яка переживає активну фазу відродження, проходить процес очищення та осмислення свого майбутнього, усвідомлення державності. Неординарність, неформальний і творчий погляд на проблеми держави і суспільства, запропоновані молодими дослідниками, вочевидь, зможуть вдихнути нове життя в науку й систему державного управління, що саме по собі є цінністю.

Переконаний, праці учасників конкурсу молодих вчених стануть прекрасними зразками глибокого, осмисленого пошуку сучасних методів, інструментів і способів реалізації актуальних управлінських рішень.

*Архетипіка і державне управління:
раціоналізація та нормативні практики*

Щиро бажаю всім учасникам цього прекрасного комунікативного заходу отримати емоційну та інтелектуальну насолоду від діалогів, спілкування, творчих дискусій.

Сподіваюся також, що всі ідеї, погляди й пропозиції, висловлені авторами, знайдуть своїх адресатів і стануть важливою інформаційною складовою для наукової основи управлінських дій!

Президент Британської академії освіти,
д-р юр. наук, д-р екон. наук,
професор

23 травня 2013 р.
Лондон, Велика Британія

С. Ф. Котов-Дарті

**АРХЕТИПІКА І ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ:
РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА НОРМАТИВНІ ПРАКТИКИ**

УДК 316.773.4-053.2:654.1(047)(476)

*Аксана БОРИСЕВИЧ
аспірант факультету психології,
Державна установа освіти
«Академія післядипломної освіти»
(Мінськ, Беларусь)*

**НОВІ ЦІННОСТІ МАЛЕНЬКИХ ТЕЛЕГЛЯДАЧІВ ЯК
РЕЗУЛЬТАТ ДУХОВНИХ ЦІННІСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
ПЕРЕХІДНОЇ ДОБИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ:
АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД**

Із використанням архетипної методології досліджується прагнення маленьких телеглядачів знайти нові ціннісні основи і сенси життя в умовах перехідної доби суспільного розвитку. Наведено результати теоретичного аналізу проблемної галузі та результати емпіричних досліджень духовних цінностей дітей.

***Ключові слова:** архетип, архетипний підхід, духовні цінності, перехідний період суспільного розвитку, дитячий телевізійний продукт, діти молодшого шкільного віку, пріоритетні цінності дітей.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасна ситуація, що склалася в суспільстві, показує виняткову тенденцію, спостережану вже в дитячому середовищі, – прагнення збудувати нову ціннісну основу світогляду зі спиранням на базові цінності, яка проявилася на тлі тяжкої економічної кризи, що спровокувала інтенсивний процес ціннісної трансформації (1981–2014 рр.). Паралельно політичним і соціально-економічним перетворенням спостерігалися і зміни в політиці телемовлення. Сплеск «вільної» телевізійної інформації, що виник після розвалу СРСР, призвів до посилення цікавості до всього нового і забороненого раніше, викликавши серйозний злам «старої» ціннісної системи, розбещеність дорослих людей і звільнення їх від колишніх комплексів.

Свобода телеперегляду дорослих відбилася на телеперегляді дітей. Їм стала доступна заборонена інформація (сексуального, агресивного характеру). У результаті «інформаційна відвертість» призвела до ціннісного дисбалансу суспільства. Слабка адаптивна здатність багатьох до соціально-економічних умов життя, що змінилися, стала серйозною перешкодою до осмислення цінностей та їх архетипної спрямованості. Акцентуалізація егоїстичної мотивації призвела до стрімкого розвитку і домінування індивідуалістичних цінностей, до ослаблення ціннісної основи

суспільства перехідного періоду, до байдужого ставлення багатьох батьків до формування цінностей власних дітей.

Ставлення потурання державної телевізійної політики РБ до розвитку національного дитячого телемовлення через перше десятиліття після розвалу СРСР призвело до зникнення безлічі цінних програм і низької телепродуктивності. Розвиток цифрового і супутникового віщання в Білорусі надав можливість дітям дивитися комерційні дитячі телевізійні канали (ДТК) із включеним у програмні пакети дитячим телепродуктом, що часом має дуже суперечливий контент (жорстокість, агресивність, сексуальність, безкарність, хамство). На відміну від Росії й України, у нас немає свого дитячого каналу на рідній мові за наявності в суспільстві такої потреби. Наше опитування (2011 р.) показало, що 42 % батьків молодших школярів хотіли б, щоб їх діти дивилися дитячі передачі білоруською мовою (46 % – російською, а 12 % – все одно).

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема духовних цінностей дітей викликає занепокоєння дослідників багатьох країн разом із проблемою впливу телебачення.

Духовні цінності – це духовний високозначущий капітал інформаційного суспільства, що розвивається.

Про зародження і становлення аксіології свідчать праці таких філософів, як Сократ, Платон, Р. Декарт, Б. Спіноза, К.А. Гельвецій, Н.А. Гольбах, І. Кант, Р. Лотце, Р. Коген, С. Булгаков, Н. Бердяєв, В. Солов'їв, С. Франк, П. Лапай, Д.А. Леонтьєв. *На існування різних підходів до розуміння сутності цієї цінності вказують наступні учення: натуралістичний психологізм* (А. фон Мейнонг, Р.Б. Перрі, Дж. Дьюї, К.І. Люїс), *персоналістичний онтологізм* (М. Шелер), *аксіологічний трансценденталізм* (Ст. Віндельбанд, Р. Ріккерт), *культурно-історичний релятивізм* (Ст. Дільтей), *соціологічна концепція цінностей* (М. Вебер, У. Томас, Ф. Знанецький).

Про ідею архетипності, роль міфології в появі архетипних образів говорять К.Г. Юнг, Дж. Хиллман, В. та Я. Грімми, В. Буслаєв, А. Афанасьєв, *про архетипний мотив* – А.Н. Веселовський, В. Пропп, Е.М. Мелетінський, *про архетипну основу цінностей* – С.Е. Никітіна, Е.Ю. Зозуліна, Е.М. Щепановська, Н.П. Моніна, *про прояв архетипів у ризикогенних соціокультурних ситуаціях* – Н.С. Вдовушкіна.

Про складнощі формування цілісного ціннісного ставлення дитини до себе і до світу, пов'язані з розвитком її критичної свідомості в ході духовного виховання, свідчать дослідження зарубіжних (Н.В. Danesh, Е. Mustakova-Possardt А. Cline) і російських (В.А. Сухомлінський, Г.А. Мелекесов, І.Д. Єгоричева) вчених [7, с. 199–200]. *Про трансформацію життєво важливих цінностей дітей молодшого шкільного віку, виражену в суперечливості вибраних цінностей* (базові цінності пригнічуються матеріальними) і *нерозвиненості духовності*, говорять російські вчені Н.В. Светлова, М.В. Анікєєв, З.З. Мамишева та М.В. Груздева.

На посилення значущості матеріальних цінностей у свідомості дітей у період між 1983 і 1995 рр. указують Н.А Волкова, Л.Г. Десфонтейнес, Т.В. Дробишева й А.Л. Журавльов, *на велику розбіжність між цінностями, що декларуються, та реальною поведінкою, про знецінення здоров'я, сім'ї* – Л.А. Варнакова, О.Г. Кирилук, І.А. Кропива, В.Е. Семенова та Н.В. Корабльова, *на нерозвинені знання про головні моральні категорії, на дефіцит моральних почуттів та емпатії*

тій – Л.Г. Лисюк, на актуалізацію потреби у відновленні духовних цінностей, на кризу ідеалів і втрату духовних орієнтирів – А.І. Большова.

Про шкідливий вплив телебачення на цінності дітей і про формування їх «духовної убогості» як нездатності до духовного співпереживання, байдужості до насильства і смерті, що розвивається під впливом телевізійних міфів, і про формування аморальної поведінки дітей говорять зарубіжні дослідники А. Lasmanis, В. Earlya, Е. Smith, Carr, Gottfredson, Kadiri та Muhammad [12, с. 90; 24; 25].

Про насадження соціальних стереотипів і негативні наслідки – розвиток неправильних соціальних установок і неправильний погляд на світ – повідомляють А. Lasmanis, А. Lasmane, I. Vanaga і D. Lasmane [12, с. 91; 11, с. 446]. *Про використання телебачення у поліпшенні дитячого фізичного, духовного і соціального здоров'я* говорять дослідники Австралії, Китаю, Сінгапуру і США [23, с. 4].

Про трансформації в структурі ціннісних орієнтацій дітей під впливом телебачення у бік раціоналізації свідомості дітей і домінування цінностей індивідуального порядку та споживання говорять російські дослідники М.А. Тукмачев, О.О. Гомбоева і Н.А. Матвєєва. Підкреслюється відкидання таких цінностей, як *продуктивне життя, пізнання, краса природи і мистецтва, життєва мудрість, щастя інших* [6, с. 78].

На недовіру дітей до цінностей дорослих і необхідність формування їх духовності в процесі виховання, у тому числі і під впливом телебачення, указують українські дослідники Н.І. Соболева, Л.В. Ніконорова, Л. А. Гужва та Н.Д. Темех [7, с. 200].

Про телевізійне насильство над дітьми говорять білоруські психологи С.Н. Островський і К.І. Воробйов, *про нав'язування стереотипів, формування соціальної дезорієнтації, поверхневого сприйняття культурних цінностей –* В. Ксенда, Т.В. Зайковська, *про пониження в свідомості молоді базових цінностей –* Е.М. Бобосов, Г.М. Грибів, Е.І. Рудковський, Н.М. Байков, Л.Н. Кривцун-Левшина та М.Е. Шмуракова [6, с. 79].

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на наявність великого обсягу досліджень, сьогодні в Білорусі не існує єдиного функціонуючого психологічного підходу до цілеспрямованого розвитку у дітей як базових цінностей, що є продуктом колективного несвідомого, так і нових життєвих цінностей. Відсутність наукової обґрунтованості впливу дитячого телемовлення на ціннісний світ дітей вимагає ретельного вивчення з метою отримання результатів, аргументація яких дозволила б змінити ситуацію, що склалася, на користь білоруського суспільства.

Оскільки до дослідження цінностей дітей і впливу на них дитячого телепродукту архетипний підхід раніше не застосовувався, потрібне комплексне вивчення проблемної галузі з урахуванням ціннісних трансформацій перехідного періоду суспільного розвитку та змін ціннісних орієнтацій маленьких глядачів під впливом дитячого телебачення, а також впливу архетипних образів на становлення нових життєвих цінностей. У зв'язку з цим дослідження, що презентується, відрізняється **актуальністю і новизною.**

Мета статті – аналіз теоретичної й емпіричної представленості проблеми формування нових цінностей маленьких телеглядачів (дітей молодшого шкільного

віку) внаслідок духовних ціннісних трансформацій перехідного періоду суспільного розвитку і під впливом дитячого телемовлення з урахуванням архетипного підходу.

Для досягнення меті були поставлені такі **завдання**: 1) методологічно обґрунтувати проблему цінностей у рамках архетипного підходу; 2) відобразити тенденції, отримані в результаті вивчення ціннісних трансформацій дітей молодшого шкільного віку, та їх віддзеркалення у впливі архетипних образів; 3) розкрити мотиваційно-потребовий аспект прихильності духовних ціннісних орієнтацій дітей до деструктивних архетипів, нав'язуваних дитячим телемовленням; 4) виявити дієві архетипи, що по-новому актуалізуються в ціннісних уподобаннях молодших школярів, що дивляться ДТК і дитячий телепродукт, який транслюється Загальнонаціональним телебаченням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цінності посідають найважливіше місце в життя людини і суспільства, оскільки саме вони характеризують власне людський спосіб життя [9, с. 407]. Явища дійсності стають цінностями, коли залучаються до сфери людської практики, в соціальні стосунки суб'єкта і набувають у них значущості [17, с. 20]. Так, цінності – регулятори діяльності, що реально діють, чинять вплив на поведінку незалежно від їх віддзеркалення в свідомості (Д.А. Леонт'єв) [22, с. 3]. «Духовність» – утвердження вищих етичних цінностей; духовність як якість особи виражається в пріоритеті духовних цінностей у системі цінностей індивіда [7, с. 200].

Проблема цінностей цікавила ще філософів *Античності* (Сократ, Платон), що ототожнювали цінність із буттям. У Середні віки цінності набули релігійного характеру. В *epoxy Відродження* на перший план виступали цінності *гуманізму* і вільнодумства. У *Новий час* підходи до вчення про цінності визначалися з позицій раціоналізму (Р. Декарт, Б. Спіноза, К.А. Гельвецій, Н.А. Гольбах). І. Кант у вченні про цінності протиставив проблему моральності як свободи сфері природи. У *другій половині XIX ст.* Р. Лотце та Г. Коген уперше дали поняття цінності як значення об'єкту. Наприкінці *XIX ст.* проблема цінностей розроблялася С. Булгаковим, Н. Бердяєвим, В. Соловйовим і С. Франком, а на початку *XX ст.* П. Лапі ввів термін «аксіологія» [9, с. 407–408].

Існують такі *підходи до розуміння сутності цінності*: 1) *натуралістичний психологізм* (А. фон Мейнонг, Р. Б. Перрі, Дж. Дьюї, К.І. Люїс), що розглядає цінності як об'єктивні чинники, джерело яких міститься в біологічних і психологічних потребах людини; 2) *персоналістичний онтологізм* (М. Шеллер), який представляє ієрархію цінностей особи, що створює її онтологічну основу (нижня сходинка – задоволення плотських бажань і матеріальні цінності, вища – цінності «прекрасного» та «пізнавальні» цінності; найвища – цінність «святого» й ідея Бога); 3) *аксіологічний трансценденталізм* (Ст. Віндельбанд, Р. Ріккерт), що розуміє цінності як ідеальне буття (*істина, добро, справедливість, краса*), як ідеал, носій якого – трансцендентальна свідомість; 4) *культурно-історичний релятивізм* (В. Дільтей), який критикує спроби створення абсолютної концепції цінностей, абстрагованої від реального культурно-історичного контексту; 5) *соціологічна концепція цінностей*, що визначає цінність як норму, яка має певну значущість для суб'єкта (М.

Вебер), як будь-який предмет, що має зміст, який піддається визначенню, і значення для членів соціальної групи (У. Томас, Ф. Знанецький) [9, с. 409–410].

Проте цікавим є розгляд аксіологічної проблематики з позиції архетипного підходу. Першим поняття «архетип» увів К.Г. Юнг в аналітичній психології, маючи на увазі під ним «могутні первинні психічні образи, з яких складається колективне несвідоме, таке, що є сховищем латентних слідів пам'яті людства. У ньому відбито думки і почуття, спільні для всіх людей, що є результатом нашого спільного емоційного минулого; у ньому міститься вся духовна спадщина людської еволюції» [19, с. 200]. Ідея К. Юнга, дещо змінившись, отримала продовження в архетипній психології Дж. Хілмана та його архетипотерапії, а також в інших американських теоріях.

Сьогодні поняття «архетип» застосовується в різних галузях: у філософії «архетип» – прообраз, ідея в пізньоантичній філософії (Філон Олександрійський, Блаженний Августин), у літературі – образи, що часто повторюються, сюжети, мотиви у фольклорних і літературних творах, у мистецтві – первинний образ, оригінал; загальнолюдські символи, покладені в основу міфів, фольклору і самої культури, що переходять із покоління в покоління, в психології – універсальні первісні природжені психічні структури, що складають зміст колективного несвідомого, розпізнавані в досвіді і такі, що виявляються в образах і мотивах сновидінь, в основі людської символіки міфів і чарівних казок [2].

Оскільки цінності лежать у підґрунті світогляду, виникнення якого пов'язане із завершенням антропосоціогенезу і появою родової общини, то і закладання цінностей відбувалося під час його формування.

Міфологічний світогляд (дитинство людства) – це тотемістичні уявлення, що виконували функцію самосвідомості роду [3, с. 28; 1, с. 6] і передували історично індивідуальному світогляду [4, с. 9]. Род виступає його суб'єктом, а власне світогляд – продуктом колективної творчості, в основі якого лежить міф [1, с. 6]. При цьому міф – це не просто система уявлень, це одна з перших людиностворюючих машин. Впливаючи на людську істоту, ритуали переводять, інтенсифікуючи, звичайний стан в інший режим життя і буття, в якому вже є пам'ять, спадкоємність, тривалість у часі [13, с. 16]. Так, людство створювало узагальнювальні погляди на світ і людину, на свою життєдіяльність, висувало ідеали, формувало уявлення про майбутнє, що служило орієнтиром у житті [17, с. 3].

Представники міфологічної школи XIX ст. (В. та Я. Грімми, В. Буслаєв, А. Афанасьєв), що спиралися на ідеї Ф. Шеллінга й А. та Ф. Шлегелей, виходили в своїх дослідженнях з ідеї архетипності фольклору; вони пояснювали багато явищ у фольклорі різних народів найдавнішою міфологією, а зміст власне міфів – обожнюванням явищ природи.

Суть цього добре розкривається в розумінні «архетипного мотиву» (А.Н. Веселовський, В. Пропп) як мікросюжету, що містить предикат (дію) і має більш-менш самостійний і достатньо глибинний сенс (Е.М. Мелетінський). «Повний сюжет» містить у собі клубок мотивів. До класифікації архетипних мотивів належать потрапляння у владу демонічної істоти, отримання чудового помічника, одруження на царівні, подорож тощо. Міф, героїчний епос, легенда і чарівна казка надзвичайно багаті на архетипний зміст [21, с. 3].

При цьому *фрагмент фольклорного світу* відображає уявлення про простір та облаштування світу речового, які стосуються просторово-часових, причинно-наслідкових зв'язків і визначають ціннісну картину світу (С.Е. Никітіна, Е.Ю. Кукушкіна) [16, с. 157].

Так, *міфологія – вершина ціннісно-сміслового збагнення реальності*, що виводить до онтологічного коріння понять, а *міф – реальність ціннісно-сміслового порядку*, що має справу з аксіомами усвідомлення реальності (Е.М. Щепановська). «Базовий архетип» задає ціннісне ядро, яке є постійним, попри його послідовне збагачення сенсами й образами, а система первинних понять є аксіологічною в своїй основі тому, що архетипи як культурні універсали містять у собі невід'ємний ціннісний сенс, їх можна назвати «вічними». Тому найбільш значуща функція міфології – архетипи допомагають відродити позачасовий сенс тощо, що відбувається [20, с. 15–20].

Перетинаючись з «архетипами» в міфологічній площині, «цінності» отримали певне архетипне навантаження. Це відбилося в базових національних культурних цінностях та їх архетипіко-міфологічних образах. *Культура слов'ян пронизана цими образами*, і саме з ними пов'язано духовно-етичне становлення цінностей дітей.

Сонце, вода, земля – вся природа є єдиною з людиною. Людина вважала себе частиною природи, а природу – *храмом*. Етичні засади в народній культурі проявлялися як переживання *добра, справедливості, краси, миру, любові*, що складається в істину. А *істина* складалася з живого життя, розуміння миру. Від малої людини до великої – все пронизувала міра духовного, єдине вселенське відчуття світу і безумовної перемоги краси і добра. Тому споконвічно слов'янським є дбайливе і шанобливе ставлення до всього живого. Давні слов'яни, що одухотворяли природу й усі її явища, створили надзвичайно етичний закон для мешкання на цьому Світі, закон, який ґрунтувався на великих етичних цінностях – Добрі, Розумінні, Любові. Людина з найменшого віку вчилася оцінювати, порівнювати свої бажання, вибудувати своє Я в гармонійне МИ. Звідси на благодатному ґрунті гуманних народних традицій та обрядів розвинувся той етичний аспект, який є притаманним характеру слов'янина: душевність, особливе почуття патріотизму й милосердя [14, с. 4–6].

Так, до архетипів можна віднести наступні: *Мати-Земля (Макошь, Софія), Батько-Небо (Сварог), Сонце (Даждьбог), Вогонь (Сварожич), Род, Рожаниці*.

З «Матір'ю-Землею» пов'язано цілу низку обрядів, заклинань і свят: Ярилін день, свято Купали. Образ *матері – етнічний архетип самосвідомості* («Батьківщина-мати»). Н.А. Бердяєв указував, що головна категорія «російської душі – материнство». Архаїчний образ *Великої Матері, владичиці землі і неба, життя і смерті* відобразився в образі *Пречистої діви* і в давніших образах *дволикої богині смерті та народження Калі, богині смерті Баби-Яги*. Образи казкових лиходіїв (*Баба-Яга, Коцій Безсмертний, Змій Горинич*) пов'язані з безсмертям. Вони виражають язичницьке перевертенство – «все є всім». І в казкових архетипах, і в народній мові зливаються добро і зло, незламність зла є водночас умовою нескінченного відродження добра [18, с. 85–87].

Н.П. Моніна говорить про *російський культурний архетип* – досвідомі, глибинні, незмінні, установки, що знову й знову актуалізуються, визначають уявлення

про світ і про місце людини в ньому, етичні ідеали та ціннісні установки народу (софійність, соборність/со-буття, всеєдинство та ін.) [15, с. 247]. На рубежі XIX–XX ст. *соборність* виражалася в «свободі в єдності» – в духовному єднанні вільних творчих особистостей на основі етичних цінностей. Така форма буття соціальної культури «органічно сполучала принципи індивідуалізму й колективізму і відповідала національному менталітету» [10, с. 247].

Треба сказати, що *проблеми вибору архетипу і ціннісного вибору в перехідному періоді суспільного розвитку постають однаково гостро*.

Так, «вибір» адекватного конкретній ситуації архетипу відбувається на не-свідомому рівні практично миттєво за резонансним принципом – найбільш дієвою буде та архетипна матриця, структура дії якої є найбільш близькою до структури ситуації. Тому людина, свідомість якої схильна до роботи в перехідному режимі, зможе швидше прийняти нові умови як життєві.

Це людина Традиції, що володіє почуттям особистої відповідальності. Коли консолідуючі сили культури, її сакральні сенси перестають зберігатися колишніми смисловими формами, що втрачають своє центральне положення, і на їх місце приходять сили відцентрові, то, щоб уникнути розпаду, культура задіює резерви своїх структур по максимуму. З'являється Новий Трікстер, Тінь книжкової посткультури – Традиція. Традиційні семіоконструкти Великої Матері й Трікстера міняються місцями. Перша покидає сакральний центр, відносячи з собою весь сакральний зміст. Трікстер опиняється в центрі смислових реалій культури.

Щоб бути справжнім Героєм сьогодні, замало бути бунтарем, замало просто зустріти Тінь, що вкаже на Двері, – необхідно не боятися зробити крок у майбутнє, не сподіваючись на якесь продовження минулого: треба взяти Тінь із собою і не розлучатися з нею більше ніколи. Це одна з типових казкових ситуацій, що описує здатність суб'єкта до внутрішньої узгодженості. У сучасній культурі втрачається дієве начало народних казок: для того щоб задіяти резерви, людині необхідно отождентити себе з архетипним образом, персонажем, що несе певне символічне значення і що емоційно переживається [8, с. 88–92].

Героїчне архетипне начало живе в кожній людині як бажання щось зробити, чомусь присвятити себе, відчутти потужність своєї внутрішньої енергії, пізнавши глибину своїх можливостей, розкрити себе. У будь-якому саморозкритті є героїчне начало самопожертвування, віддання себе людям, життєвому процесу. Без нього, не беручи відповідальність за життя, людина не відчуває себе повноцінною і вважає життя позбавленим сенсу. Притуплення архетипного начала призводить до психопатології [20].

За Н.С. Вдовушкіною, сьогодні відсутнє єдине символічно-смислове поле. «Нам потрібні нові казки, але написати їх повинні ми самі, кожен з нас. У цьому і полягає ризикогенність ситуації, коли кожна окрема людина буде фактично вимушена шукати свій внутрішній стрижень без сторонньої допомоги» [8, с. 92].

Також особливої значущості в перехідний період набуває проблема цінностей, коли кардинальні соціальні перетворення призводять до різкої зміни систем цінностей, що існували в ньому, тим самим ставлячи людей перед дилемою: зберігати сталі цінності або пристосовуватися до нових, які широко пропонуються або нав'язуються [9, с. 407].

Процес трансформації цінностей у перехідний період виявився специфічним через важку адаптації. Це відбилося на формуванні світогляду і духовних цінностей дітей молодшого шкільного віку.

Вивчення ціннісних трансформацій на підставі емпіричних досліджень про розвиток цінностей дітей (О.А. Борисевич, 1981–2013) показало наявність таких тенденцій:

1) процес статевої ідентифікації відрізняється у хлопчиків схильністю до ризику і напруженістю соціально-психологічної адаптації, а у дівчат – до маскулінізації або до конфлікту, пов'язаного з невпевненістю в своїй фемінності за базової маскулінності;

2) відбуваються зміни у виборі цінностей дітей від етичних, колективістських з орієнтацією на людей до вольових, матеріальних (їжа, одяг, гроші), індивідуалістичних цінностей;

3) підкреслюється незрілість моральних думок: діти не мають поняття про альтруїзм, навіщо потрібно надавати допомогу іншому, не вміють допомагати (особливо дівчатка);

4) поведінка сільських дітей більш альтруїстична, ніж у міських (частіше виявлялася прагматична мораль);

5) діти почали відчувати дефіцит зразків для наслідування: хочуть бути схожими на богатирів, казкових принцес, естрадних співаків, манекенниць, героїв зарубіжних кінобойовиків, антигероїв (Годзілла, Термінатор);

6) є позитивний вплив на духовно-етичні ціннісні засади дітей фольклору, культури, народних прислів'їв і приказок;

7) спостерігається погіршення свідомого формування базисних духовних цінностей у дітей (*людина, свобода, істина, колективізм, переконаність, обов'язок, творчість, активність, моральність*) за рахунок ослаблення споріднених зв'язків, міжпоколінного спілкування, дегуманізації дитячо-батьківських стосунків (дефіцит спілкування, нехтування батьківськими обов'язками, низька психолого-педагогічна культура).

Аналіз тенденцій з позиції архетипного підходу говорить про те, що хлопчики відчують явну потребу актуалізації архетипного образу *Героя*, підкріпленого агресивністю через усвідомлення власної слабкості. Проте як справжні герої вони, на відміну від дівчаток, уміють допомагати, виручати з халепи. У дівчаток виявляється конфлікт між архетипними образами *Герой* і *Мати* з пригніченням поперемінно кожного з них залежно від віку і виховання (у молодших дівчаток сильніше проявляється проходження архетипу *Героя*). Також актуалізується вплив на дітей таких образів, як *Воїн* (символ волі, напористості, безжальності до людей), казкові лиходії *Коцїй Безсмертний*, *Змій Горинич* (байдужість до чужого горя, егоїзм, пристрасть до багатства), *Принцеса* (егоїстична примхлива красуня, що чекає на велике кохання). Сільські діти – віддзеркалення давніх слов'ян, тому цілком зрозумілим є гармонійний прояв архетипів *Вогонь* (символ неподільної спільності великої сім'ї, роду, в якому всі дбають один про одного, співпереживають), *Мати-Земля* (*Макошь*) і *Небо-Батько* (*Сварог*) (допомога через повагу до дорослих, необхідність допомагати маленьким).

Відзначимо, що мотиваційно-потребовий аспект прихильності духовних ціннісних орієнтацій дітей до деструктивних архетипів нав'язується телебачення і дитячим телемовленням зокрема.

Дослідження (О.А. Борисевич, 2012) *телевізійних зразків для наслідування сільських дітей* показало, що в десятку обожнюваних кумирів у хлопчиків увійшли: «Маша» і «Ведмідь» (1-е місце), «Людина-Павук» (2), «Том» і «Джері» (3), «Вовк» і «Заєць» з «Ну, постривай!» (4), «Чіп», «Дейл», «Бетмен» (5), «Черепашки-ніндзя» (6), «Губка Боб» (7), «Тачки» (8), «Шрек», «Мікки Маус», «Алладін» та «Альоша Попович» (9), «Вінні Пух», «Дюймовочка», «Кіт Леопольд», «Незнайко», «Король Лев» (10).

Улюблені герої дівчаток є наступними: «Маша» і «Ведмідь» (1), «Вовк» і «Заєць» з «Ну, постривай!» (2), «Вінкс» (3), «Том» і «Джері», «Русалочки», «Братц», «Барбі» (4), «Білосніжка» (5), «Вінні Пух», «Лунтік», «Шрек» (6), «Чіп», «Дейл», «Рапунциль», «Дюймовочка» (7), «Герда», «Кіт Леопольд», «Незнайко», «Карлсон» (8), «Мулан», «Тімон» і «Пумба», «Алладін» (9), «Мойдодир», «Червона шапочка», «Мауглі» (10). Основним мотивом вибору послужила наявність у «мультяшок» наступних рис: *доброта, краса, модність, дбайливість, відважність і почуття гумору*. При цьому діти першого і другого класів вибирали кумирів, оцінюючи їх *доброту, веселість, дружелюбність, здатність літати, силу*, третього класу – *дружелюбність, працьовитість, справедливість*; четвертого класу – *терпіння, пошану, піклування про ближніх, розсудливість, відданість*.

Діти прагнули наслідувати героям і хотіли навчитися *доброті, дружелюбності, розумінню, співчуттю, повазі, умінням рятувати і захищати слабких, дбати про ближніх, своєчасно допомагати, бути хорошими, терплячими, чесними, розсудливими, справедливими*. Дівчатка мріяли навчитися *чарівництву, перетворенням, чаклунству, магії; володіти надздібностями (бути невидимими, вміти літати, виконувати бажання, передбачати, читати думки)* [5, с. 293–294].

Очевидно, що у хлопчиків домінує архетип *Героя*, що рухається далеко не правильним шляхом і більше нагадує *Антигероя*. Добрий герой опиняється, на жаль, на останньому плані. У дівчаток спостерігається потрійна архетипна спрямованість: 1) образи *Герой-чоловік* і *Герой-жінка* з явним домінуванням першого проєктують образ *Амазонки*; 2) образи *Принцеса (Дівчина-товар* – такі, що насолоджуються життям, привабливі зовнішнім багатством, але абсолютно ниці духовно), *Русалочка* і *Дюймовочка* (пошук щастя в коханні) пригнічують образи *Матері, Рожаниці* (символізують сім'ю, материнство, жіночність, душевність); 3) образ *Блазень (Петрушка, Скоморох* – добродушний, дурнуватий, веселий) пригнічує образи *Святий* (все прощає, здатен на самопожертвування, люблячий), *Мудрець* (ухвалює правильне рішення, серйозний, відповідальний).

Дослідження (О.А. Борисевич, 2013) *ціннісних уподобань сільських молодших школярів, що дивляться дитячий телепродукт ДТК і Загальнонаціонального телебачення* ($n = 64$), за допомогою *методики «Ціннісний опитувальник С. Шварца»* (в адаптації А.Л. Ліхтарникова) показало *значущість термінальних цінностей маленьких телеглядачів*:

1) *духовно-етичні цінності в 7 років – безпека сім'ї і близьких, поважання традицій, самообмеження, сенс життя, гармонія з природою, почуття власної*

**Архетипіка і державне управління:
раціоналізація та нормативні практики**

гідності (важливіше для хлопчиків, чим для дівчат, в яких спостерігається ціннісний конфлікт між *духовністю* і *задоволенням, цікавим життям*);

2) у 8 років – *свободу, цікаве життя, багатство* і *задоволення* (у дівчаток *задоволення* на першому місці);

3) у 9 років – *безпека* і *духовність* домінують над *цікавим життям, свободою, задоволенням* (але для дівчат вільне, незалежне життя з яскравими враженнями в світі краси є важливішим);

4) у 10 років – позитивна спрямованість ціннісних орієнтацій до *духовності, просоціальності, збереження традицій, свободі дій і думки*, актуальність питання про *сенс життя* із збереженням цінності *задоволення* і *цікавого життя*.

Архетипи, що діють, можна презентувати таким чином:

1) у 7 років очевидним є домінуючий вплив таких архетипів: *Захисник* (кожен чоловік має бути воїном), *Рідний дім* (фортеця від злих сил, недоступний притулок, сімейні традиції), *Пічка* (що ніколи не остигає) і *Вогнище* (життя сім'ї; рідний будинок існує, доки є теплим вогнищем; тепле вогнище – теплота душевна), *Мати* і *Батько* (любов і повага до близьких людей), *Світове Древо* (сенс життя, основа для впорядкування мислення, пам'яті, сприйняття), *Вода* (*Кров природи і Землі, Птахи небесні, Убогий мандрівник* – сакральне ставлення до природи, що виражається в перебуванні в гармонії з природою, єднання з природою і навколишнім світом), *Людина в честі у Світу* (поважає себе і користується повагою у людей не лише своєї місцевості). На жаль, архетипний вплив цих образів на дівчаток виявляється слабкішим. На них домінуючий вплив чинять образи *Червоні черевики* (бажання отримати неприборкану, дику радість, жага задоволень), *Іван-Дурень* (бажання легкого, цікавого, з враженнями життя), *Свобода* (бажання робити все, що заманеться, не дивлячись на ризик);

2) у 8 років найважливіші архетипи пригнічуються впливом образів *Свобода, Іван-Дурень, Боже покарання* (багатство не приносить щастя, справдана вважалось нещастям) і *Червоні черевики*, при цьому на дівчаток останні, як і в 7 років, чинять найбільший вплив;

3) у 9 років відбувається актуалізація колишніх цінностей хлопчиків під впливом архетипних образів *Захисник, Рідний дім, Пічка* і *Вогнище, Мати* і *Батько, Світове Древо, Вода* з пригніченням архетипних образів *Свобода, Іван-Дурень, Червоні черевики*, а у дівчаток навпаки;

4) у 10 років явно домінує вплив архетипних образів *Захисник, Рідний дім, Пічка* і *Вогнище, Мати* і *Батько, Світове Древо, Вода* з пригніченням архетипного впливу на маленьких телеглядачів образів *Свобода, Іван-Дурень, Червоні черевики*.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, виходячи з досліджень і проведеного аналізу цінностей дітей у рамках архетипного підходу, можна зробити такі висновки.

1. Виявляється явна потреба дітей в актуалізації архетипних образів *Героя* (особливо у хлопчиків, у дівчаток же спостерігається конфлікт між образами *Герой* і *Мати*), *Воїн, Принцеса, Коцїй Безсмертний, Змїй Горинич*.

2. Не дивлячись на те, що діти хочуть навчитися позитивним якостям у своїх кумирів, вибирають вони «мультишок», що несуть негативне архетипне навантаження. Але небезпека полягає в тому, що вплив цих архетипів на несвідому сферу

дітей за допомогою телебачення провокує хибне розуміння цінностей дітьми. Вони не знають, що таке цінності, що зло, модність, магічні і надздібності – це не цінності. Проте позитивна тенденція все ж таки проявляється в актуалізації архетипного ціннісного коріння до 10 років.

3. Давньослов'янські архетипи впливають на несвідому сферу дівчаток і хлопчиків, спонукаючи їх «примірюватися» до тих або інших цінностей, вибрати для себе краще і приймати їх як провідний принцип життя. При цьому чітко простежується глибинне розуміння хлопчиками своєї «чоловічої суті», чого зовсім не скажеш про дівчаток. Маленькі телеглядачки бачать безліч зразків «порожньої вроди», «безтурботних усмішок», «танцюючих фей», які нещадно блокують вплив давніх архетипів і тим самим руйнують традиції, зв'язок народу зі своїм минулим і базовими цінностями. Однак утішає лише факт наявності самокритичності молодших школярів, який з віком тільки посилюється і впливає на здійснення правильного вибору значущих для життя цінностей. На прикладі архетипна спрямованість ціннісних виборів цих дітей, по суті, на рівні несвідомого стала помітною боротьба Добра із Злом.

Отримані результати свідчать про необхідність зміни телевізійної політики Республіки Білорусь з метою створення дитячого національного телеканалу, сприяючого цілеспрямованому духовно-етичному ціннісному вихованню маленьких глядачів. При цьому розробка і відбір контенту дитячого телевізійного продукту повинні проводитися з урахуванням використання архетипного підходу. Необхідно налагодити контроль за дитячим телепродуктом низької якості, наповненим деструктивним архетипним змістом, що надходить на «блакитні екрани». Що ми прищепимо нашим дітям, показуючи «Клуб Вінкс. Школа чараўніц» (50...75 хв. на день сім разів на тиждень) або «Фантастичния прыгоды Чалавек-павук-3» (150 хв. на день одноразово) (телеканал «Білорусь 2»)?

Маленькі телеглядачі сьогодні намагаються збудувати нову ціннісну картину світу. Роль дорослих – допомогти їм у цьому складному і життєво важливому процесі. Потрібна актуалізація ціннісного виховного процесу за допомогою архетипного підходу, термінова корекція ціннісної картини дітей, освіта батьків, педагогів, психологів і працівників телебачення.

Необхідним уявляється відновлення в рамках національної мовної політики роботи дитячого телемовлення, спрямованого на цілеспрямоване формування стійких духовних ціннісних засад маленьких громадян Білорусі і підтримуваного Міністерством освіти РБ, оскільки стабільна робота дитячого національного телемовлення як важливого соціально-психологічного чинника стала б гарантом благополучного гармонійного ціннісного розвитку підростаючого покоління, як майбутнього високодуховного демократичного суспільства суверенної Білорусі.

Список літератури

1. Алексеева Л. О. Философия : учеб.-метод. пособ. для студ. / Л.О. Алексеева, Ф.О. Додонова. – Донецк : ДонНТУ технических вузов, 2007. – 175 с.
2. Архетип [Электронный ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Архетип>. – Дата доступа : 25.04.2014.

3. Арцишевский Р. А. Мировоззрение как общественное явление (социально-философский аспект) : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Р. А. Арцишевский. – М., 1987. – 35 с.
4. Бабак В. С. Мировоззрение личности: диалектика формирования и социальные функции : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / В. С. Бабак. – Краснодар, 1973. – 25 с.
5. Борисевич О. А. Влияние мультипликационных героев на ценности сельских детей / О. А. Борисевич // Коммуникативные стратегии информационного общества : труды V Междунар. науч.-теор. конф., Санкт-Петербург, 14–16 ноября 2012 г. / С.-Петерб. гос. политех. ун-т ; отв. за вып.: О.Д. Шипунова. – СПб, 2012. – С. 293–294.
6. Борисевич О. А. Воспитание духовных ценностей сельских детей посредством детских телевизионных каналов / О.А. Борисевич // Збірник наукових прац Академії паслядыпломнай Адукацыі / рэдкал.: А.П. Манастырны (гал. рэд.) [і інш.] ; ДУА «Акад. паслядыплом. адукацыі». – Вып. 10. – Мінск : АПА, 2012. – С. 74–90.
7. Борисевич О. А. Духовно-нравственные ценности сельских школьников 7–10 лет – приоритет национального воспитания в современной Беларуси / О. А. Борисевич // Виховання, освіта, менеджмент, філософія, право: історичний аспект : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю студентів та молодих учених (Євпаторія, 17–20 вересня 2013 р.). – Ялта : РВВ РВНЗ КГУ, 2013. – С. 199–207.
8. Вдовушкина Н. С. Архетипические мотивы рискогенных социокультурных ситуаций / Н. С. Вдовушкина // Общество. Среда. Развитие : научно-теоретический журнал. – 2010. – № 2 (15). – С. 88–93.
9. Данильян О. Г. Философия : учебник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – М. : Эксмо, 2005. – 512 с.
10. Жизненные силы русской культуры: пути возрождения в России начала XXI века. – М. : Магистр-Пресс, 2003. – 380 с.
11. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб : Питер, 2000. – 992 с.
12. Ласманіс А. Телевидение в воспитании детей: анализ исследований / А. Ласманіс, А. Ласмане, І. Ванага, Д. Ласмане // Адукацыйныя і выхаваўчыя асяроддзі і практыкі : зб. навук. арт. пад заг. рэд. У. К. Слабіна. – Віцебск, 2005. – С. 88–96.
13. Мамардашвили М. К. Лекции по античной философии / М. К. Мамардашвили ; под ред. Ю. П. Сенокосова. – М. : Аграф, 1999. – 309 с.
14. Массова Г. Ф. Традиционная народная культура: нравственная основа / Г. Ф. Массова. – Минск, 2005. – 95 с.
15. Мони́на Н. П. Философские доминанты русского культурного архетипа [Электронный ресурс] / Н. П. Мони́на // Мезоевразия: Центр Востока и Запада : сайт. – 2011. – Режим доступа : <http://www.mesoeurasia.org/archives/2461>. – Дата доступа : 23.04.2014.
16. Никитина С. Е. Дом в свадебных причитаниях и духовных стихах: опыт тезаурусного описания / С. Е. Никитина, Е. Ю. Кукушкина. – М. : ИЯз РАН, 2000. – 216 с.

17. Соболева Н. И. Мировоззрение и жизненный выбор личности / Н. И. Соболева ; АН УССР, Ин-т философии ; отв. ред. В. А. Тихонович. – Киев : Наук. думка, 1989. – 124 с.
 18. Хохлова Л. В. Мифотворчество и поэзия: проблема языка в русской духовной культуре / Л. В. Хохлова, Н. А. Дворникова // Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке. – 2012. – № 4. – С. 78–101.
 19. Хьелл Л. Теории личности (основные положения, исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб : Питер Ком, 1999. – 608 с.
 20. Щепановская Е. М. Генезис и классификация мифологических архетипов: культурфилософский подход : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Е. М. Щепановская. – СПб, 2011. – 26 с.
 21. Эсалнек А. Я. Архетип [Электронный ресурс] / А. Я. Эсалнек // Лаборатория ПМ : сайт. – Режим доступа : <http://prowriterslab.com/blog/2009-03-08-291>. – Дата доступа : 23.04.2014.
 22. Ярославкина Е. В. Ценностно-смысловая сфера женщин с разной гендерной идентичностью : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Е. В. Ярославкина. – Южно-Сахалинск, 2008. – 25 с.
 23. Borzekowski D. Children, Media, and Health / D. Borzekowski, M. Rich // Journal of Children and Media. – 2012. – Vol. 6, Issue 1. – P. 1–4.
 24. Earlya B. P. Lack of dread in a dreadful world: Violence, myth and the spiritual poverty of youth / B. P. Earlya, E. D. Smithb // Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought. – 1998. – Vol. 18, Issue 4. – P. 63–74.
 25. Kadiri K. K. Mass media as correlates of children's behavioural problems in Kwara State, Nigeria / K. K. Kadiri, A. Y. Muhammed // Journal of Media and Communication Studies. – 2011. – Vol. 3 (5), May. – P. 198–202.
-

Aksana BORYSEVICH

PhD student of faculty of psychology,

State educational institution «Academy of Postgraduate Education»

(Minsk, Belarus)

NEW VALUES OF LITTLE TV VIEWERS AS A RESULT OF SPIRITUAL VALUABLE TRANSFORMATIONS OF TRANSITION PERIOD SOCIAL DEVELOPMENT (ARCHETYPAL APPROACH)

In the article with using of the archetypes methodology are investigated the aspiration of little TV viewers find new valuable bases and meanings of life under transition conditions period of social development. The results of theoretical analysis problematic area and the results of empirical studies of spiritual values of children are provided.

Keywords: *archetype, archetypal approach, spiritual values, transitional period of social development, children's broadcasting, children's television product, children primary school age, priority values of children.*

Віктор ВІЛЖИНСЬКИЙ

*аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування,
Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України
(Одеса, Україна)*

АРХЕТИП НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ ВРЯДУВАННЯ ЯК АВТЕНТИЧНА ОСНОВА РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

На прикладах сучасної української, радянсько-імперської та польсько-шляхетської управлінських культур досліджуються архетипи національних традицій урядування та їх вплив на процеси сучасного реформування місцевого самоврядування в Україні. Зосереджено увагу на застосуванні методу порівняльного аналізу як інструменту виокремлення автентичних основ національного врядування.

Ключові слова: національні традиції врядування, архетип, реформування місцевого самоврядування.

Постановка проблеми. Однією з проблем сучасного місцевого самоврядування в Україні є неврахування в процесі його становлення національних традицій урядування. На початку 1990-х формування української державності передбачало запозичення принципів європейської демократії з метою створення власної управлінської системи. Тодішня правляча еліта конче потребувала нових зразків та ідей державотворення, але при цьому щонайменше звернулася до досвіду вітчизняних управлінських традицій. Це цілком підтверджується словами вітчизняного дослідника О. Олійника: «Така номенклатура просто не відповідала вимогам нової епохи і не могла реалізувати національно-демократичні проекти державотворення» [21, с. 36].

Але сутність проблеми залягає значно глибше і виступає щонайменше у вигляді польської, російської та радянської манкуртизації [13] українського народу, адже втрата історико-культурних коренів та зв'язків, моральних і духовних орієнтирів призвела до ухвалення українцями чужих, незрозумілих управлінських правил.

Процес впровадження чужоземних стереотипів управління негативно позначився на становищі вітчизняного врядування. Сьогодні це можна підтвердити високим ступенем інфантильності населення, номінальністю місцевого самоврядування, дублюванням повноважень між органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, відсутністю механізму виконання законодавчих норм.

Основою успішного становлення вітчизняної системи місцевого самоврядування має бути цілком природній, невимушено виточений віками, а отже, максимально зручний для соціуму управлінський зразок. Саме тому постає потреба у виокремленні архетипів національних традицій урядування, що можуть повернути сутнісну основу місцевому самоврядуванню в Україні та забезпечити його оптимальний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми і на які спирається автор. Ціннісну основу суспільної організації українців Г. Сковорода вбачав у землеробстві [23]. Пошук особливостей формування української нації у своїх працях здійснював М. Грушевський [6]. Дослідженням витоків традицій українського врядування шляхом розгляду особливостей національного характеру займалися В. Антонович [1] та Ю. Липа [16]. У свою чергу, Д. Дорошенко [9] зосереджував увагу на впливі на формування української державності річкової системи як засобу комунікації. Особливості формування української сільської громади та її традиції врядування висвітлено у працях І. Франка [25], І. Линиченка [15], М. Іванишева [11] і П. Гураля [7]. Дослідженням особливостей розвитку козацького врядування займалися Д. Яворницький [28] й О. Олійник [21].

Визначення невирішених частин проблеми. Поряд із цим відсутні сучасні вітчизняні розробки щодо специфіки використання методу порівняльного аналізу в науці державного управління.

Метою статті є виокремлення архетипів національних традицій урядування шляхом порівняння сучасної специфіки місцевого самоврядування з досвідом управління українськими землями за часів іноземного панування.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Останнім часом з'являються наукові праці, спрямовані на дослідження традицій демократичного врядування в історії української державності та житті автентичної громади. Така проблема, як уже зазначалося, набуває дедалі більшої актуальності через те, що під час здійснення сучасних перетворень українці мають виходити з архетипів історичного досвіду врядування, визначення яких вимагає не лише просторового, але й часового виміру їх першооснови, наведення характеристики в період зародження та існування «без стороннього втручання», адже з часом нав'язування іноземних управлінських алгоритмів істотно трансформувало сутнісне наповнення національних традицій урядування, надавши їм зовсім іншого забарвлення.

Для виокремлення архетипів національних традицій урядування найкраще застосувати методик порівняння їх особливостей, адже, на думку вітчизняного науковця В. Новосада, де експеримент не може бути застосований, порівняння має на меті виявити схожості та відмінності між двома або більше ситуаціями, а також слугує єдиним засобом отримання інформації, достатньої для забезпечення більшої адекватності наукового підходу [20, с. 173], а В. Бартон, як і деякі інші (К. Гельвецій, К. Ушинський, І. Сеченов), вважає порівняння головним загальнозначущим фактором процесу відображення об'єктивної дійсності [3, с. 3–4].

Зважаючи на специфіку цього дослідження, слід використовувати якісне порівняння. У разі його застосування встановлюється тотожність об'єктів за всією сукупністю якостей. Основу методу складають очевидні подібності між особливостями управлінських культур та відмінності відповідно до їхнього походження і розвитку. У нашому випадку визначення різниці в управлінських підходах кожної з епох обумовлює саме виокремлення архетипів національного врядування.

Таке порівняння стає можливим через співставлення управлінського досвіду, представленого іншими цивілізаційними й культурними умовами в різні історичні періоди. Йдеться про цінності, що були привнесені на територію України в процесі іноземної експансії. Властивостями родового, об'єднуючого порівнювані об'єкти

поняття виступає управлінська сутність, спрямована на суспільну організацію, але поряд із цим об'єкти порівняння мають і індивідуальні особливості.

Е. Мелконян стверджує, що основне методологічне значення порівняльного дослідження історичних явищ полягає у пізнанні історичної реальності через вивчення відмінностей та подібностей між фактами, що належать більш ніж до однієї історичної системи [18, с. 66]. Тому наше порівняння здійснюється між сучасними об'єктами та об'єктами в історичній ретроспективі. При цьому варто визначити, що імпортовані культури управління є одним часовим виміром, а сучасні управлінські особливості – зовсім іншим.

Для виокремлення, тобто «отримання в чистому вигляді» архетипів національних традицій урядування були розроблені критерії їх якісної характеристики, які ми згрупували за трьома напрямками: ціннісно-ідеологічні, інституційно-організаційні та функціональні.

Пошук відмінностей ми проводимо, співвідносячи сучасні управлінські особливості, культуру управління радянського, імперського періодів і польсько-шляхетської доби у рамках кожного із вищеназваних аспектів. Таке порівняння дає змогу зняти із сучасної управлінської культури нашарування попередніх епох та виділити архетипи національних традицій урядування.

Розглядаючи проблему архетипів національних традицій урядування, варто зазначити, що управлінські особливості давньоруського періоду є первинними по відношенню до козацько-гетьманських. Відновлення останніх відбувалося на основі архетипів урядування часів Київської Русі як реакція нації на іноземне гноблення. Хронологічним рубежем втрати давньоруських та відродження козацьких архетипів став кінець XV ст., коли остаточно завершувався занепад давніх сільських громад та зароджувалося козацтво. У рамках дослідження здійснено спробу визначити місцеві архетипи урядування, що формувалися саме в період існування автентичних громад.

Ціннісно-ідеологічне наповнення національних традицій урядування досліджувалося на основі попереднього аналізу праць І. Франка [25], В. Антоновича [1], В. Шевчука [27], Ю. Липи [17], М. Степико [24], І. Бойка [4] та Р. Шандри [26] (табл. 1).

У табл. 1 не важко помітити своєрідну динаміку особливостей певного явища. Управлінська специфіка кожної історичної епохи істотно вплинула на сучасний стан місцевого самоврядування, і тільки знімаючи ціннісний-практичний шар кожного періоду, ми отримуємо чітко відділені архетипи національних традицій урядування.

Застосування архетипів національних традицій урядування під час реформування системи місцевого самоврядування дасть змогу відновити потужну, самодостатню та самоорганізовану громаду, автентична модель якої зав'язана на людині як на найбільшій цінності. Свобода, в свою чергу, проявляється через *емпатію* – як спосіб розуміння сутності та образу життя людини, а також *толерантність* – як поважне ставлення до кожної особи незалежно від її фізичних переваг чи вад. Тому лише за таких умов кожна людина одночасно виступала керованою та здійснювала управління громадою.

Порівняння управлінських особливостей ціннісно-ідеологічної групи

Критерій порівняння	Управлінська культура				
	роки української незалежності (з 1991 р.)	радянські часи (1922–1991 рр.)	імперський період (XVIII–поч. XX ст.)	доба польської експансії (XVI–XVIII ст.)	автентичне врядування (до XV ст.)
Найбільша духовна цінність	особисте благополуччя та безпека	комуністична ідеологія	самодержавство	влада магнатів та шляхти	громада, свобода кожної особи
Найбільша матеріальна цінність	заможна людина, фінансові ресурси	державна	правляча династія	представники аристократичного стану	кожен мешканець громади, член спільноти
Особливості суспільного положення українців	залежить від майнової ознаки, посади чи особистісних зв'язків	відповідно до комуністичної ідеології всі були рівними	українці були на найнижчих щаблях суспільної ієрархії	значна класова різниця (українці були пригнобленою верствою)	рівність перед законом, відсутність класової різниці
Умови формування національного характеру	відсутність зразків поведінки, лібералізація суспільного життя	повний контроль держави над людиною, репресії	монархія з елементами деспотизму, кріпосне право	аристократизм, жорстокість, надмірна гордовитість	свобода, демократизм, непримиренність перед іншою владою
Характер відносин між очільником громади та її мешканцями	відсутність комунікативного поля між місцевим самоврядуванням та кожним членом громади	будувалися на державному примусі без урахування думки громадян	грунтувалися на повній підпорядкованості на основі кріпосної залежності	панщина та інші натуральні і грошові повинності сприяли розкладу договірних відносин	громади уклали договори із князями (ряди)

Зразки поведінки (усталені правила) кожної громади давньоруського та галицько-волинського періодів виходили із звичаєвої рівності та відсутності класової різниці. Їхню сутність доповнювали повага і довіра до своїх побратимів, а також непримиренність перед авторитетом іншої влади. Головною умовою визрівання такої спільноти було середовище із незначним демографічним навантаженням на рівні одного поселення.

Ще однією автентичною особливістю було укладання договору (ряду) із князем. Це дає підстави стверджувати, що такий договір послужив джерелом та підґрунтям для впровадження статутів. Загалом архетип «суспільного договору» мав не тільки локальний характер, а і знайшов своє відображення у Запорозькій Січі та Конституції Пилипа Орлика.

**Архетипіка і державне управління:
раціоналізація та нормативні практики**

Наукові доробки М. Іванишева [11], Є. Брущенко [5], Д. Яворницького [28], І. Линиченка [15], М. Кобилецького [12], О. Лазора [14], П. Надолішного [19] й О. Олійника [21] послужили основою дослідження інституційно-ідеологічної складової національних традицій урядування (табл. 2).

Отримані в результаті виокремлення архетипи національних традицій урядування можуть виступати концептуальними орієнтирами в реформуванні місцевого самоврядування.

Таблиця 2

Порівняння управлінських особливостей інституційно-організаційної групи

Критерій порівняння	Управлінська культура				
	роки української незалежності (з 1991 р.)	радянські часи (1922–1991 рр.)	імперський період (XVIII–поч. XX ст.)	доба польської експансії (XVI–XVIII ст.)	автентичне врядування (до XV ст.)
Дієвість статуту громади	у більшості територіальних громад України статуту не прийняті, але там, де вони є – існують номінально	статуту, як і територіальні громади фактично не існували	разом із відміною Магдебурзького права (1831–35 рр.) статуту міст втрачають своє значення	з часів Магдебурзького права, статуту відіграють важливе значення в житті міст	у період Київської Русі громади користувалися усним звичаєвим правом
Адміністративний склад територіальних громад	надмірна подібність територіальних громад (одне чи декілька сіл)	громада складала сільраду (одне чи декілька сіл)	волость (5–6 сіл чи поселень хутірною типу)	до складу громади входила та кількість поселень, якою володів дідич	українська громада до XVI ст. складалася із 4–9 населених пунктів
Загальні збори громадян	збори жителів поселення вирішують місцеві питання	загальні збори не мали ознак самоврядування	волосні та сільські сходи із окремих станів селян	на зміну віче у XIV ст. приходять судовий та управлінський органи	вічеві зібрання одночасно виступали загальними зборами громади та органами врядування
Місцеві ради	представляють громади	відображали державні інтереси			
Значення виконавчих органів	у поселеннях сільського типу виконками здебільшого існують номінально	виконували функції органів державної влади	сільські старости та волосне правління відображали інтереси держави та поміщика	виступали від імені власника поселення (дідича)	управа очолювалася виборною особою та складалася із управлінців

Критерій порівняння	Управлінська культура				
	роки української незалежності (з 1991 р.)	радянські часи (1922–1991 рр.)	імперський період (XVIII–поч. XX ст.)	доба польської експансії (XVI–XVIII ст.)	автентичне врядування (до XV ст.)
Статус очільника громади	є головною виборною посадовою особою територіальної громади	виступав представником державної влади на місцях	представляв інтереси держави та поміщика, а після реформи 1861 р. – ще й окремого стану селян	керівниками громад виступали магнати, які обіймали найвищі державні посади	очільник самостійно обирався громадою, мав контрольовані повноваження без привілеїв
Статус секретаря	посадова особа місцевого самоврядування, яка працює в раді на постійній основі	виконував канцелярські та нотаріальні функції	сільський та волосний писар призначався для ведення діловодства	призначався або обирався для оформлення протоколів копного суду	запрошувався на посаду для виконання канцелярських та нотаріальних функцій
Статус депутата	представляє інтереси всієї громади, несе обов'язки перед виборцями	депутати відігравали номінальну роль в роботі місцевих державних органів	представляли інтереси привілейованого соціального стану	депутати володіли правом «вето» на будь-яке рішення	ліпші мужі із кожного села представляли громаду та обирали її старійшину

Особливо варто звернути увагу на віче як головний керівний орган, що був формою сходу усіх мешканців громади і не мав такої різниці в повноваженнях, як рада та загальні збори громадян. Безперечно важливим є єдиний прояв представницької демократії у національній традиції врядування, коли старшина обирався «ліпшими мужами» (депутатами) як представниками жителів кожного із поселень, що входили до складу громади.

Наступну функціональну групу критеріїв (табл. 3) для порівняння традицій урядування було підготовлено на основі досліджень І. Бойка [4], В. Антоновича [1], Д. Яворницького [28], І. Дробота, М. Смаровайла [10], М. Довнара-Запольського [8], А. Рогожина, М. Страхова [22] та М. Бармака [2].

Варто зазначити, що саме колегіальні рішення, обговорені та ухвалені загальними зборами громади, були найбільш об'єктивними і передбачали загальну відповідальність. Їх виконання, як і ухвалення, вимагало застосування всього ресурсу громади. Архетип відносин у середині громади зводився до повного пріоритету віче над повноваженнями князя, адже саме воно їх визначало і контролювало виконання. Висока активність жителів в управлінні громадою супроводжувалася солідарністю. Кожен міг себе реалізувати в межах уроджених здібностей та набутих навичок.

Порівняння управлінських особливостей функціональної групи

Критерій порівняння	Управлінська культура				
	роки української незалежності (з 1991 р.)	радянські часи (1922–1991 рр.)	імперський період (XVIII – поч. XX ст.)	доба польської експансії (XVI–XVIII ст.)	автентичне врядування (до XV ст.)
Суспільне положення керівника	престижне; рівень прес-тижу залежить від рівня посади	представник державної влади був рівним з іншими професіями	цивільний службовець цінувався менше за військового	разом з посадою надавалися відповідні привілеї	керівник був слугою громади. І відрізнявся лише віком та мудрістю
Форма ухвалення рішень	колегіальна та одноосібна (радою чи уповноваженою особою)	переважно колегіальна (рішення приймалися радою, з'їздами тощо)	одноосібно-колегіальна (заздалегідь прийняті рішення узаконювалися думою)	колегіально-одноосібна (від рішення окремої привілейованої групи залежали рішення людини)	колегіальна (рішення ухвалювалися на загальних зборах громади – віче)
Відповідальність	відповідальність людини перед людиною, громадою та державою	відповідальність людини перед державою	відповідальність людини перед конкретною особою чи державою	відповідальність громади перед конкретною особою чи державою	відповідальність громади перед людиною
Отримання повноважень	альтернативні вибори, призначення на конкурсній основі	призначення, безальтернативні вибори	успадкування влади та призначення	вибори (короля, послів), призначення	прямі та опосередковані вибори, запрошення на княжіння
Обмеження повноважень	обмежені законами та іншими нормативними актами	обмежувалися законами або окремою особою	обмежувалися окремою особою	обмежувалися окремою групою чи одноосібно	обмежувалися населенням громади
Нагорода за виконання посадових обов'язків	власна вигода, заробітна плата, пільги, пенсія	заробітна плата, пільги, пенсія	привілейоване становище, більша частина прибутків	привілеї, маєтки, грошова винагорода	шана та повага до особистості керівника
Підготовка майбутніх кадрів	система НАДУ та інші альтернативні навчальні заклади	вищі партійні школи КПРС	університети, ліцеї, військова академія та військові училища тощо	Києво-Могилянська та Острозька академії, братські та церковні школи	віче було одночасно практичною школою, що готувало молодих управлінців

Архетип традиції підготовки службовців набув значно вищого рівня розвитку, ніж в інші історичні періоди та наші дні, адже із самого початку передбачав практичну основу. Навчання ґрунтувалося на особистій та постійній присутності людини на віче з часу свого одруження. Автентичним способом отримання повноважень було запрошення на посаду та пряме голосування. Обраний керівник діяв у чітко визначеному громадою діапазоні повноважень, що позбавляло можливості зловживання владою.

Велике значення для національного врядування мав ідеалістичний компонент, адже головною нагородою за службу громаді були пошана та повага, а не привілеї та матеріальна винагорода. У кандидатів на посаду, перш за все, цінувалися доброта, мудрість, справедливість та вміння обстоювати інтереси громади.

Особливе місце у функціональному аспекті посідає ухвалення управлінських рішень, що залежало від інституційно-організаційного забезпечення. Своєрідним статичним стрижнем національних особливостей урядування, орієнтованим на всі їх аспекти, є віче. Воно об'єднує всі ланки процесу врядування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Застосовуючи метод порівняльного аналізу, вдалося виокремити такі архетипи національних традицій урядування.

1. *Ціннісно-ідеологічний архетип* має антропоцентричну природу і ґрунтується на усталених звичаях громади. Двояка природа трудівника та управлінця надавала можливість організувати своє життя в умовах свободи, суспільної рівності, довіри та непримиренності перед авторитетом іншої влади. Через незначну демографічну концентрацію кожен мешканець одночасно виступав у ролі представника влади та підлеглого. Окрім того, дії обраного керівника контролювалися всією громадою. Отже, саме це може забезпечити високий рівень самосвідомості та спільної відповідальності жителів сучасних громад.

2. *Правовий архетип* полягає в обов'язковості укладення договору (ряду) між територіальною громадою та її новообраним очільником. Цей документ істотно посилює відповідальність очільника перед громадою, формалізуючи, таким чином, коло дозволених обов'язків, у межах яких він має працювати. Також укладення такого договору стане кроком до відновлення комунікативного зв'язку між органами місцевого самоврядування та населенням територіальної громади.

Хоча правовий архетип не передбачає існування статутних документів, їх все ж таки варто запровадити. Статути мають фіксувати всю інфраструктуру громади: земельний фонд, рухоме й нерухоме комунальне майно, правові та інші формальні основи функціонування кожної розташованої та території громади організації незалежно від форми власності. Статут має доповнювати відповідне законодавство стосовно регіональних та місцевих особливостей кожної території.

3. *Інституційно-організаційний архетип* зводиться до повного пріоритету віче над іншими інститутами місцевого самоврядування. Територіальною частиною цього архетипу є склад громади з 4...9 поселень сільського типу. При цьому варто брати за основу показник кількості населених пунктів, а не чисельності населення, адже сьогодні в Україні є безлюдні населені пункти, тому, встановивши своєрідну квоту за чисельністю населення, ми можемо отримати надто великі за площею та незначні за населенням територіальні громади.

4. *Функціональний архетип* передбачає попереднє ухвалення певного рішення віче (пряма демократія). Кожне важливе рішення має обов'язково ухвалюватися за участі всіх жителів громади, адже рішення, ухвалені на сесії ради, виконавчого комітету чи навіть одноосібно, є недостатньо вираженими, обміркованими та об'єктивними, а найголовніше – досить часто можуть не відобразити думку більшості населення громади.

5. *Архетип кадрових особливостей* передбачає запрошення на посаду органом місцевого самоврядування конкретної особи. Це має здійснюватися шляхом незалежного відбору на основі моніторингу якостей кандидата, адже сучасний процес відбору кадрів є однобокою та суб'єктивною процедурою і досить часто виступає тільки простою формальністю. Архетип кадрових особливостей полягає також у підготовці молоді до управлінської справи, що мала практичну основу. Тому присутність молодих жителів громади на засіданнях сесій та зборах громадян істотно покращить рівень їхніх знань та посилить цікавість до місцевого самоврядування.

Урахування вищеназваних архетипів забезпечить інституційно-територіальний баланс громади, надасть дієвості місцевому самоврядуванню та відновить комунікативне полотно між владою і громадою.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розширенні пошуку архетипів національних традицій урядування та розроблення на їх основі нової моделі місцевого самоврядування.

Список літератури

1. Антонович В. Б. Три національні типи народні. Моя сповідь / В. Б. Антонович // Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К., 1995. – 814 с.
2. Бармак М. В. Державна служба в Російській імперії: правові основи формування та функціонування корпусу цивільних службовців (XVIII – перша половина XIX ст.) : монографія / М. В. Бармак. – Тернопіль, 2006. – 288 с.
3. Бартон В. И. Сравнение как средство познания / В. И. Бартон. – Минск, 1978. – 128 с.
4. Бойко І. Й. Державний лад і право в Галичині у складі Середньовічної Польщі (1349–1569 рр.) / І. Й. Бойко // Право України. – К., 2005. – № 11. – С. 123–127.
5. Брущенко Є. Національний підхід при формуванні територіальних громад в контексті зарубіжного досвіду / Є. Брущенко // Актуальні проблеми європейської інтеграції. – Одеса, 2008. – Вип. 3. – С. 577–580.
6. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. С. Грушевський // Зібран. творів : у 50 т. : т. 4. – Львів, 2002 – 240 с.
7. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження : автореф. дис. ... д-ра ю. наук : 12.00.01 / П. Ф. Гураль ; НАН України. – Львів, 2009. – 40 с.
8. Довнар-Запольский М. Западнорусская сельская община в XVI в. / М. Довнар-Запольский // Журнал народного просвещения. Отдельное десятилетие. – Санкт-Петербург : Ч. ССХІІ, 1897. – С. 73–129.
9. Дорошенко Д. Нарис історії України : т. 1 / Д. Дорошенко. – К., 1992. – 232 с.

10. Дробот І. Передумови виникнення місцевого самоврядування / І. Дробот, М. Смаровайло // Актуальні проблеми державного управління. – Одеса, 2004. – Вип. 2 (18). – С. 246–269.
11. Іванишев Н. О древних сельских общинах в Юго-Западной России / Н. Иванишев. – К., 1863. – 72 с.
12. Кобилецький М. М. Магдебурзьке право і його застосування в Україні (XIV – перша половина XIX ст.) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / М. М. Кобилецький ; НАН України. – Львів, 2010. – 35 с.
13. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка [Електронний ресурс] / С. А. Кузнецов. – М., 1998. – 371 с. – Режим доступу : <http://enc-dic.com/kuzhencov/Mankurtizacija-9145.html>.
14. Лазор О. Д. Еволюція сутності територіальної громади: аксіологічний вимір / О. Д. Лазор // Держава та регіони. – Запоріжжя, 2010. – № 3. – С. 179–187. – (Сер. «Державне управління»).
15. Линиченко І. Суспільні верстви Галицької Русі XIV–XV ст. / І. Линиченко. – Львів, 1899. – 268 с.
16. Липа Ю. Призначення України / Ю. Липа. – К., 1997. – 267 с.
17. Липа Ю. Бій за українську літературу / Ю. Липа. – К., 2004. – 351 с.
18. Мелконян Э. Л. Проблемы сравнительного метода в историческом знании / Э. Л. Мелконян. – Ереван, 1981. – 129 с.
19. Надолішній П. І. Вітчизняна традиція демократичного врядування як аспект національного державотворення / П. І. Надолішній // Вісник державної служби України. – К., 2009. – № 4. – С. 69–78.
20. Новосяд В. В. Особливості порівняльних досліджень в науці державного управління / В. В. Новосяд // Державне управління та місцеве самоврядування. – Дніпропетровськ, 2013. – № 6 (98). – С. 173–179.
21. Олійник О. Роль і місце традицій врядування в сучасному державотворенні / О. Олійник // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – Львів, 2011. – Вип. 28. – С. 45–40.
22. Рогожин А. Громадське селянське управління в Україні після реформи 1861 року / А. Рогожин, М. Страхів // Вісник академії правових наук України. – Харків, 1998. – № 3 (14). – С. 71–78.
23. Сковорода Г. С. Сродность к хлебопашеству / Г. С. Сковорода // Повн. збір. творів : у 2-х т. : т. 1. – К., 1987. – 531 с.
24. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – К., 2011. – 336 с.
25. Франко І. Я. Що таке громада і чим вона повинна бути? / І. Я. Франко // Збір. творів у 50 т. : т. 44. – К., 1985. – Кн. 2. – 596 с.
26. Шандра Р. Організація сільського самоврядування за волоським правом на західноукраїнських землях у XIII–XVIII ст. / Р. Шандра // Підприємництво, господарство і право. – К., 2009. – № 1. – 152 с.
27. Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI–XVIII ст. / В. Шевчук. – К., 2007. – Кн. 1. – 720 с.
28. Яворницький Д. История запорожских казаков / Д. Яворницький. – К., 1990. – 578 с.

Viktor VILIZHINSKYI

*PhD student of Odessa regional institute of public administration,
National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine
(Odessa, Ukraine)*

**ARCHETYPE OF NATIONAL GOVERNMENTAL TRADITION
AS THE AUTHENTIC BASE FOR REFORMING PROCESS
IN THE LOCAL SELF-GOVERNMENT IN UKRAINE**

In the article the author analyzed the archetypes of national traditions of governance based on examination of modern Ukrainian, Soviet empire and Polish noble administrative cultures. Also the author investigated how these cultures influenced on contemporary local self-government reformation in Ukraine. Special attention was given to the comparative analysis method as a tool for selecting authentic foundations of national governance.

Keywords: *national traditions of governance, archetype, local self-government reformation.*

УДК 35.082

Степан ГАЛИЧ

*магістр публічного адміністрування,
Харківський національний економічний університет
(Харків, Україна)*

**МІСЦЕ МОЛОДІ ЯК СУБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)**

Розглянуто процес становлення молоді як суб'єкта суспільного розвитку. З точки зору архетипіки і залучення в контекст дослідження сучасних тенденцій розвитку українського суспільства розглядаються важливість, значимість і функції молоді як суб'єкта державного управління.

Ключові слова: *становлення молоді, розробка заходів, колективне несвідоме.*

Постановка проблеми. За всіх часів молоде покоління відігравало значну роль у суспільному житті держави. Молодь активна й мобільна, що дозволяє їй займати значну частку в структурі громадських організацій різного спрямування. Також молоде покоління є легшим на підйом і деякою мірою є двигуном соціально-політичного прогресу. Таким чином, розробка заходів, спрямованих на вплив на колективне несвідоме молодого покоління шляхом залучення його до участі в процесах державного управління, є необхідним кроком на шляху до формування політично активного суспільства в майбутньому.

Актуальність теми дослідження. Необхідність розгляду проблеми залучення молоді до державного управління зумовлюється кількома причинами, пов'язаними з об'єктивною вимогою зростання ролі людського чинника в державному управлінні. Сьогодні в українському суспільстві відбувається зміна управлінських поколінь. Внаслідок біологічного віку та соціальних причин вирішувати нагальні проблеми державного розвитку належить передусім молоді. Залучення до системи управління молодих, професійно та морально підготовлених кадрів може стати одним із важливих чинників підвищення ефективності державного механізму.

Трансформація сучасного українського політикуму, а отже – модернізація управлінської системи від національного до регіонального рівнів є на часі однією з найактуальніших тем. Перманентною ознакою цього процесу має стати якомога активніше залучення компетентної та ініціативної молоді до ухвалення управлінських рішень, інтеграція пульсуючої живої думки у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування.

Однак у молодих людей є одна важлива особливість: при всьому своєму прагненні до активної діяльності вони далеко не одразу бувають до неї підготовлені та здатні на неї. Щорічно до системи державного управління в Україні залучаються тисячі молодих людей. І державі важливо знати, чи мають вони необхідні здібності до управління.

В усі часи слабких управлінців намагаються замінити більш підготовленими та позбавитися несумлінних. Але частіше за все це відбувається вже запізно, у тих випадках, коли фахівець повністю завалив справу, не виправдав покладених на нього сподівань, не зумів справитися зі своїми управлінськими функціями. Інакше кажучи, не виявив власну управлінську придатність.

Аналіз досліджень і публікацій. Ідеї психоаналізу розвивав учень Фрейда, а згодом один з його критиків швейцарський психолог і теоретик культури Карл Густав Юнг (1875–1961). В аналізі несвідомого К. Юнг пройшов далі за З. Фрейда, хоча підставу його ідеї про те, що психіка фізіології мозку не дає жодного пояснення свідомим процесам, що людина не творить психіку за своїм уподобанням. Хоча, якщо З. Фройд створив учення, яке охоплювало головним чином придушення імпульсів, викликаних різноманітними екзистенційними травмами, то К. Юнг розробив учення про колективне несвідоме.

Проблематиці архетипів та їх функціонуванню в соціальній і політичній діяльності присвячено роботи К. Юнга [1], М. Еліаде [3], С. Кримського [4] та Е. Афоніна [5], але дослідження процесу формування архетипних принципів і їх впливу на колективне несвідоме молодого покоління можна вважати вичерпними.

Мета роботи – розглянути можливості залучення молодого покоління до процесів державного управління, для того щоб сформувати у молодого покоління активну громадянську позицію і нівелювати негативний вплив на неї традиційних підвалин колективного несвідомого.

Виклад основного матеріалу. Молоде покоління є тією категорією населення, яка, на відміну від старшого покоління, найгостріше відчуває вплив колективного несвідомого. Це зумовлено тим, що з віком у людини більшою мірою розвивається індивідуальне несвідоме завдяки отриманому життєвому досвіду.

Колективне несвідоме, на відміну від індивідуального (особистого), є ідентичним у всіх людей, єдиним для всього людства і тому утворює загальне підґрунтя душевного життя кожної людини, будучи за природою своєю надособистісним. Це найбільш глибинний рівень психіки. К. Юнг розглядає його і як результат попереднього філогенетичного досвіду, і як апріорні форми психіки, і як сукупність колективних ідей, образів та уявлень Людства, і як найбільш поширені в ту чи іншу епоху міфологеми, що виражають «дух часу».

Колективне несвідоме – «це духовна спадщина всього, що було пережито людством», «спільна душа, яка не має часових меж», фундамент індивідуальної психіки. Воно – «передумова кожної індивідуальної психіки, подібно до того, як море є передумовою кожної окремої хвилі».

Характеризуючи колективне несвідоме як таку психічну систему, яка має «колективну, універсальну і безособову природу, ідентичну в усіх індивідів», Юнг виділяє такі її особливості:

- своїм існуванням вона зобов'язана виключно спадковості;
- вона не заснована на особистому досвіді і не розвивається індивідуально;
- її зміст представлено головним чином архетипами – буквально попередніми формами, які лише вторинним чином стають усвідомлюваними.

Архетипи колективного несвідомого служать своєрідними когнітивними зразками: інтуїтивне схоплення архетипу передують інстинктивній дії.

Молодь у наші дні є ключовим елементом будови безлічі соціальних структур. Не можна не рахуватися з впливом молоді як суб'єкта управління політичними рішеннями. У країнах зарубіжжя цей вплив відчувається значно більшою мірою: це пов'язано як із політичним вихованням, так і із зовнішніми факторами, що впливають на утворення тих чи інших політичних формацій. Зараз молодому електорату виділяється значно більший вплив, ніж кілька років тому, і тому слід сформулювати необхідні важелі впливу молоді на управлінські структури, для того щоб її вплив як суб'єкта політичних відносин мав конкретний вектор, а також збільшував би його вплив.

Ставлення і вплив різноманітних агентів та інститутів соціалізації на молодь, процес її становлення та соціалізації, в тому числі і в політичній сфері життєдіяльності, отримали назву «молодіжної політики». Поняття «молодіжна політика» активно увійшло в науковий обіг та суспільно – політичний дискурс у 90-х роках минулого століття; в соціології молоді воно розглядається у двох значеннях: 1) як «ставлення суспільства, різних його груп, соціальних інститутів до молоді як соціальної групи, а також самої молоді до інших соціальних груп, соціальних інститутів, цінностей суспільства»; 2) як «особливий напрямок діяльності держави, політичних партій, громадських об'єднань та інших суб'єктів суспільних відносин, що має за мету певним чином впливати на соціалізацію та соціальний розвиток молоді, а через це – на майбутній стан суспільства». Така термінологія на сьогодні є застарілою, оскільки відокремлює вплив суб'єкта політичної діяльності безпосередньо від самого суб'єкта. Слід зазначити, що будь-який вплив на молодь слід сприймати як процес обопільний, оскільки більшість молодих людей в Україні вже володіє достатнім рівнем політичної свідомості і розуміє ступінь впливу на них будь-якого процесу, що відбувається в Україні.

Очевидною є необхідність створення механізму прояву політичної активності молоді для збільшення її залученості в процес ухвалення політичних та адміністративних рішень. Одним з можливих способів надання такої активності є створення своєрідних консультаційних груп, що мають працювати разом з органами державних адміністрацій, одиницями районного та обласного значення, освітніми та іншими установами. Формування такої групи здійснюється на конкурсній основі зі студентів одного вищого навчального закладу, специфіка якого була б пов'язана зі специфікою роботи державної одиниці. Здійснення конкурсного відбору коригується викладачами як вищого навчального закладу, який формує консультуючу групу, так і будь-яких інших вищих навчальних закладів області, де відбувається цей процес. Після формування студентської консультаційної групи вона направляється на місце дії адміністративної одиниці для проведення попереднього ознайомлення зі специфікою роботи. Молодим фахівцям надаються матеріали, що відображають діяльність підприємства за певний період, а також проводяться необхідний інструктаж і роз'яснювальна робота з питань, що виникають. Після цього за невеликий проміжок часу консультуюча група виробляє інформаційний пакет, до якого належать: методичні рекомендації щодо поліпшення функціонування адміністративної одиниці; детальний аналіз роботи підприємства; моніторинг ресурсів та можливості їх залучення зі сторони; бажані заходи, покликані поліпшити якість життя окремої області.

Також до інформаційного пакету належать різні загальні рекомендації, які не впливають на функціонування державного підприємства в цілому, але мають важливе значення для формування його іміджу на рівні району, міста чи області.

Керівник державного підприємства зобов'язаний ознайомитися з вмістом інформаційного пакету і в невеликі терміни надати детальний звіт, в якому вказувалися б можливість проведення таких заходів, уточнення показників аналізу, відповіді на питання, що виникли в ході цього процесу, та рекомендації. Цей захід дозволяє зміцнити зв'язок молоді з політичними структурами, збільшує електорат виборних посад, пов'язаних з адміністративними одиницями, забезпечує необхідну політичну свідомість і виховання, а також покращує якість роботи адміністративних одиниць і прискорює процеси впровадження невеликих нововведень, що впливають на рівень життя в районі, місті чи області. Цей процес є невимогливим до матеріальної складової, оскільки є як чудовою практикою для студентів, так і чудовим механізмом аналізу для виявлення порушень роботи підприємства або його слабких боків і загроз.

Висновки. Існуюча система залучення молоді до державного управління орієнтується на обмежені кола молоді, яка вже довела свою перспективність для держави. Переважна частина молодих людей потрапляє до лав державного управління без установлених методів відбору. Недостатня задіяність молоді у реальних процесах ухвалення рішень зумовлює необхідність пошуку нових методів виявлення та вимірювання управлінської спроможності молоді. Можливим індикатором прояву управлінських можливостей молоді у сучасних умовах є виконання соціальних проєктів. Запропонований механізм допоможе виявити й оцінити управлінський потенціал значної кількості молоді, яка претендує на заняття посад у системі органів державної влади, і це має сприяти якісному оновленню персоналу, що уне-

можливість виникнення багатьох кризових ситуацій у сфері державного управління. Ефективність використання такого методу обумовлюється його специфікою – проекти надають можливість апробації ідей, концентрації індивідуальних та колективних зусиль, варіативності та пошуку оптимальних рішень.

Стратегічна мета проекту – забезпечити ефективне виконання конкретного виду цільової діяльності (громадської, наукової, культурологічної, спортивної тощо) за допомогою управлінських технологій. Стосовно кінцевого результату, таким чином, управлінська та цільова діяльність складають єдність.

А студентське самоврядування як фундаментальний фактор схеми залучення молоді до управлінської діяльності розглядається на цьому етапі розвитку у контексті реалізації Болонського процесу, тож варто зазначити, що у більшості держав-учасниць студентське самоврядування визнають повноправним конструктивним партнером в управлінні вищими навчальними закладами, формуванні та реалізації молодіжної політики на місцевому та державному рівнях.

Список літератури

1. Афонін Е. А. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович. – К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – 160 с. – (Сер. : Бібліотека молодого державного службовця).
2. Еліаде М. Аспекти міфа [Електроний ресурс] / М. Еліаде. – Режим доступу : <http://www.bogoslov.ru>.
3. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Вісн. НАН України. – 1998. – № 7–8. – С. 74–87.
4. Юнг К.-Г. Проблемы души нашего времени / К.-Г. Юнг ; пер. с нем. – М. : Прогресс-Универс, 1994. – 332 с.
5. Юнг К.-Г. Архетип и символ / К.-Г. Юнг. – М. : Ренессанс, 1991. – 304 с.

Stepan GALICH

*Master of Public Administration,
Kharkiv National University of Economics
(Kharkiv, Ukraine)*

PLACE YOUTH AS A SUBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION (ARCHETYPAL APPROACH)

The process of formation of youth as a subject of social development is considered. The importance, relevance and function of youth as a subject of public administration are analyzed from the standpoint of archetypes.

Keywords: *archetypal approach, formation of youth, the collective unconscious.*

Кирило ГОРОДНИЧЕВ
бакалавр менеджменту організації
(Київ, Україна)

АРХЕТИП УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Розглянуто архетип української держави, досліджено рівень розвитку патерналізму в українців, рівень віддаленості органів влади від них. Запропоновано систему розподілу відповідальності між органами державної влади і місцевим самоврядуванням.

Ключові слова: архетип, держава, розподіл повноважень, децентралізація.

Постановка проблеми. Практика розбудови української державності свідчить про її неоднозначність: ми або використовуємо адміністративну систему, залишену нам Радянським Союзом, або ж звертаємося до досвіду країн Європейського Союзу чи Північної Америки без достатнього врахування особливостей, які є в Україні. Постає питання про докорінні реформи української держави, в тому числі про конституційну реформу. Для життєздатності цих реформ важливо, щоб вони ґрунтувалися на національних особливостях та архетипах українського народу.

Безумовно, на державотворення в Україні негативно вплинуло століття відсутності української держави. Зокрема, про це говорить Ю. Шевельов, який визнає наявність в українців комплексу меншовартості. Століття, проведені під владою імперій, негативно вплинули на віру українців у власні сили державного будівництва [1]. Звідси така широка практика запозичень та зволікання зі зміною адміністративної системи, яка залишалась у спадок від Радянського Союзу. Попри це, вельми важливо для розвитку держави розробляти і впроваджувати власні реформи, які б відповідали архетипам держави, що є в українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що теоретичному розгляду й аналізу архетипів різних соціально-політичних систем присвячено роботи багатьох відомих дослідників, зокрема А. Бентлі, Т. Дай, Р. Даль, Х. Зіглер, А. Лейпхарт, К. Пейтман, А. Пшеворський, Дж. Сарторі, Д. Труман, Ю. Хабермас, Й. Шумпетер та ін. У російській і вітчизняній науці психологічно-політичні архетипи під різним кутом зору розглядаються в дослідженнях Ю. Бегунова, В. Горбатенка, Л. Зубрицької, А. Колодій, В. Колотило, О. Крюкова, А. Лукашова, В. Мартиненка, А. Мельвіля, В. Нікітіна, О. Радченка, однак вплив архетипів на повноваження держави і розподіл влади є недостатньо дослідженим і врахованим на практиці.

Мета статті – дослідити вплив архетипів на державотворення і надати рекомендації для проведення адміністративної і конституційної реформи, ґрунтуючись на архетипах українців.

Відповідно до мети автором поставлено низку завдань:

- дослідити архетипи держави, які є в українців;
- визначити, які архетипи мають найбільший вплив на формування політичного світогляду українців;

– розробити рекомендації щодо найкращого розподілу повноважень між органами державної влади і місцевого самоврядування.

Термінологія. *Архетип держави* – національні архаїчні уявлення про державу, її мету, функції і роль у суспільстві.

Пошук архетипів Української держави, на думку автора, доцільно почати з історії та культури України. Також для визначення архетипів використано досвід спілкування з громадськими активістами та підсумки конференцій з модерації громадських конфліктів, проведених у квітні 2014 р., в ході яких були визначені «лінії розколу» в українському суспільстві [2].

Ураховуючи емпіричний досвід, історію, культуру і звичаї українського народу, автор виділяє такі архетипи.

Архетип «Захисник» – вбачає у державі захисника від зовнішніх і внутрішніх ворогів. Розвиток цього архетипу є цілком природним, через те що історично захист був однією з перших та головних функцій держави, ті ж країни, які не могли справитися з нею, просто зникали. Проте у випадку, коли цей архетип розвинутий занадто сильно, функції захисту починають підпорядковуватися всі інші функції. Так, правосуддя, яке мало б здійснювати держава, стає засобом репресій проти «п'ятої колони», держава просто перетворюється на механізм покарання інакомислячих.

У нашій державі цей архетип розвинутий більше у тих, хто не вбачає своєї української ідентичності й на противагу усвідомлює свою радянську, російську чи слов'янську ідентичність. Це пояснюється історичними складнощами розвитку української державності, через що такі люди шукають захисту у більшій і сильнішій ідентичності. Цей архетип активно експлуатував у своїй пропаганді Радянський Союз. Він проявляється і в культурі «великої перемоги», який використовує історію II Світової війни не для створення миролюбного суспільства та суспільства, що не сприймає тоталітарного режиму, а для формування образу великої сильної держави і створення образу зовнішнього ворога, з яким потрібно буде боротися. Цей архетип пов'язаний з архетипом Героя, який описував К.Г. Юнг [3]. У ньому героя персоніфікує держава, яка бореться з ворогами.

Архетип «Піклувальник» – архетип, який передбачає піклування держави про суспільство і громадянина. Природа цього архетипу також є цілком природною – від держави значною мірою залежить добробут населення, однак у випадку занадто сильного архетипу піклувальника громадянин знімає із себе відповідальність за свій добробут і покладає її виключно на державу.

Цей архетип був зручним для адміністративно-командної економіки, де держава була головним фактором добробут особистості. З переходом до ринкової економіки людям з цим розвинутим архетипом важко адаптуватися до нових умов.

Архетип «Байдужий» – характерний для уявлення про державу як про явище далеке та неважливе у повсякденному житті. Людина з розвинутим архетипом байдужості не воліє впливати на державу, оскільки не бачить з цього користі, і так само не хоче відчувати на собі її вплив. Свої відносини з державою і суспільством вона будує як із зовнішнім агентом. Прислів'я «моя хата з краю» характеризує її відносини із суспільством.

Люди з цим архетипом не ідентифікують себе з нацією і суспільством, на противагу ідентифікації себе зі своєю сім'єю та близьким оточенням.

Архетип «Рятівник країни» – розвивався внаслідок складних процесів державотворення. Людина з цим архетипом має наявність бажання активно впливати на розбудову держави і розвитку суспільства. Так само, як і «захисник», цей архетип є проекцією образу героя, однак тепер держава не персоніфікує героя, а є об'єктом захисту. Змінюється і «дракон» – тепер боротьба іде не із зовнішніми ворогами, а з чинниками, які стають на заваді розвитку держави.

Як наслідок, в Україні є велика кількість людей, які вважають, що саме вони найкраще знають, як будувати державу, й активно намагаються втручатися в державну політику. Прислів'я «Де два українця – там три гетьмана» характеризує вплив цього архетипу.

Архетип «Демократичний» – бачить державу як складову частину суспільства, яка координує сили суспільства для досягнення спільного блага. Для цього архетипу є важливими демократичні та ліберальні цінності. Цей архетип, як і «рятівник», вважає за необхідне впливати на державу, однак, на відміну від нього, передбачає необхідність впливу всього суспільства, а не самого себе.

Оскільки самі архетипи суспільства важко досліджувати через їх нематеріальність та підсвідомий характер, вирішено дослідити їх через їхні впливи та прояви. Архетип держави проявляє себе через формування ідеології в суспільстві. Можна спробувати дослідити їх через діяльність політичних партій. Однак, якщо у ХХ ст. основою діяльності політичної партії була саме ідеологія, то тепер більшість політичних сил не мають яскраво вираженої ідеології, а через це вплив архетипів не проявляється у політичному процесі, що призводить до консервування енергії архетипу у громадських протистояннях.

Разом з утратою політичними силами ідеологічної основи суспільство втрачало відчуття і розуміння ідеології [4], тому для дослідження впливу архетипу слід виявити бачення суспільством держави.

Результати дослідження дозволяють ідентифікувати, які характеристики повинна мати держава. Державу можна охарактеризувати за багатьма характеристиками. Автор пропонує виокремити три з них: «інтроверсія – екстраверсія», дистанція влади й обсяг повноважень, якими наділена держава.

«Інтроверсія – екстраверсія» визначає вагомість і мету зовнішньої політики держави. Держави-екстраверти приділяють велику увагу своїй зовнішній політиці, можливо, навіть вбачають у цьому мету свого існування або ж певну світову місію. Яскравими прикладами можуть слугувати Сполучені Штати Америки чи Російська Федерація.

Держави-інтроверти вважають внутрішню політику більш пріоритетною, а в зовнішній політиці більше уваги приділяють впливу світу на них, ніж власному впливу на зовнішній світ.

Дистанція влади характеризує, наскільки сильно населення відчуває свою владу в країні. У державах, де відстань до влади найбільша, влада постає сакральною і будь-який вплив на неї вважають недоцільним, а то і злочинним. Максимальна віддаленість є характерною для авторитарних держав та абсолютних монархій.

Навпаки, мала відстань до влади передбачає мінімізацію бар'єрів впливу на державу, використовуються механізми прямого впливу на державу, наприклад референдуми, що характерно для Швейцарії. В іншому випадку у країні може бути

розвинений протестний рух, наприклад у Франції. Також характерним є розвинуте місцеве самоврядування.

Показник кількості повноважень, які має держава, показує, скільки повноважень індивід готовий передати державі або скільки дозволяє державі їх забрати. Характерною державою з широкими повноваженнями є Швеція чи КНДР, а державами з лімітованими повноваженнями є Сполучені Штати Америки чи Японія.

Проаналізуємо, яким чином архетипи української держави проявляються у суспільстві. Так, «Захисник» проявляється у баченні держави-екстраверта з широкими повноваженнями та великою дистанцією влади. «Піклувальник» відрізняється від «Захисника» тим, що формує бачення держави-інтроверта. Архетип «Байдужий» формує бачення інтроверта зі значною віддаленістю влади та вузькими повноваженнями. «Рятівник» формує бачення держави, перш за все, з малою дистанцією влади, інші ознаки яскраво не виражено. «Демократ» формує бачення держави з вузькими повноваженнями і малою дистанцією влади. Схематично вплив архетипів показано у табл. 1.

Таблиця 1

Вплив архетипів на характеристики держави

Архетип	Характеристики
Захисник	широкі повноваження, віддалений, екстраверт
Піклувальник	широкі повноваження, віддалений, інтроверт
Байдужий	вузькі повноваження, віддалений, інтроверт
Рятівник	сильно наближений
Демократ	вузькі повноваження, наближений

На думку автора, ці три показники є достатнім мінімумом для того, щоб виявити прояв впливу архетипів на державу. При цьому жоден із показників окремо не описує державу.

Цей метод, на думку автора, є універсальним, однак слід розуміти, що є країни з яскраво вираженими характеристиками, і ті, де ці характеристики не є очевидними через нечітку позицію або через нестабільність державних інституцій. Так, найстаріші демократичні держави – Швейцарія і США, які не переживали революцій за останні кілька сотень років, мають свої чітко виражені характеристики. Водночас у країнах, які переживають внутрішні потрясіння чи зазнають сильного зовнішнього впливу, архетипи не проявляються настільки очевидно в державній політиці і потребують детального вивчення.

Для визначення впливу архетипів на державу було проведено соціологічне опитування. Вибірка становила 2000 осіб. Опитування проводилось серед громадян України, які згідно з чинним законодавством мають право голосу. Також у ході опитування були враховані вік, стать, місце проживання та мова спілкування.

Анкета, яку заповнювали респонденти, містила «паспорт», дані для визначення мови, територіальної приналежності, віку і статі респондента, а також питання закритого типу, які визначали їхнє бажання впливати на державу і те, який обсяг повноважень вони хочуть делегувати державі. В останній групі питань респонденти мали визначити відповідальність органів державної влади і місцевого самов-

рядування за розвиток суспільства. Анкета була анонімною і не збирала жодних персональних даних. Респондент мав можливість відмовитись від заповнювання анкети чи не відповідати на окремі питання.

Ґрунтуючись на результатах опитування й опитуваннях, які робив Центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, було виявлено, наскільки сильно українці воліють впливати на державу і якими повноваженнями вони схильні її наділяти.

Для демонстрації результатів дослідження автор пропонує позначити точку вподобання українців на системі координат, де вісь абсцис показує, наскільки віддаленою українці вбачають владу в Україні; з рухом вгору по вісі збільшується вплив держави на особу. Вісь ординат показує, наскільки сильними повноваженнями українці наділяють державу; рух вправо по вісі показує збільшення повноважень держави. Початком системи координат є точка невизначеності, де людина не знає, скільки повноважень потрібно державі і чи потрібно її контролювати або ж треба забезпечити свободу діяльності органам державної влади.

У такій системі координат Україна отримала точку $(-8,6; -1,4)$. Це свідчить про бажання українців контролювати державні органи влади та бажання зберігати більше повноважень за собою, а не делегувати їх державі (рис. 1).

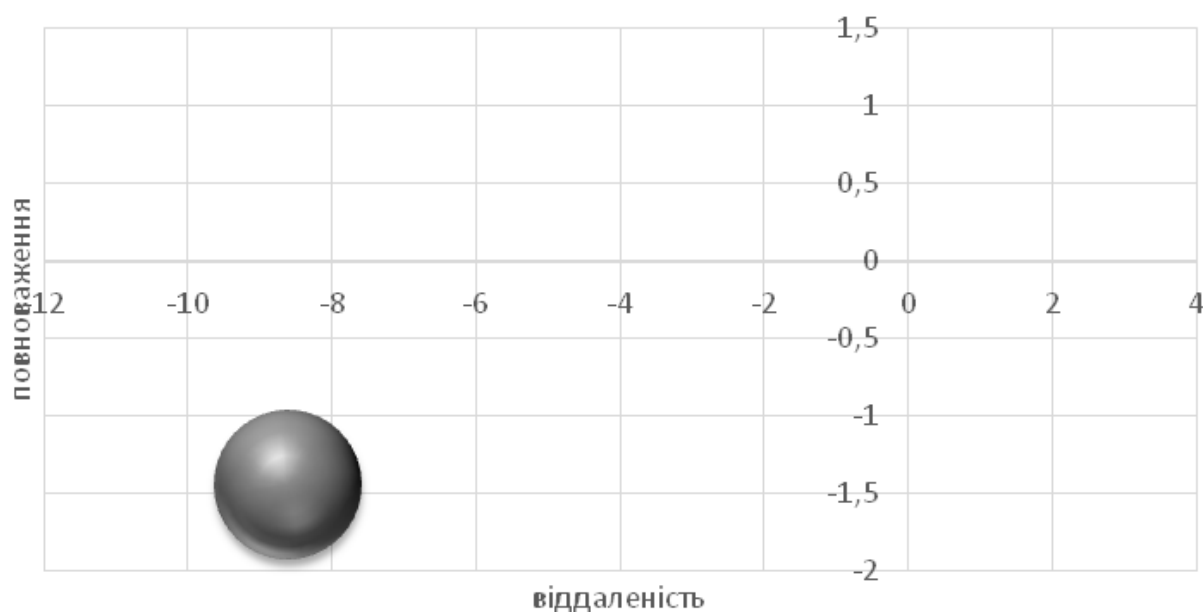

Рис. 1. Позиція українців у системі координат ознак держави

Також у ході дослідження був виявлена схильність українців до бачення України як яскраво вираженої держави-інтроверта.

Одним з показових моментів дослідження є превалювання громадських прав і свобод над добробутом для українців [5], тоді як, обираючи між свободою і порядком, 71 % росіян обирає порядок [6].

Однак загальна оцінка виявилася слабо узгодженою. Щоб оцінити узгодженість думок респондентів, було використано коефіцієнт конкордації:

$$W = \frac{\sum_{j=1}^n d_j^2}{\frac{1}{12} \left[m^2 (n^3 - n) - m \sum_{i=1}^m T_i \right]},$$

де n – кількість факторів; m – кількість експертів; d_j – відхилення суми від середньої; T_i – результати проміжних розрахунків [7].

Коефіцієнт конкордації змінюється в діапазоні $0 \dots 1$. Коли $W = 0$, узгодженість думок респондентів відсутня, коли $W = 1$, – узгодженість є абсолютною. Коефіцієнт конкордації думок респондентів становив $0,53$, отже думки є узгодженими, а опитування є статистично значимим.

Далі було досліджено розбіжності за регіонам і мовою спілкування. Усі регіони залишаються у тій самій чверті, що і загальноукраїнський показник. Схожа ситуація – у розподілі україномовного і російськомовного населення. У ході аналізу результатів опитування був виявлений найбільш сильний розподіл серед тих, хто позитивно чи негативно оцінює СРСР. Коефіцієнт конкордації даних (узгодження думок експертів), отриманих у результаті опитування, що стосувалося ставлення до СРСР, виявився найвищим і склав $0,85$ для обох груп.

Люди, які позитивно оцінили діяльність СРСР, на відміну від більшості, вважають, що держава має мати широкі повноваження. Однак вони також вбачають необхідність контролю за державою, хоча і меншою мірою, ніж більшість респондентів (рис. 2).

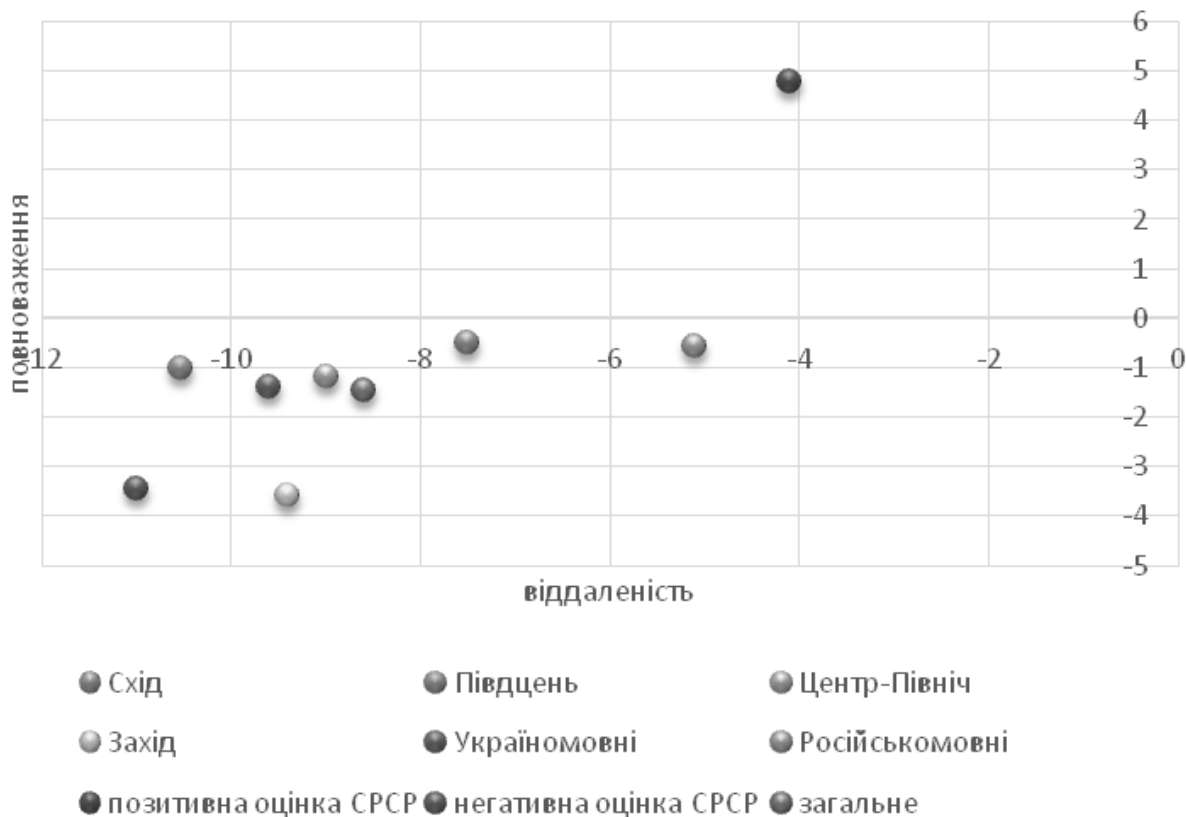

Рис. 2. Відмінності серед узагальнених груп респондентів

Дослідження показують, що переважними архетипами держави для українців є «Рятівник» і «Демократ», однак для тих українців, які позитивно оцінили СРСР, переважним архетипом є «Піклувальник».

Також можемо зробити важливий висновок: якщо в українців і є розбіжності в баченні держави, то вони не мають географічного чи мовного підґрунтя.

Подальший розвиток України має враховувати вплив архетипів на бачення держави. Зокрема, слід зосередити увагу на вплив суспільства й особистості на державу та на розподіл повноважень між державними органами влади й органами місцевого самоврядування.

Опитування вказують на те, що українці прагнуть мати більший вплив на державу. Більшість українців вважає демократію найбільш бажаним політичним режимом. 78,1 % українців вважають, що пересічні громадяни повинні реально впливати на процес ухвалення рішень [8], однак лише 1,9 % вважають, що впливають на державні органи влади [9].

Можливими шляхами реалізації цього впливу можуть стати механізми прямого, на противагу опосередкованому – через вибори, впливу на державу.

З метою розвитку цих механізмів корисно поширювати практики використання референдумів як на державному, так і на місцевому рівні, сприймати масові протести як інструмент прямого впливу на державу, а не «замах на владу». Крім цього, доцільно створити інститут петицій як інструмент дорадчого впливу на органи державної влади і місцевого самоврядування, а також сформувати механізм функціонування прямої електронної демократії як простого і постійного впливу суспільства на державу.

Для здійснення розподілу повноважень між органами державної влади і місцевого самоврядування респонденти визначали, хто має відповідати за національну безпеку, громадський порядок, надання медичних та освітніх послуг, розвиток культури і створення робочих місць. Вибирати відповідальних пропонувалося серед працівників центральних державних органів влади, регіональних органів влади, місцевого самоврядування і приватного сектора (рис. 3).

Результати опитування виявили, що українці безумовно покладають відповідальність за національну безпеку на державу, а за створення робочих місць – на приватний сектор. Розвитком культури, освіти і медицини визнали як спільну відповідальність місцевого самоврядування, держави і приватного сектора. Відповідальність за громадську безпеку поклали на місцеве самоврядування і меншою мірою – на державу.

На думку автора, доцільно віддати повноваження виконувати ті чи інші функції тому інституту, який суспільство вважає відповідальним за їх здійснення.

Надання освітніх і медичних послуг є особливим через їхню квазісуспільну природу благ, вони є корисним як для особистості, так і для суспільства. Це пояснює невизначеність в обранні відповідального за надання цих благ. Вирішенням цих суперечностей, на думку автора, є створення автономних установ, які надають ці послуги, а їх фінансування має здійснюватись через одержувачів послуг, наприклад через фонд обов'язкового медичного страхування чи через гранти на навчання.

*Архетипіка і державне управління:
раціоналізація та нормативні практики*

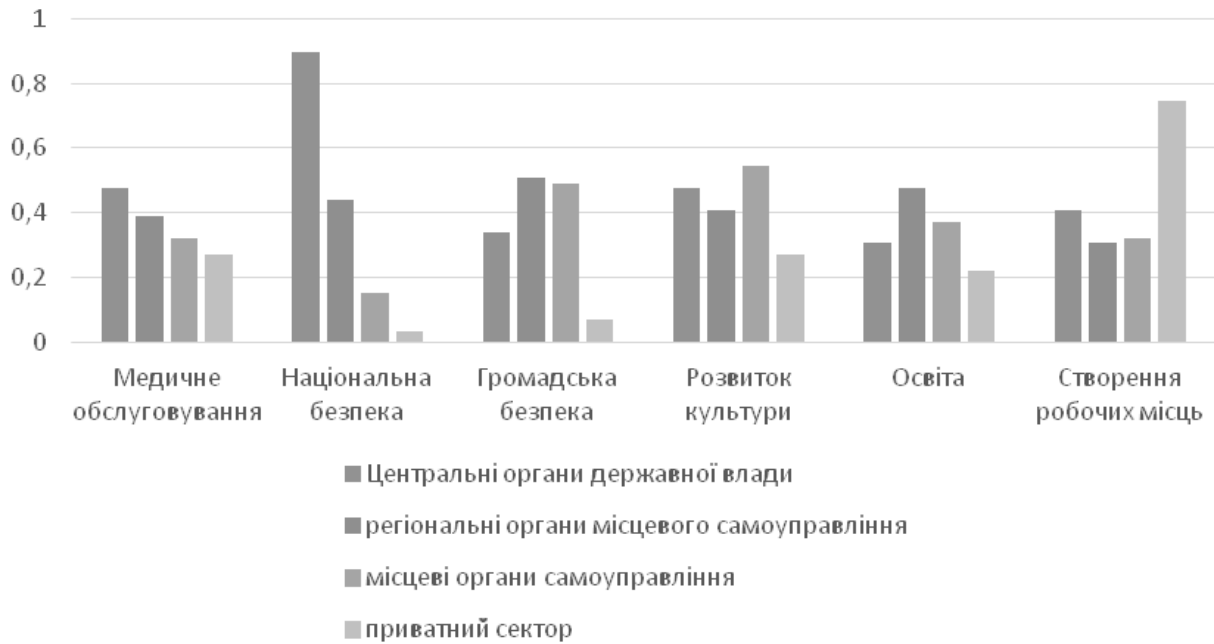

Рис. 3. Розподіл відповідальності за пріоритетними секторами

Висновок. Виявлено, що українці схильні контролювати владу і впливати на неї, а також делегувати державі лімітовану кількість повноважень. З розглянутих архетипів домінуючими є «Демократ» і «Рятівник». Хоча рівень узгодженості думок експертів є невисоким ($W = 0,53$), українці проявили однакові схильності незалежно від мови спілкування чи регіону проживання. Найбільші відмінності у баченні держави спостерігається серед груп, які по-різному ставляться до СРСР. Прихильники Радянського Союзу схильні менше контролювати владу і надавати їй більше повноважень, ніж більшість респондентів. Домінуючим архетипом у цій групі є «Піклувальник».

Вплив архетипів слід урахувувати під час державного будівництва. Необхідно зосередитись на розробленні механізмів прямого впливу на органи державної влади і місцевого самоврядування, доцільним є перегляд повноважень цих органів з урахуванням впливу архетипів.

Подальші дослідження будуть спрямовані на порівняльний аналіз архетипів різних націй та глибший аналіз архетипів українців. Планується розробити концептуальну модель управління державою залежно від національних архетипів держави.

Список літератури

1. Шевельов Ю. Москва, Маросейка / Ю. Шевельов // Нові дні. – 1954. – Ч. 50. – С. 8–10.
2. Підсумки Другого Форуму Солідарності Громадських Організацій (Харків ; 5 квітня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maidanua.org/2014/04/yak-nam-objednaty-ukrajinu>.
3. Юнг К.-Г. Подход к бессознательному / К.-Г. Юнг // Архетип и символ. – М. : Ренессанс, 1991. – С. 65
4. Партії поділяються на ліві, праві та центристські. Чи знаєте Ви або маєте якесь уявлення про те, чим відрізняються, наприклад, праві партії від лівих?

- [Електронний ресурс] / Центр ім. А. Разумкова. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=555.
5. Що важливіше: свобода чи добробут? [Електронний ресурс] / Центр ім. А. Разумкова. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=611.
 6. Опрос «Омнибус ВЦИОМ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=114767>.
 7. Коефіцієнт конкордації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wiki.tntu.edu.ua/Коефіцієнт_конкордації.
 8. Чи повинні прості громадяни мати реальний вплив на прийняття державних рішень? [Електронний ресурс] / Центр ім. А. Разумкова. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=360
 9. Якою мірою Ви впливаєте на владу? [Електронний ресурс] / Центр ім. А. Разумкова. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=441.
-

Kyrylo GORODNYCHEV

*Bachelor of Management Organization
(Kyiv, Ukraine)*

THE ARCHETYPE OF THE UKRAINIAN STATE

The article deals with the archetype of the Ukrainian state, examines the level of paternalism in Ukrainian and far removed from their governments. The system of division of responsibility between the state authorities and local self-government is proposed.

Keywords: *archetype, state, distribution of powers, decentralization.*

УДК 316.6

Світлана ІРХА

*слухач магістерської програми «Публічне адміністрування»,
Харківський національний економічний університет
(Харків, Україна)*

ПІДПОРЯДКУВАННЯ В СУСПІЛЬСТВІ: АРХЕТИПНИЙ АСПЕКТ

Обґрунтовано, що архетип підпорядкування завжди був притаманний суспільству. Встановлено, що суспільство перекладає частку своєї консолідованої відповідальності на суб'єктів, які в режимі суб'єктно-об'єктних відносин задовольняють персональні та суспільні інтереси. Схильність людини до підпорядкування авторитету влади об'єднує людину із системою влади. Доведено, що підпорядкування формується психологічним механізмом глибоких шарів підсвідомості і як наслідок менталітету, ціннісних установок, рівня культури. Зроблено висновок про існування підпорядкування в суспільстві.

Ключові слова: підпорядкування, підпорядкованість, суспільство, організація суспільства, влада.

Постановка проблеми. Політична діяльність – це завжди боротьба, в яку зазвичай втягнуто велику масу людей, об'єднаних за ознакою добровільності. У цих умовах успішна політична діяльність є немислимою без створення політичних союзів, в яких обов'язково присутні елементи підпорядкування одних людей (груп людей) іншим людям або групам. І чим більш згуртованими є ці союзи, чим стабільніше дотримується в них принцип підпорядкування, тим сильніше і дієвіше політична сила. Відомо багато разів перевірене правило для цих випадків: «Громадське вище особистого», що на практиці означає: «Підпорядкування громадській волі для індивідуума важливіше переслідування особистих цілей». Саме через порушення принципів підпорядкованості відбувається бродіння в лавах політичної сили, і найчастіше саме через це політичні сили зазнають повного краху.

Аналіз досліджень і публікацій. У наукових роботах проблема підпорядкування розглядалася в рамках досліджень різних його видів, таких як підпорядкування індивіда владі особи, наділеної законним авторитетом, підпорядкування індивіда внутрішнім імперативам, підпорядкування об'єктивним природним і соціальним умовам. Поняття «підпорядкування» видається обґрунтованим визначенням впливу суб'єкта влади як впливу «зовнішніх чинників». Фактори, що впливають на індивіда, вважають «зовнішніми» відносно його актуальної поведінки. Вивченням проблеми «підпорядкування» в суспільстві займалися Р. Кеттел, М. Стенлі, З. Фройд, А. Грані, Т. Адорно, С. Кузнецов та ін. Наукові погляди низки дослідників щодо сутності поняття «підпорядкування» наведено в табл. 1.

Виходячи з наведених визначень, з одного боку, «підпорядкування» є негативним явищем у суспільстві, бо сприяє зниженню активності суспільства, гальмуванню розвитку суспільства, а також є не природним явищем. З іншого боку, «підпорядкування» необхідно людям для гідного розвитку держави, без чого вона не може існувати як упорядкована система, оскільки «підпорядкування» вирішує питання гармонізації відносин між людьми і державою.

Метою цієї статті є вивчення становлення підпорядкування в суспільстві, його позитивних і негативних проявів у розвитку соціальних відносин, а також формування поняття «архетип підпорядкування» та розгляд видів мотивації підпорядкування в суспільстві як важеля влади в державі.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Різні напрямки у визначенні семантичних меж поняття «підпорядкування» слід розглядати в різній інтерпретації: як поневолення якою-небудь владою, так і як доброзичливе підпорядкування, як необхідність у житті суспільства. Одне з них є найбільш спеціалізованим і має на увазі випадки підпорядкування індивіда суб'єкту, наділеному законним авторитетом [1].

Підпорядкування – базова складова в структурі соціального життя. Система влади потрібна в будь-якому суспільстві. Тільки у людини, що живе в ізоляції, немає необхідності реагувати підкоренням або непокорю на команди інших. Підпорядкування як детермінант поведінки має особливо велике значення в наш час. Цілком вірогідно відомий той факт, що з 1933 по 1945 р. за наказом одні люди вбива-

**Архетипіка і державне управління:
раціоналізація та нормативні практики**

ли мільйони інших невинних людей, будували газові камери, табори смерті, в яких неухильно виконувалися щоденні норми за кількістю свіжих трупів – не менш ефективно, ніж норми по виробництву побутової техніки. Така нелюдська політика могла виникнути в свідомості окремої людини, але в масовому порядку її можна було здійснити тільки тоді, якщо наказам підкорялася велика кількість людей [8].

Таблиця 1

Сутність поняття «підпорядкування» і його характеристики

Автор	Визначення
Р. Кеттелл [1]	Підпорядкування – особистісна особливість за змістом зворотна поняттю «особистісна сила», або «домінантність». Підпорядкування може по-різному проявлятися в поведінці людини, наприклад як м'якість, поступливість, тактовність, злагідність, люб'язність, залежність, покірливість, послужливість, шанобливість, сором'язливість, готовність брати вину на себе, скромність, експресивність, схильність легко виходити з рівноваги
М. Стенлі [2]	Підпорядкування – виконання однією особою волі іншої у формі виконання наказів та інструкцій останньої. Беззаперечна слухняність передбачає готовність виконувати всі вказівки без винятку. За деспотичних та абсолютистських урядів, а також у деяких релігійних та військових організаціях така слухняність вважається добродетеллю, але в ліберальних суспільствах, заснованих на принципах індивідуалізму, розцінюється як сумнівна з точки зору моралі і навіть небезпечна
Й. Сталін [3]	Залізна дисципліна не виключає, а передбачає свідомість і добровільність підпорядкування, бо лише свідомо дисципліна може бути дійсно залізною дисципліною
З. Фройд [4]	Підпорядкування полягає у вихованні суспільства і передбачає гальмування інстинктивних прагнень, їх руйнівного впливу на психічне здоров'я цивілізації, що викликає глибоко песимістичні думки з приводу можливостей і цінності подальшого суспільного прогресу
А. Граней [5]	Підпорядкування волі призводить до руйнування і знищення того, що складає стрижень духу. Благий вплив, якому безконтрольно і сліпо, і без санкції своєї волі підкоряється людина, робить її безвольною істотою, непридатною вже ні на що
Т. Адорно [6]	Підпорядкування людини людині, панування над подібними до себе замість панування над природою
Словник [7]	Підпорядкування визначається в термінах психічної або економічної залежності, а саме як згода діяти відповідно до сторонньої волі (бажання, припису), а також перебування під безпосереднім керівництвом, у віданні когось-небудь або чого-небудь

Оскільки природа зобов'язала нас жити в суспільстві, то само собою зрозуміло, що кожному члену колективу ставиться в обов'язок громадське служіння, турбота про його існування і сприяння процвітанню. Усе це може здійснитися лише за допомогою виконання закону підпорядкування.

Суспільство являє собою систему діяльності та життя людей, об'єднаних територією проживання, епохою, традиціями і культурою, це форма існування буття, що має внутрішню структуру, цілісність, закони, спрямованість розвитку.

Першим етапом організації людського суспільства є первісне суспільство. Первісний лад визначається як общинний, оскільки для нього були характерні такі риси:

- люди об'єднувалися в групи, оскільки в тих економічних умовах людина не могла прожити сама одна;
- засоби виробництва, праця та її результати були спільними;
- усі члени первісного суспільства мали рівне соціальне становище: між ними не було класової, майнової та іншої нерівності. Роди об'єднувалися в більші утворення – племена, які, в свою чергу, утворювали союзи племен. Утворення племінних об'єднань стало етапом, що передусе формуванню держави.

Племінні збори обирали старійшин, вождів і воєначальників на основі їх особистісних якостей: авторитет, мужність, досвід тощо. Влада в первісному суспільстві, заснована на авторитеті, називається потестарною [9]. Після об'єднання родів у плем'я структура влади ускладнюється, з'являються централізовані органи влади – племінна рада, рада старійшин, вождь племені тощо. Для вирішення важливих справ племені збиралася рада старійшин, яка потім надавала свої рішення на розгляд загальних зборів племені.

Для будь-якої спільноти людей є необхідним регулювання їх відносин. У первісному суспільстві діяли соціальні норми, що регулюють працю і побут членів роду чи племені, які виражалися у формі звичаїв, традицій, ритуалів, обрядів, міфів тощо. Ці норми одержали назву «мононорми», тобто це єдині специфічні норми первісного суспільства. Головною нормою поведінки був первісний звичай [9]. З вищесказаного видно те, що чим більшим є об'єднання, тим більше виникає потреба в організації життєдіяльності цього об'єднання, яке необхідно очолювати лідеру, обранцеві, до якого товариство має намір прислухатися і йому підкорятися.

Сучасний розвиток «підпорядкування» добре уявив англійський письменник та історик Т. Карлайл [10] у словах: «Для вільної людини характерним є не бунт, а підпорядкування». Ці слова лягли в основу не одного державного утворення сучасного світу. Але найпотворніші форми такого підпорядкування мають диктаторські режими, або державні утворення з ознаками таких. Народ, що колись дозволив покинути відведене законно обраному президенту конституційне русло, сам сприяв зародженню тієї диктатори, від обіймів якої нині збігає в пошуках їжі і порятунку в просторі [10].

Архетип підпорядкованості, на перший погляд, радикально відрізняє сучасне суспільство від традиційних, він породжує логіку, згідно з якою товариство перекладає свою відповідальність на якесь інше об'єднання, тоді як за логікою, притаманною архетипам ідентифікації та диференціації, суспільство є відповідальним саме за себе і перед собою [11].

Підпорядкування поступово набуває упорядкованих форм: виробляються процедури розподілу ролей, для якихось ситуацій ролі розподіляються заздалегідь, виникає ієрархія домінування. Відбувається те саме перетворення ситуаційної нерівності в соціумі, яке на ранніх ступенях розвитку запобігає некерованому взаємознищенню найсильніших. Доки людська спільнота не розвинеться до раціонального самопізнання, соціальна нерівність виявляється для неї вигіднішою, ніж конкурс на заміщення чільних посад.

Підпорядкування суб'єкта об'єкту влади залежить від цілої низки чинників: від власних якостей об'єкта владарювання, від характеру запропонованих до нього вимог, від ситуації та засобів впливу, якими володіє суб'єкт, а також від сприйняття об'єкта владарювання підвладними, наявності або відсутності у нього авторитету, від рівня політичної культури населення тощо.

Мотивація підпорядкування є досить складною. Вона може ґрунтуватися на декількох підставах – мотивах підпорядкування. Усі мотиви істотно впливають на силу влади, тобто здатність її суб'єкта впливати на об'єкт.

Сила влади, заснована на страхові, що викликається загрозою санкцій, є прямо пропорційною тяжкості покарання і зворотно пропорційною можливості його уникнути в разі непокори. Така влада має тенденцію до послаблення внаслідок природного прагнення людей позбутися цього стресового стану.

Найстабільнішою є влада, побудована на інтересі. Особиста зацікавленість спонукає підвладних до добровільного виконання розпоряджень об'єкта владарювання, робить непотрібним контроль і застосування санкцій. У такому разі розвиваються такі підстави до підпорядкування як переконання, авторитет та ідентифікація [12]. Підпорядкування та переконання пов'язані з мотиваційним впливом досить глибоких шарів свідомості: менталітету, ціннісних установок, рівня культури. Підлеглий при цьому підпорядковується об'єкту владарювання заради якихось цілей вищих, ніж особисті інтереси і потреби.

Найбільш сприятливою для влади мотивацією підпорядкування є авторитет. Він формується на базі спільної зацікавленості об'єкта та суб'єкта влади і переконаності підвладних в особливих здібностях володаря. Авторитет – це якості, що високо цінуються, якими підлеглі наділяють керівника та які визначають їх покору без переконання і загрози санкцій. Він ґрунтується на згоді й означає повагу до особистості володаря або владного інституту, довіру до них.

Найсильнішою мотивацією підпорядкування є ідентифікація, за якої досягається максимальна сила влади, і суб'єкт сприймається об'єктом як свій представник і захисник. Такі відносини влади є характерними для дійсно демократичних держав, де в процесі формування влади бере участь населення, від якого і залежить, якою буде обрана влада [12].

Добровільне підпорядкування має місце в разі збігу цілей управління з власними цілями індивіда. Якщо цілі у кожного свої або якщо цілі одного суб'єкта суперечать цілям іншого, то добровільність призводить до неприйнятної конфліктності. В умовах сучасних спільнот добровільність стає досяжною, коли інтереси людей організовано як спільні, загальні [13]. На сьогодні гарним прикладом є політична криза в Україні, викликана в листопаді 2013 рішенням українського уряду призупинити процес підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом. Це рішення призвело до масової акції протесту в центрі Києва, а також в інших містах України [14]. Народ України, обираючи представників влади, припускає, що обранці будуть розвивати і захищати інтереси громадян, у цьому разі народ перекладає обов'язки забезпечення належного рівня життя на вищі органи влади. Оскільки ситуація в країні багато років за багатьма показниками (а саме: низький рівень заробітної плати, високий відсоток безробіття, нестабільна економіка, високі ціни на сировину, високий рівень корупції, недостатнє фінансування різних галузей економіки, відсу-

тність розвитку благоустрою населених пунктів) погіршувалася, і було багато іншого, що не відповідало суспільним очікуванням, через це і спалахнула акція протесту, в якій народ України показав своє небажання підкорятися тим, хто не задовольняє їхні інтереси.

Немає підстав вважати, що відносини підпорядкування є протиприродними для людської природи або йдуть їй на шкоду. Навпаки, людська спільнота в усіх відомих нам формах без таких відносин не може існувати. До форм підпорядкування людина може підійти набагато різноманітніше, ніж стайні тварини. Підпорядкування властиво людству в різних групах: вождь – у племені, лідер – у натовпу, ватажок – у банди, а у суспільства – влада, уряд [12]. Підпорядкування притаманно людині з ранніх років її життя, починаючи від сім'ї, де завжди є головний, дитячого садка, школи, роботи і так протягом усього життя. Процес підпорядкування – невід'ємна частина життя людини, оскільки завдяки підпорядкуванню, починаючи з малих колективів і закінчуючи міжнародними організаціями, в сучасному суспільстві запобігається хаос.

Безпосередньо життя суспільства зумовлюється існуванням підпорядкування. Підпорядкування може служити благородним та освітнім цілям, благодійності та альтруїзму, але разом з тим може призвести до руйнування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Влада авторитету засновується на підпорядкуванні перед людиною, знаменитістю або важливим громадським діячем, вчинки яких служать взірцем для інших людей. Що стосується підпорядкування закону, то воно встановлює соціальний лад і підтримує його, використовуючи різні форми влади [15]. У міру розвитку людини вторинний природний стан переростає в принципово іншу соціальну організацію, яка регулюється державно-правовими нормами, тобто є інструментом підпорядкування влади. Це означає, що тепер має місце не панування людини над рівними за соціальною ознакою, а панування публічної влади над приватним свавіллям.

Підпорядкування являє собою механізм психологічного примусу окремої людини діяти у напрямі якоїсь політичної мети. Схильність людини до підпорядкування авторитету влади, мов цемент, з'єднує людину із системою влади. Факти сучасної історії та спостереження з повсякденного життя дозволяють зробити висновок про те, що для багатьох людей підпорядкування може бути цілком природною рисою і навіть переважаючим імпульсом, атрибутом етичної, моральної поведінки, що викликає симпатію.

Список літератури

1. Подчиненность-доминантность по Кеттеллу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.psychologos.ru/articles/view/podchinennost-dominantnost_ro_kettellu.
2. Политика. Толковый словарь / Д. Андерхилл, С. Барретт, П. Бернелл, П. Бернем и др. ; под общ. ред. И. М. Осадчей. – М. : Инфра-М ; Весь Мир, 2001.
3. Подчинение [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tolkslovar.ru/p11559.html>.
4. Фрейд З. Психоанализ [Електронний ресурс] / З. Фрейд. – Режим доступу : <http://emiz.org.ua/psikhoanaliz/freid-psikhoanaliz>.

5. Подчинение чужой воли [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lotus-skh.narod.ru/Vipiski/podchin.htm>.
 6. Основные идеи и этапы развития критической теории общества Хоркхаймера, Адорно, Маркузе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.term.ru/dictionary/466/word/osnovnye-idei-i-yetapy-razvitiya-kriticheskoi-teori-obschestva-horkhaimera-adorno-markuze>.
 7. Большой толковый словарь русского языка / под. ред. С.А. Кузнецова. – СПб., 2000. – С. 886.
 8. Эксперимент Милгрэма. Бихевиористское исследование подчинения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/milgram2.htm>.
 9. Закономерности происхождения государства. Государственная власть как разновидность социальной власти [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.webkursovik.ru/kartgotrab.asp?id=12386>.
 10. «...Не бунт, а подчинение» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://vybor.ua/article/grazhdanskoe_obschestvo/ne-bunt-a-podchinenie.html.
 11. Рулан Н. Юридическая антропология / Н. Рулан. – М.: Норма, 2000. – С. 239.
 12. Основания подчинения власти [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://all-politologija.ru/knigi/politologiya-v-voprosax-i-otvetax/osnovaniya-podchineniya-vlasti>.
 13. Подчинение как объективная необходимость [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://knowledge.allbest.ru/psychology/3c0a65625a3bd78b4d43b88521206d27_0.html.
 14. Политический кризис на Украине (2013–2014) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://ru.wikipedia.org/wiki/ Политический кризис на Украине \(2013–2014\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Политический_кризис_на_Украине_(2013–2014)).
 15. Власть и подчинение [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.psyllive.ru/articles/8064_vlast-i-podchinenie.aspx.
-

Svitlana IRKHA

*Master's program attendee «Public administration»,
Kharkiv National University of Economics
(Kharkiv, Ukraine)*

SUBMISSION IN SOCIETY: ARCHETYPICAL ASPECT

It is proved that the archetype of submission has always been inherent to society. It is revealed that the company shifts its responsibility to the subjects that in the mode of subject-object relationships must be met and to defend the interests of a particular society. Human tendency to obey authority was unites man with the power system. Proved that obedience formed the psychological mechanism of deep layers of the subconscious, and as a consequence mentality, values, cultural level.

Keywords: *domination, subordination, society, the organization of society, the power.*

Каріна КОЗЛОВА

*слухач магістерської програми «Публічне адміністрування»,
Харківський національний економічний університет
(Харків, Україна)*

ФЕНОМЕН ПРОТЕСТУ ЯК АРХЕТИП УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Розглянуто феномен протесту як характерну рису українського народу; досліджено чинники, які спонукають людей до участі в протестній діяльності; проаналізовано факти історичного минулого, які свідчать про наявність архетипної складової в протестній діяльності українців; запропоновано форми співпраці влади і суспільства, покликані зменшити кількість протестів в Україні.

Ключові слова: *колективне несвідоме, архетип, протестна діяльність громадянське суспільство, співпраця влади і суспільства.*

Постановка проблеми. Протестна діяльність є широко використовуваним інструментом впливу на політичні процеси в більшості демократичних режимів. Україна не є винятком. По-перше, для влади виникнення протесту є індикатором наявності проблеми, яку необхідно вирішити. По-друге, в ситуації, коли проблема існує і влада про неї знає, але не намагається її вирішити, протестна діяльність може слугувати каталізатором вирішення цієї проблеми.

Історія України багата прикладами протестів: одні з них поступово зникали, інші ж переростали в масові бунти та повстання, що здебільшого призводило до суспільно-політичної кризи та тяжких наслідків для країни. Традиція протестів збереглася і в сучасній Україні (з тією відмінністю, що історично ненасильницькі форми протесту поступово витісняють насильницькі), тому актуальним постає питання пошуку ефективних шляхів вирішення конфліктних ситуацій та зниження рівня напруження в суспільстві, а також підвищення рівня співпраці влади із суспільством для недопущення таких ситуацій у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «архетип» було запроваджено в науковий обіг та глибоко досліджено К.Г. Юнгом, який намагався виявити природу походження архетипів та їх вплив на поведінку людини. Серед вітчизняних науковців дослідженню архетипів приділяють значну увагу Е. Афонін, О. Донченко, О. Романенко. С. Барнс, Е. Даунс, М. Каазе, П. Уайтлі досліджували причини і мотивацію людини до участі в протестній діяльності, аналізували витрати і вигоди людини, пов'язані з участю в протестній діяльності, та їх зв'язок з бажанням людини брати участь у колективних діях. Проте явище протесту як архетип українського народу глибоко досліджено ще не було.

Метою статті є виявлення архетипної складової в свідомості українців щодо протестної діяльності, а також визначення ефективних форм співпраці влади і громадян в Україні. Для досягнення поставленої мети були визначені такі **завдання**:

– пояснення архетипу як одного з чинників впливу на дії людини;

- аналіз мотивації людини щодо участі в колективних діях;
- аналіз історичних фактів протестної діяльності українців;
- обґрунтування важливості феномену протесту в суспільстві;
- визначення ефективних форм співпраці влади і громадян в Україні.

Виклад основного матеріалу. Значне місце в дослідженнях К. Юнга посідають поняття «особисте і колективне несвідоме» та «архетип». Поняття «колективне несвідоме» К. Юнг трактує як загальнолюдську основу душевного життя індивідів, *наслідувану*, а не сформовану на базі індивідуального досвіду. Колективне несвідоме – це приховані сліди пам'яті минулого людства: расова та національна історія, а також долюдське тваринне існування. Це – загальнолюдський досвід, характерний для всіх рас і народностей. Якщо в особистому несвідомому головну роль відіграють «комплекси», то структуроутворюючими елементами колективного несвідомого є «архетипи» – універсальні моделі несвідомої психічної активності, котрі спонтанно визначають людське мислення і поведінку. «Несвідоме містить джерело сил, що надає душі руху, а форми або категорії, які все це регулюють, – архетипи» [1]. Саме колективне несвідоме є тим резервуаром, де сконцентровано всі архетипи. Колективне несвідоме становить систему установок і типових реакцій, які непомітно визначають життя людини [2].

Архетипи властиві кожному індивіду, вони є результатом багатоговікового досвіду наших предків. При цьому йдеться не про чітко окреслене уявлення, образ або емоції, а про деякі приписи загального плану, які спонукають до активності або реагування на ситуацію. Архетипи наділені своєрідною силою, впливу якої на довшу перспективу не може уникнути жоден індивід [3].

За К. Юнгом, проявом архетипів виступають міфи, тому досліджувати архетипи можна двома шляхами: через вивчення міфології та шляхом аналізу психіки людини [1].

На нашу думку, до цього переліку доцільно додати також аналіз історичного минулого, тобто виявлення архетипної складової народу через погляд у ретроспективу. Така думка пояснюється тим, що, по-перше, деякі міфи склалися під впливом історичних подій; по-друге, повторюваність схожих історичних подій (наприклад, обмеження прав і свобод, пригнічення мови), які викликали відповідні реакції на них, спричинила перетворення цих реакцій на підсвідоме народу, тим самим спонукаючи людей до схожої реакції на схожі ситуації в майбутньому, створюючи, таким чином, своєрідний архетип.

Крім аналізу історичного минулого, в дослідження архетипів доцільно включити метод опитування. Через деякі об'єктивні причини (роздуми перед відповіддю, бажання знайти «правильну» відповідь) цей метод виявляє «свідоме» людини або дає опосередкований результат щодо «підсвідомого», але він може допомогти в підтвердженні або спростуванні певної гіпотези щодо запропонованого архетипу.

Протест – це прояв негативного ставлення до певних явищ у демонстративній формі. Розповсюдженими формами протесту є мітинги, демонстрації, ходи, страйки. Найпоширенішою концепцією, що пояснює причини й механізм протестної поведінки, є концепція депривації. Депривація – це стан невдоволення, викликаний розбіжністю між реальним або оцінюваним та очікуваним станом, до якого прагне суб'єкт. У тому випадку, коли порівняння соціальної дійсності із соціально

значущими цінностями породжує почуття глибокої незадоволеності, виникає відчуття, що за певних соціальних і політичних змін бажані цілі можуть бути досягнені у відносно короткий термін. Якщо розбіжність стає значною, а невдоволення набуває масового характеру, виникає мотивація до участі в протестних діях [4].

Базуючись на аналізі витрат і вигод виборців під час голосування (як однієї з форм політичної участі), вчені сформулювали математичну формулу, яка пояснює участь людини у протестній діяльності (чи в іншій формі політичної участі).

Спочатку формула була сформульована Е. Даунсом [5], потім переглянута і модифікована В. Райкером та П. Ордешуком [6]. Ідея полягає в тому, що винагорода від політичної участі задаються у вигляді мультиплікативної залежності від імовірності того, що людина буде впливати на результати виборів, і переваг, пов'язаних з партією чи кандидатом, яких схвалює людина. Формулу можна записати у вигляді $U = P \cdot B - C$, де U – корисність голосування; P – ймовірність того, що цей голос буде одним з вирішальних у результатах виборів; B – благо, яке походить від успіху бажаного кандидата чи партії; C – витрати на участь в виборах. Очікується, що громадянин візьме участь у виборах, коли витрати, пов'язані з такою участю, не перевищують $P \cdot B$ [7].

В. Райкер і П. Ордешук розширюють формулу, додавши до моделі показник D . Вони стверджують, що виборці також отримують «задоволення» від акту голосування, що може підвищити ймовірність того, що вони прийдуть голосувати на виборах [6], тому нову формулу можна записати так: $U = P \cdot B - C + D$, де D – психічне задоволення, яке індивід отримує, беручи участь у колективних діях.

Існує ще одна ідея, яка пропонується в роботі В. Райкера і П. Ордешука: громадяни займаються політичною діяльністю тому, що вони дотримуються соціальної норми [6]. Таким чином, деякі люди починають проявляти активність, оскільки вважають, що це їх громадянський обов'язок [8]. Недавні дослідження показали, що формулу голосування також можна узагальнити для інших форм участі в політичному житті, в тому числі для пояснення участі людей в акціях протесту.

Відомою моделлю раціонального вибору протесту є модель колективного інтересу, розроблена С. Фінкелем та Е. Мюллером, відповідно до якої «люди будуть брати участь в акціях протесту тоді, коли:

- вони мають високий рівень невдоволення тим, як уряд або режим розпоряджаються суспільними благами;
- вони вважають, що колективні зусилля можуть бути ефективними для здобуття бажаних суспільних благ;
- вони вважають, що їхня власна участь підвищить імовірність успіху колективних зусиль» [9].

Отже, люди беруть участь у протестній діяльності, тому що, з одного боку, вони хочуть і вірять, що таким чином можуть впливати на загальні результати; з іншого боку – тому що отримують деяке задоволення від участі як такої, тобто вони очікують отримати високу розважальну цінність від участі.

Протестний рух як явище суспільного життя виявляє низку певних стосунків соціальних груп населення і супутніх до них конкретних подій. Активна участь у колективних діях є характерною для українського народу. Історія свідчить, що про-

тести (часто у вигляді бунтів та повстань) досить часто були інструментом для вирішення нагальних проблем, які існували у суспільстві.

Найчастіше ініціаторами протестного руху на побутовому рівні виступали козаки та селяни, права яких утискали найбільше. Досить поширеними протестні явища були в кінці XVIII – на початку XIX ст., головними їх причинами були посилення кріпосницького гноблення і численні зловживання чиновників. Найвідомішими протестами козаків стали такі: виступ козаків у с. Турбаї у 1789 р., козацьке повстання у Вознесенську у 1817 р., повстання військових поселенців у Чугуєві у 1819 р. та інші [10].

До найпростіших форм протесту серед селянства належали скарги на своїх поміщиків у різні владні інстанції. Систематичні ігнорування скарг та введення покарання за них підштовхувало селян вдаватися до більш радикальних форм протесту, якими ставали підпали поміщицьких садиб, убивства поміщиків, втечі селян, селянські бунти та повстання. У цілому ж динаміка селянських виступів мала стійку тенденцію до зростання: у другій чверті XIX ст. їх кількість порівняно з першою збільшилася в 2,5 рази [10].

У різні способи влада намагалася придушити протести, але непоко́ра та протестні настрої, як і невирішені проблеми, все одно залишалися, тому влада мусила йти на поступки. Наслідками численних протестів українців стали проведені у 1831 р. реформа військових поселень, у 1848 р. – інвентарна реформа та в 1861 р. – селянська реформа з відміни кріпосного права.

Двадцять сторіччя супроводжувалося подальшою боротьбою українців за свої права. У цей період відомими були рух українських літераторів та інших діячів культури, які виступали за свободу розвитку української літератури, мистецтва та культури (1920–1930 рр.; в історії представники цього руху отримали назву «Розстріляне відродження»), а також дисидентський рух (1960–1980 рр.), представники якого боролися за демократизацію суспільства, дотримання прав і свобод людини, вільний розвиток української мови та культури й за реалізацію прав українського народу на власну державність.

Іншим, більш наближеним до сучасності, прикладом протестної діяльності українців був протестний рух 1989–1991 рр. У цей час основною тенденцією суспільного життя була боротьба національно-демократичних сил за проголошення державного суверенітету та незалежного статусу України. Масовий протестний рух розпочинався із протидії явищам, які зумовлювали катастрофічні для суспільства наслідки. Проводилися акції, які стосувалися перебудови в СРСР, аварії на ЧАЕС, статусу української мови, використання ресурсного та економічного потенціалу України. Цей рух завершився Актом проголошення Незалежності України 24 серпня і референдумом на його підтримку та виборами Президента України 1 грудня 1991 р. [11].

Окрім наведених вище, в історії України існує багато інших прикладів, які підтверджують схильність українців до вирішення певних проблем шляхом участі у протестній діяльності. Саме численні досвіди протестного руху з часом сформували психічну спадщину українців, зробивши цим свій внесок у колективне несвідоме цього народу. Крім того, внаслідок цього був сформований певний архетип

протесту як одного з інструментів впливу на владу, до якого люди змушені звертатися через певні обставини.

Для аналізу схильності до протестної діяльності сучасних українців використовувалися дані дослідження, проведеного Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Розумкова з 27 лютого по 5 березня 2009 р. в усіх областях України [12]. Результати дослідження показали, що більше 42 % українців готові взяти участь хоча б в одній із законних форм протесту, як-то: санкціоновані мітинги та демонстрації, страйки, відмова від виконання рішень адміністрації, органів влади.

Крім того, автором було проведене власне соціологічне опитування. Вибірка складала 1300 осіб. В опитуванні брали участь громадяни України, які досягли 18 років та проживають в Україні. Серед опитаних були представники всіх регіонів України. Опитування враховувало стать, вік, місце проживання та місячний дохід респондентів.

Результати опитування (рис. 1) свідчать про те, що більшість респондентів вважають протест інструментом впливу на владу (85 %) і що протестна діяльність може впливати на зміни в країні (83 %), при цьому 64 % респондентів уже брали участь в протестній діяльності, а 79 % готові брати участь.

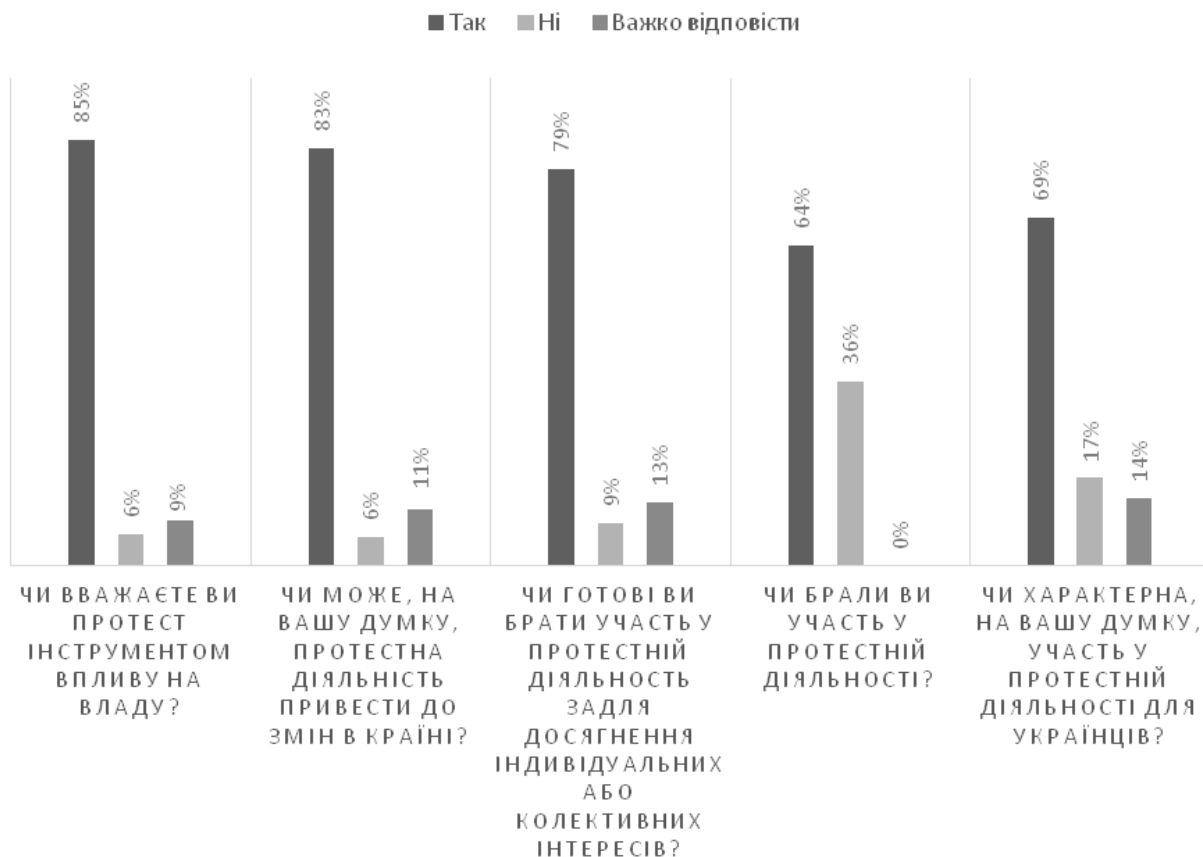

Рис. 1. Результати соціологічного опитування з виявлення схильності українців до протестної діяльності

Таким чином, з плином часу українці продовжують брати участь у протестній діяльності, вважаючи протест одним з інструментів впливу на владу та способом досягнення особистих або колективних інтересів. Крім того, 69 % респондентів

тів вважають, що участь у протестній діяльності є характерною для українців, – це підтверджує думку про те, що протест є архетипом українського народу. Тому архетип протесту в свідомості українців є додатковим чинником, який пояснює їх участь у протестній діяльності.

Специфіку протестних настроїв, зазвичай, вважають самодостатнім індикатором ефективності політичної і правової системи, одним із головних показників довіри населення до державної влади. Протест як явище має подвійну природу. З одного боку, він свідчить про наявність проблеми, яку необхідно вирішити. З іншого боку, він сприяє розвитку громадянського суспільства, діалогу влади та народу, демократизації суспільства. Розвиток протестного руху як чинника розвитку громадянського суспільства можна зобразити у вигляді такої послідовності:

- виникнення проблеми;
- ігнорування проблеми владою або незнання, що проблема існує;
- виникнення протесту;
- повідомлення влади про існування проблеми або сприяння привертанню уваги до наявності проблеми;
- поява безпосереднього взаємозв'язку (в формі діалогу або співпраці) між владною структурою та суспільством;
- вирішення проблеми.

Наведена послідовність є ідеальною для держави й суспільства, тому що вона сприяє:

- ефективному вирішенню проблеми та недопущенню подібної до неї проблеми в майбутнього (або складання алгоритму для її вирішення в майбутньому);
- залученню громадян до управління державними справами та появі нових форм кооперації громадськості та влади;
- підвищенню професійності державних службовців та збільшенню рівня освіти громадян;
- збільшенню рівня довіри до органів публічної влади та їх авторитетності;
- підвищенню рівня політичної культури як громадян, так і представників владних структур;
- підвищенню рівня громадянської свідомості;
- розвитку громадянського суспільства та демократії.

У ситуації, коли влада не співпрацює з учасниками протестного руху, наведена схема не працює, позитивні наслідки від співпраці влади та суспільства нівелюються, натомість існує ймовірність виникнення глибокої суспільної кризи, яка може призвести до негативних наслідків.

Беручи до уваги чинник архетипності протесту для українського суспільства, в сучасній Україні вкрай важливим та актуальним залишається питання співпраці влади й суспільства як фактора недопущення проблеми або ефективного її вирішення, що в майбутньому сприятиме іншим позитивним наслідкам такої співпраці. Найбільш ефективними формами співпраці в цьому контексті можуть бути наступні: громадське представництво в радах для спільного ухвалення рішень, спільні робочі групи, спільний з громадськістю контроль над виконанням ухвалених рішень, делегування повноважень у певних сферах діяльності суспільства. Крім того, важливими залишаються такі форми взаємодії, як консультування з громадськістю, ви-

вчення громадської думки, громадські слухання, неформальні слухання, систематичне звітування про діяльність органів влади, зворотній зв'язок під час ухвалення рішень органами влади [13].

Формальна наявність таких форм взаємодії не означає ефективне імплементавання їх у практичну площину. Тому для досягнення реальних результатів у сфері взаємодії влади та громадськості важливим залишається питання вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює ці відносини, а також запровадження ефективних форм контролю за дотриманням запроваджених процедур.

Висновки. Низька ефективність вирішення органами державної влади проблем протягом тривалого часу змушує громадян вдаватися до протестних дій. Реагування на проблемні ситуації, що виникають у державній політиці, та їх вирішення часто відбуваються в режимі «гасіння пожеж» замість їх профілактики. Водночас бракує попередніх оцінок та прогнозів щодо ймовірної реакції суспільства й окремих соціальних груп на конкретні політичні рішення. Набуває актуальності потреба моніторингу кількості протестів, а також визначення чинників, що спричиняють переростання загального рівня невдоволення безпосередньо у масові протестні дії. При цьому слід урахувати, що історично таке явище, як протест, стало архетипом і специфікою українського суспільства, тобто несвідомо українці схильні реагувати на певні існуючі проблеми шляхом участі у протестній діяльності. Таким чином, для попередження негативних реакцій з боку суспільства влада повинна прогнозувати його дії через його архетипи, які активізуються автоматично і в майбутньому важко піддаються управлінню.

Запровадження ефективних форм взаємодії влади із суспільством допоможе уникнути збільшення кількості протестних рухів, а також сприятиме демократизації та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Список літератури

1. Юнг К.-Г. Архаичный человек / К.-Г. Юнг // Проблемы души нашего времени : сб. ст. – М. : Флинта, 2006.
2. Шейко В. М. Культурологія : навч. посіб. / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький, Е. В. Германова де Діас. – К. : Знання, 2012. – 494 с.
3. Психологический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psi.webzone.ru/st/302000.htm>.
4. Криза участі. Протестні форми політичної участі. Абсентеїзм як дискусійний чинник впливу на модернізаційний розвиток країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bookster.com.ua/seminars/question/1748>.
5. Downs A. An Economic Theory of Democracy / A. Downs. – New York : Harper & Row., 1957.
6. Riker W. A Theory of the Calculus of Voting / W. Riker, P. Ordeshook // American Political Science Review. – 1968. – Vol. 62.
7. Bäck H. Explaining Modes of Participation. A Dynamic Test of Alternative Theoretical Models / H. Bäck, J. Teorell, A. Westholm. – Chicago : 100th Annual Meeting of the American Political Science Association, 2004.
8. Westholm A. Votes for Sale: The Logic of Power in Joint-Stock Companies / A. Westholm // Scandinavian Political Studies. – 1992. – Vol. 15.

9. Finkel S. Rational Choice and the Dynamics of Collective Political Action. Evaluating Alternative Models with Panel Data / S. Finkel, E. Muller // American Political Science Review. – 1998. – Vol. 92.
 10. Литвин В. М. Історія України : підручник / В. М. Литвин ; ред. В. А. Смолій. – К. : Наук. думк., 2012. – 856 с.
 11. Федоренко О. О. Протестні дії української опозиції: досвід та перспективи [Електронний ресурс] / О. О. Федоренко // Матер. круглого столу «Протестний рух в Україні: історія, сучасність, перспективи». – Режим доступу : <http://moloda-naciya.smoloskur.org.ua/?p=180>.
 12. Чи готові Ви особисто взяти участь у таких акціях протесту для захисту своїх прав та інтересів (законні, незаконні, силові)? [Електронний ресурс] / Центр ім. А. Разумкова. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=437.
 13. Афонін Е. А. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович. – К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – 160 с.
-

Karina KOZLOVA

*Master's program attendee «Public administration»,
Kharkiv National University of Economics
(Kharkiv, Ukraine)*

THE PHENOMENON OF THE PROTEST AS AN ARCHETYPE OF THE UKRAINIAN NATION

This article examines the phenomenon of the protest as a characteristic feature of Ukrainian nation; the factors that encourage people to participate in protest activities; the facts of historical past that indicate the presence of archetypical component in protest activities of Ukrainians are analyzed; the forms of cooperation between public authorities and civil society that are intended to reduce the number of protests in Ukraine are suggested.

Keywords: *collective unconsciousness, archetype, protest activities, civil society, cooperation between public authorities and society.*

Катерина ЛОМАКІНА

*слухач магістерської програми «Публічне адміністрування»,
Харківський національний економічний університет
(Харків, Україна)*

БАГАТСТВО І ГРОШІ – ГОЛОВНЕ ПРАГНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД

Беручи до уваги архетип як основу існування людини, був проаналізований архетип багатства. Визначено основні його види та їх прояв у суспільних відносинах. Із розвитком історії, а саме з появою грошей, багатство, достаток, благополуччя стали синонімами, і людство безперестанку до них прагне. Виявлено, що багатство і гроші – головне прагнення особистості, що свідчить про неодмінну присутність архетипів в існуванні людства.

Ключові слова: *архетип, архетип «багатство», види архетипу «багатство».*

Постановка проблеми. Із розвитком суспільства сформувалися грошові відносини, що призвело до такого явища, як «багатство», а також його почали зіставляти зі статком, благополуччям, прагненням або змістом життя. Сьогодні, в період стрімкого економічного, технічного і соціального розвитку, також виникає питання обмеженості ресурсів, а саме часу і коштів.

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку ринкових відносин головним еквівалентом є гроші. Саме рівень доходу впливає на задоволеність життям. Для дослідження цього питання застосовується архетипний підхід.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання багатства не залишає байдужим нікого, і навіть у XXI столітті покоління з необмеженими можливостями і можливістю вибору, все ще звертаються до цієї теми. Так, найбільш значущим стало дослідження англійських учених-психологів Г. Брауна і С. Мура [12]. Вони довели, що людина вважає себе щасливою, коли має більший статок, ніж її сусід. У 2008 р. Д. Гоулман здійснив дослідження спільно з ученими Університету Амстердама й Університету Каліфорнії [17]. Воно теж стосувалося питання багатства як запоруки успіху в житті. Чим багатша людина, тим менше вона уразлива. Але залишається відкритим питання: чи існує абсолют багатства? Як його досягти? І найголовніше: чи справді він є необхідним?

Мета статті – провести аналіз генезису поняття «архетип», виділити авторське розуміння цього терміну, здійснити теоретичне обґрунтування архетипу багатства та його видів і вивчити їх практичне застосування на досвіді відомих та успішних українців.

Виклад основного матеріалу. Питанням вивчення і дослідження архетипів займалася безліч учених. Винахідником цього явища вважається К.Г. Юнг. Більш докладно підходить до визначення поняття «архетип» розглянуто у табл. 1.

На підставі контент-аналізу визначень, наведених у табл. 1, поняття архетипу слід визначити як категорію психології, що означає спосіб зв'язку певних образів, які спонукають індивіда відчувати певні почуття та засновуються на несвідомій

**Архетипіка і державне управління:
раціоналізація та нормативні практики**

формі сприйняття. На мій погляд, архетипи, які є стабільними, постійними елементами культури, присутні в символічному вигляді в культурних текстах і можуть використовуватися ідеологією. Можливою є і зворотна ситуація, коли архетипи формують якусь ідеологію, оскільки стають особливо значущими в певному суспільстві в будь-який період часу. Ідеологія, яка заповнює наш інформаційний простір, – забезпеченість, гроші, добробут. Багатство і гроші – ось прагнення особистості. При цьому спостерігається нездоровий перфекціонізм: краще, більше, якісніше. Цим керує архетип «багатство».

Таблиця 1

Генезис поняття «архетип»

Признаки	Рік видання/автор							
	1992	1999	1999	2002	2003	2009	2010	2012
	Конюхов Н.І. [9]	Юнг К.Г. [16]	Крисько В.Г. [10]	Ребер А. [13]	Х'ел Л., Зиглер Д. [14]	Анцупов А.Я., Шипілов А.И. [1]	Ільїнській С. [6]	Жмуров В.А. [4]
Засіб зв'язку певних образів	+	+	+	+	-	-	-	+
Несвідома форма сприйняття	-	+	+	+	+	+	-	-
Характеристика душі, наслідування, несвідомі ідеї та образи	-	-	-	-	-	-	-	+
Прототип, прообраз	+	-	+	+	+	-	+	+
Спонукають індивіда відчувати певні почуття	+	+	+	-	-	+	-	-
Спосіб організації психіки за допомогою форм	-	-	-	-	-	+	+	+
Стереотип, штамп у людському мисленні	+	+	-	-	+	-	+	-
Первинні вродженні структури колективного несвідомого	-	-	-	+	+	-	-	-

Багатство має дві категорії: цінність і величина. Відзначимо, що величина посідає більш важливе місце. Так, людина може мати безліч грошей і не використовувати їх на благо собі чи суспільству, але їх кількість зробить власника популярним і потрібним. Цінність передбачає наявність предметів розкоші, які зможуть підтвердити статус суб'єкта. Гроші створюють комфорт і благополуччя в нашому житті. І, як із будь-якими іншими предметами та об'єктами, що нас оточують, у нас виникають відносини з грошима. Залежно від характеру поведінки стосовно фінансів, способів витрат і накопичення коштів можна визначити шість грошових поведінкових архетипів [18].

Архетип «Дядя Скрудж Мак Дак». Люди, що належать до такого архетипу, багато працюють, акуратні й прискіпливі в інвестиціях. Деталізують усі свої витрати. Вони ніколи нічого не викидають, не прогулюються торговим центрами, не за-

бивають шафи одягом лише тому, що мода змінюється кожні три місяці. Вони консерватори і колекціонують грошові знаки. Найчастіше така ощадливість – результат невдалого досвіду в минулому або бідного дитинства. Їх найкращий друг – файл із бюджетом. Математика, фінансова аналітика та бухгалтерія – щоденні заняття. Пряма вигода представників цього архетипу доведена на прикладі самого великого банку України – «ПриватБанку». Основні акціонери «Привату» Ігор Коломойський і Геннадій Боголюбов знизили витрати на топ-менеджмент на 6 %, і при цьому приріст активів склав 28 % [8].

Архетип «Шопоголік». Такий тип людей дуже любить і поважає гроші, більш того, їх наявність не є надто важливою. Не має значення навіть їх кількість. Головне, щоб вони були. Індивіди з таким архетипом не схильні до накопичення грошей, а навпаки, народжені, щоб їх витратити. Постійні витрати – як спорт: підтримують тонус і додають бадьорості духу. Зупинишся – випадеш із системи. Плановий бюджет навіває тугу і нудьгу. Найбільш успішно цей тип використовував голова правління банку «Російський Стандарт» Ігор Дорошенко. У 2012 р. відвідувачі ресторанів мережі «Світова Карта» отримали пропозицію – обміняти свої дисконтні картки на кредитки банку «Російський Стандарт», і таким чином банк зміг здобути платоспроможних клієнтів і збільшити емісію кредитних карт [7].

Архетип «Метелик». «Бажаю ВСЕ!» – це про метелика. Такий архетип використовує гроші як спосіб задовольнити свої бажання та примхи. Однак вміє заощадити, ретельно розраховуючи активи і передбачаючи, що можна зробити, якщо раптом не вкладеться в бюджет. Яскравим прикладом можна вважати Р. Ахметова, номер один у списку ста найбагатших людей України. Зараз Р. Ахметов очолює компанію СКМ, ФК «Шахтар». Р. Ахметов вважається найбільш щедрим роботодавцем в Україні. Також СКМ провела рекламну кампанію у світовій пресі. Її метою було пояснити, що СКМ – це прозора, чесна структура, яка працює на благо України. На підтвердження компанія оприлюднила в 2006 р. консолідовану звітність відразу за два попередні роки, давши таким чином дізнатись усьому світу про значущість і динамічний розвиток компанії [2].

Архетип «Страус» – для цих людей світом правлять суєта і пристрасті. Гроші – це бруд, і вони не будуть бруднити ними руки. Вони живуть у своєму світі, де немає місця мирській метушні, все звично і спокійно. Грошові питання бентежать Страусів, і вони всіма силами намагаються сховатися від них. Типовими представниками є працівники у сфері культури. Наприклад, Жанна Кадрова посідає перше місце в списку кращих скульпторів 2013 р., і хоча вона стверджує, що створює свої роботи не заради грошей і займається некомерційним мистецтвом, це не заважає їй скульптурам дорожчати. У 2006-му її метрова скульптура «Зім'ята пачка сигарет L&M» була продана на ярмарку «Арт Москва» за 5500 доларів. Навесні 2013 р. роботу Кадирової із серії «Асфальт» купили в Італії за 20 000 євро [3].

Архетип «Вінні-Пух» – це типовий представник бізнесу. Вони грамотні і комунікабельні, можуть будь-яку ідею перетворити на прибутковий бізнес, отримуючи цілком солідні фінансові потоки. У Вінні-Пуха є певна досить велика кількість грошей, і їх кількість не вичерпається, до тих пір, поки не закінчатся ідеї в їх голові. Прикладом такого типу може служити перший комерційний досвід Віктора Пінчука, який посідає друге місце в сотні найбагатших людей України. У 1980 р. ввели надбавки до офіційного преїскуранту: підприємствам, що налагодили виро-

бництво продукції підвищеної якості, було дозволено продавати її за більш високими цінами. Пінчук, на той час працівник НДІ трубної промисловості, цим скористався й запропонував керівництву Могильовського металургійного заводу угоду: завод впроваджує його розробку, підвищує ціни для споживачів, за що Пінчук отримує 7,5 % річного прибутку [15].

Архетип «Ділок» (ділова людина). Особистості, що належать до такого архетипу, знають і вміють розпоряджатися грошима легко, невимушено і разом з тим відповідально, економно й вигідно. Вони економно і ретельно розраховують свій дохід, відкладають певний відсоток від заробітку і максимально вигідно його інвестують. Ділові люди дуже гнучкі, адекватно вміють вчасно зорієнтуватися і щось зробити в світі своїх фінансів. Таким, безумовно, можна назвати Сергія Никифорова, власника авіакомпанії Challenge Aero. Його авіакомпанія надає обслуговування приватних літаків, а також приватні перельоти. У 2000 р., коли Українські авіакомпанії здійснювали польоти на Як-ах, і це займало багато часу, Сергій Никифоров винайняв Gulfstream, який був готовий до польоту за 30 хв. [5].

Кожен із презентованих архетипів може перерости в Ділову людину, або ж Метелик може поступово перейти в розряд Шопоголіків.

Безумовно, володіючи архетипом «Багатство», необхідно його застосовувати і використовувати на благо собі й оточуючим. Людина, наділена таким «даром», може реалізувати себе в будь-якій сфері, але більш ефективно це проявилось б у сфері державного управління або публічного адміністрування. Тільки в цих сферах є можливість використовувати численні ресурси.

Висновки і подальші напрями досліджень. У сучасних умовах життя, а саме і умовах жорсткої конкуренції, обмежень у часі та просторі, гроші і багатство набувають особливого значення. Архетипний підхід пояснює це як підсвідоме бажання людини стати багатогою і щасливою, яке можна розвивати і застосовувати. Керуючись архетипом «Багатство» цього можна досягти, що доведено на реальних прикладах. Але головне, що об'єднує багатство, гроші й благополуччя, це прагнення стати краще.

Список літератури

1. Анцупов А. Я. Словарь конфликтолога / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – СПб : Питер, 2006. – 526 с.
2. Давиденко Б. Обогащительная фабрика Ахметова [Электронный ресурс] / Б. Давиденко. – Режим доступа : <http://forbes.ua/magazine/forbes/1332693-obogatitelnaya-fabrika-ahmetova>.
3. Давиденко Б. Лучшие скульпторы [Электронный ресурс] / Б. Давиденко // Режим доступа : <http://forbes.ua/magazine/forbes/1354564-luchshie-skulptory-2013>.
4. Жмуров В. А. Большая энциклопедия по психиатрии, [Электронный ресурс] / В. А. Жмуров. – Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/978/symbol/197>.
5. Жуматий А. Быстро. Дорого [Электронный ресурс] / А. Жуматий. – Режим доступа : <http://forbes.ua/magazine/forbes/1333013-bystro-dorogo>.
6. Ильинский С. Нейролингвистическое программирование / С. Ильинский. – М. : АСТ ; Восток-Запад, 2010. – 479 с.
7. Комаха А. Как сходится в ресторан под 100 % годовых [Электронный ресурс] / А. Комаха. – Режим доступа : <http://forbes.ua/business/1338993-kak>

- shodit-v-restoran-pod-100-godovyh.
8. Комаха А. Сколько тратят украинские банки на своих топов [Электронный ресурс] / А. Комаха. – Режим доступа : <http://forbes.ua/business/1334088-skolko-tratyat-ukrainskie-banki-na-svoih-topov/1334103#cut>.
 9. Конюхов Н. И. Прикладные аспекты современной психологии: термины, законы, концепции, методы : справочное издание [Электронный ресурс] / Н. И. Конюхов. – Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/979>.
 10. Крысько В. Г. Этнопсихологический словарь / В. Г. Крысько. – М., 1999. – 343 с.
 11. Новак М. В. Архетипы общества потребления в визуальных текстах современной культуры России [Электронный ресурс] / М. В. Новак. – Режим доступа : <http://gisap.eu/ru/node/703>.
 12. Новых А. Богатство, статус и счастье. Что говорят ученые? [Электронный ресурс] / А. Новых. – Режим доступа : <http://sokrovennik.ru/uchenye-vyyasnili-bogatstvo-ne-prinosit-schastya>.
 13. Оксфордский толковый словарь по психологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.psyoffice.ru/slovar-s55-en_6-p21.htm.
 14. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб : Питер-Пресс, 2003. – 608 с.
 15. Федорин В. Зима олигарха [Электронный ресурс] / В. Федорин. – Режим доступа : <http://forbes.ua/magazine/forbes/1332420-zima-oligarha>.
 16. Юнг К.-Г. Психологические типы / К.-Г. Юнг. – М. : Университетская книга ; АСТ, 1996. – 714 с.
 17. Богачам на всех плевать – доказано учеными [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.finmarket.ru/economics/article/3505887>.
 18. Шесть денежных архетипов. Шесть стилей общения с деньгами [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vremyapobeditelya.ru/shest-denezhnyx-archetipov-shest-stilej-obshheniya-s-dengami.html>.
-

Kateryna LOMAKINA

*Master's program attendee «Public administration»,
Kharkiv National University of Economics
(Kharkiv, Ukraine)*

WEALTH AND MONEY – THE BASIC ASPIRATION OF THE PERSON: ARCHETYPICAL APPROACH

Taking into account the archetype as the basis of human existence, the archetype "wealth" is analyzed. The main species and its manifestation in their social relations are considered. With the development of history, namely, with the advent of money, wealth, prosperity and well-being have become synonymous, and humanity constantly strives to them. Wealth and money is the main aspiration of the person, indicating the indispensable presence of archetypes in the existence of mankind.

Keywords: *archetype, archetype "wealth", kind of archetype "wealth".*

Вікторія МАЛЮСЬКА

*доцент кафедри державного управління і менеджменту,
кандидат наук з державного управління,
Національна академія державного управління
при Президенті України
(Київ, Україна)*

ДУХОВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: АРХЕТИПНА СКЛАДОВА

Розглянуто особливості духовного підходу під час здійснення державного управління та державно-управлінських відносин у контексті сучасних перетворень на трансформаційному етапі державотворчих процесів. Визначено підходи й напрями щодо розвитку інституту державного управління з урахуванням духовних підходів у контексті сучасної парадигми соціально-орієнтованого державного управління. Запропоновано здійснювати державно-управлінські перетворення з урахуванням історичних духовних підходів у сучасній практиці державного управління.

Ключові слова: *духовність, дух, державне управління, духовно-ціннісні орієнтири, духовно-ціннісні підходи, сакральна культура.*

Постановка проблеми. Особливістю сучасних перетворень у суспільстві та державному управлінні є орієнтація на матеріальні блага та концепція споживання; сучасна людина орієнтується більше на концепцію отримання, ніж на концепцію віддавання та жертвності. Водночас варто відзначити, що в суспільстві та державному управлінні діють закони, в основі яких найбільшу та найвагомішу роль відіграють питання духу та духовності.

Актуальність дослідження. Процеси перетворень та духовного розвитку залишаються осторонь як наукових, так і практичних досліджень. Водночас формування засадничих аспектів розвитку суспільства пов'язано із суб'єктом, який є трискладовою частиною суспільства. Людина має душу, дух та тіло. Відповідні компоненти потребують свого розвитку і задоволення потреб. За відсутності розвитку однієї зі складових починаються паразитичні процеси, які мають негативний вплив як на суб'єкта, так і на форми його життєдіяльності. Важливим у сучасному суспільстві стає питання задоволення не лише матеріальних, а і духовних потреб для розвитку людини, державного управління й держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним питанням державного управління взагалі та державного управління з урахуванням духовних засад присвячено численні дослідження українських і зарубіжних фахівців у різних сферах наукового знання, зокрема в галузі державного управління – В. Бондаренка, В. Климова, Ю. Кальниша, О. Кудрявцева, Р. Небожука, М. Новиченка, С. Сьоміна, Т. Теслі, М. Трофимчука, М. Шахова; релігієзнавства та філософії – М. Бабія, Б. Боцюрківа, В. Єленського, М. Заковича, С. Здіорука, А. Колодного, П. Косухи, А. Красикова, М. Мариновича, А. Нурулаєва, Ф. Овсієнка, Ю. Решетнікова, О. Сагана, Ф. Сисина, О. Уткіна, С. Фірсова, Л. Филипович, П. Яроцького; правових наук – М. Васіна,

А. Деркача, Г. Друзенка, А. Залужного, Г. Крилової, І. Куніцина, П. Рабіновича, В. Речицького, А. Себенцова, С. Феррарі, Й. Фішера, Г. Моцкіна; політології – М. Бурдо, С. Рамета, П. Мойзеса, О. Шуби, Л. Хомера.

Визначення невіршених частин проблеми. Розвиток суспільства тісно пов'язаний із багатьма процесами. Поєднання соціального й економічного компоненту та духовних засад потребує врахування контенту державного управління для здійснення новітніх перетворень. Зміна ціннісних підходів та уявлень потребує зміни свідомості, а зміна останньої потрібна для формування не споживацького сприйняття світу, а ціннісно-цивілізаційного, який характеризується розумінням першооснов духовності, а не матеріальних благ у суспільному ладі. На сьогодні суспільство дедалі більше значення приділяє матеріальним благам і все менше значення – поняттям духовності. У цьому контексті важливо показати й обґрунтувати цивілізаційний духовно-ціннісний підхід та його ключову роль у розвитку суспільства, державного управління та держави в цілому.

Мета статті – висвітлити особливості побудови українського суспільства з урахуванням засад духовно орієнтованої парадигми державного управління.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Формування людини відбувається протягом усього її життя. На ранніх етапах відбувається закладання основних чеснот та цінностей. У подальшому вони потребують свого розвитку. Особливим у цьому розрізі є питання державної служби та державного управління як вищої надбудови суспільного життя.

Духовний вакуум, світоглядний хаос, орієнтація на бездушний інтелектуалізм за останні десятиліття охопили національну систему освіти. Вимога докорінного реформування сучасного освітнього простору пов'язується з ідеєю повернення до головного принципу розвиваючої педагогіки – пріоритету духовно-виховних цінностей над матеріально-економічними. Ця ідея традиційно міститься у релігійних та культурологічних напрямках філософії освіти. Її розвивали педагоги, які спиралися на традиційні для нашого суспільства наукові основи педагогічного мистецтва. Так, К. Ушинський писав: «Ми сміливо висловлюємо переконання у тому, що вплив духовний складає головне завдання виховання, яке є набагато важливішим, ніж розвиток розуму взагалі та наповнення голови знаннями».

Поряд із цим на сучасному етапі становлення та розвитку особистості у суспільстві та державі продовжує розвиватись хибне уявлення про секуляризовану людину, яка ігнорує духовні підвалини (основи) свого буття.

На думку класичної педагогіки, психології та медицини, провідних вітчизняних та міжнародних експертів у цих сферах, у людини існує глибинна потреба у трансцендентному, в існуванні Вищого Добра та Справедливості. І це невипадково, оскільки у своєму історичному розвитку людина постає, перш за все, як homo religiosus. Тому виховання – це, у першу чергу, передання наступним поколінням традиційної духовної ієрархії цінностей, завдяки яким були сформовані найкращі здобутки вітчизняної культури.

Двадцять перше століття ООН назвало «Століттям людини». Людина перетворюється на реального суб'єкта свого життя. У цьому сенсі перед освітою постає завдання не лише інтелектуального розвитку випускника навчального закладу, оволодіння ним необхідними знаннями та компетенціями, але і формування духов-

но-стимулюючих засад його подальшого життєвого шляху.

Згідно з Концепцією національного виховання студентської молоді «Роль держави у національному вихованні полягає в координації зусиль усіх інститутів суспільства, забезпеченні єдності та пріоритету загальнодержавних і національних інтересів. Національне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів. Відповіддю на виклики сучасного світу має стати національне виховання студентської молоді, котра формуватиме ядро української інтелігенції на основі національної ідеї.

Національна ідея об'єднує й консолідує суспільство, сприяє виробленню активної життєвої позиції молодій людині, становленню її як особистості. Національний характер виховання полягає у формуванні людини як громадянина України незалежно від її етнічного та соціального походження, віросповідання та передбачає створення спільноти самодостатніх людей, які об'єднані національною ідеєю та оберігають свої цінності й свободи» [1].

У цьому контексті важливою складовою разом з навчальною функцією є питання духовно-стимулюючого виховання. Духовно-стимулююче виховання – це організований педагогічний процес, спрямований на сприяння духовному становленню та зростанню особистості, опанування і прийняття нею цінностей, укорінення у тисячолітній спадщині християнської культури. У контексті цього процесу викладачеві необхідно комплексно застосовувати весь арсенал педагогічних прийомів та його педагогічної майстерності, проявляти особистісно-орієнтовані приклади власного характеру та поведінки, що переконливо свідчать про силу і впливовість духовно-ціннісних надбань людини для її самореалізації.

Орієнтиром для зростання в духовно-ціннісному напрямку мають стати фундаментальні цінності, апробовані й засвоєні людством протягом історії. У сучасному секуляризованому світі, на жаль, тривалий час прогресуючого значення набували матеріалістична картина світу і матеріальна складова культурного розвитку суспільства. Проте людині властива й інша – духовна – культура її зростання, потяг до вищих людських цінностей та ідеалів.

Тож, цілком доречною ставатиме в освітньому процесі історія держави, яка тривалий час опиралась на християнську культуру та християнські цінності.

Під час підготовки державних службовців не зайвим буде приділити увагу гармонізації на засадах двохтисячолітньої християнської культури та цивілізації духовного простору освітнього середовища, простору ціннісної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу – слухачів, науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу (внутрішній простір) та представників органів державної влади (зовнішній простір).

У цьому контексті актуалізується питання системи духовно-освітнього виховання та розвитку, яке полягає у всебічному сприянні створенню пізнавального середовища, у формуванні духовного світогляду та зростанні якісно освіченої, високодуховної, творчої особистості шляхом вивчення найкращих зразків досвіду вітчизняного благочестя. Крім того, не менш важливим є прищеплення базових принципів традиційних чеснот християнської культури, які історично сформувались на

тлі святоотецького передання й були освячені прикладом особистого вчинку видатних співвітчизників [2].

Для досягнення мети, яка полягає в розвитку духовних цінностей на основі християнської культури, необхідним є врахування аксіологічного змісту виховання духовної свідомості особистості державного службовця.

Зміст виховання концентрується навколо базових національних цінностей. У педагогічному контексті кожна з них формулюється як питання, поставлене особистістю до себе самої. Це виховне завдання, на вирішення якого спрямована навчально-виховна діяльність. Кожна з базових цінностей, педагогічно визначена як питання, перетворюється на виховне завдання. Базові цінності не є локалізованими у змісті окремого навчального предмета, форми або виду освітньої діяльності, вони пронизують увесь спектр навчальних планів та дисциплін. Також цей підхід повинен бути притаманний усьому навчальному процесу, процесу професійного функціонування особи державного службовця, розкривати всю її багатоплановість та розмаїтість завдань.

Система базових національних цінностей створює смислову основу простору духовно спрямованого розвитку особистості. У цьому просторі у міру формування духовної культури людини поступово нівелюються бар'єри між окремими предметами, між професійною діяльністю і сім'єю, школою і суспільством, школою і життям.

Усі визначені вище структурні складові сприяють формуванню та розумінню того, що для розвитку та примноження духовних цінностей необхідним є запровадження в систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та осіб посадових осіб місцевого самоврядування спеціальної дисципліни духовно-ціннісного спрямування. Ця дисципліна матиме не віровчительний, а культуротворчий характер, що не суперечить Конституції України та нормативно-правовим актам українського законодавства. Тому в цьому контексті виникає об'єктивна необхідність духовно-ціннісної підготовки фахівців за декількома напрямками. Також важливими складовими є підготовка викладачів, слухачів і здобувачів наукових ступенів за духовно-ціннісними напрямками.

Нами запропоновано три складові підготовки державних службовців у контексті духовно-ціннісного підходу:

- підготовка викладачів для системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців шляхом запровадження освітньої дисципліни «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні»;
- підготовка слухачів різних форм навчання та спеціальностей шляхом вивчення дисципліни «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні»;
- підготовка тих, хто отримує науковий ступінь, засобами проведення занять духовно-ціннісного спрямування та та впровадження освітньої дисципліни «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні».

Метою такого нововведення має стати «становлення та розвиток особистісних духовно-ціннісних засад християнської етики». Методологічною основою дисципліни мають стати принципи андрагогіки, що розглядають освіту в контексті життєвого шляху людини, виходять зі ставлення до особистості як до найвищої цінності суспільного розвитку, спираються на індивідуальні особливості людини та

розвивають її здатність працювати в команді.

Перша складова запропонованої системи – підготовка викладачів – передбачає проведення в системі підвищення кваліфікації викладачів Академії спеціального навчального курсу (раз на три роки) духовно-ціннісного спрямування. Цей курс міститиме як теоретичну компоненту, так і практико-орієнтовану складову вивчення духовного надбання.

Значний акцент під час викладання цієї дисципліни зроблено на християнському підході, оскільки християнська культура – надзвичайно важлива частина світової та вітчизняної культури. Знайомство з нею у ВНЗ ґрунтується на знаннях, отриманих під час вивчення навчальних курсів із культурології, релігієзнавства, філософії, історії, етики, естетики та мистецтва. Однак ці знання, утворюючи певну мозаїчність, не складаються в цілісну систему бачення християнської культури, не дають послідовного уявлення про її зміст, мету, завдання, проблеми й досягнення.

Спецкурс належить до світоглядних дисциплін. Проте він є принципово не ідеологічним і не віровчительним, а культурологічним, що відповідає статтям Конституції України про свободу совісті й про відокремлення школи від церкви. Він сприяє розумінню християнської культури як найвищого духовного піднесення в історії людства. Нагальна потреба у навчальній дисципліні такого змісту у ВНЗ визначається своєрідністю загальнокультурної ситуації, що склалася в нашому суспільстві. Для підтримки духовної безпеки в умовах поглиблення моральної кризи та зростаючої активізації різних деструктивних організацій, які під прикриттям духовного «просвітництва» деморалізують суспільство, пропонуючи йому сурогати замість високої культури, усвідомлюється необхідність предметного ознайомлення державних службовців із християнськими цінностями, під позитивним впливом яких протягом тисячоліття формувалася й розвивалася українська нація [3].

Спецкурс розроблено в дусі традицій вітчизняної гуманітарної освіти, де історично пов'язуються наука, філософія та богослов'я. Така єдність раціонально-логічного, чуттєво-емоційного і вольового сприйняття позитивно впливає на розвиток цілісного, масштабного, а не дискретного мислення.

Зміст курсу наближено до особистих інтересів сучасної особистості: творчих, морально-етичних, релігійних, правових тощо. Основу активних форм навчання складає «смісловий діалог» викладача і слухача, що сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу. Особливістю спецкурсу є те, що він доповнює цикл гуманітарних дисциплін і допомагає інтегрувати отримані впродовж навчання знання в єдину світоглядну систему. Проблематика спецкурсу містить у собі виховний потенціал, сприяє визначенню пріоритетних цінностей для українського загалу й окремої особистості.

Важливим є поєднання релігійних і світських підходів під час здійснення навчальної та виховної діяльності, а одна без іншої є неможливою, оскільки процес навчання дуже тісно пов'язаний із виховним процесом. Як стверджує академік РАН В. Локтіонов: «Істинне моральне виховання існує лише в тісній і нерозривній єдності з релігійною освітою і вихованням, і ні про будь-яке моральне виховання поза релігією не може бути і мови» [4].

Нами запропоновано таку приблизну структуру дисципліни з орієнтовною назвою «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні».

Метою навчальної дисципліни є формування нового, гуманістичного мислення, яке є умовою творення будь-якої культури, збагачення слухачів духовно-етичними знаннями, відродження життєстверджуючого мислення та набуття вчинкового досвіду на основі християнського віровчення, формування духовно-ціннісної позиції засобами християнського спадку.

Дисципліна «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні» має міждисциплінарний характер, вона інтегрує відповідно до свого предмету знання з інших освітніх і наукових галузей, а саме історії України, світової історії, богослов'я, релігієзнавства, української та світової культури й літератури та державного управління.

Орієнтовний тематичний план дисципліни:

- християнська картина світу;
- поняття, сутність і зміст християнської етики; духовність та духовні цінності;
- Десять Заповідей Божих – моральна основа життя людини та опора у професійній діяльності;
- церква і держава; взаємодія Церкви і держави у Візантійській імперії;
- культурологічна практика християнства.

Додаткова лекція для викладачів – «Християнська педагогіка, її принципи та значення для світського навчального закладу». Додаткова лекції для слухачів – «Навчальні заклади християнського духовно-богословського спрямування в Україні та світі». Додаткові лекції для здобувачів наукового ступеня – «Наука і релігія – єдність духу в союзі миру».

Запровадження цієї дисципліни в систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, науково-педагогічних працівників та слухачів надасть можливість формування якісно нової парадигми державної служби та державного управління на засадах духовно-ціннісних орієнтирів і на традиціях християнської культури засобами вивчення культурологічного надбання християнства, яке органічно притаманне українському народу. І в цьому контексті Національна академія державного управління при Президентові України стане апріорним навчальним закладом з новітнім підходом до формування класу державних службовців, оскільки Академія є головним закладом в системі підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців, а головним завданням Академії є підготовка високопрофесійних, ініціативних, відповідальних кадрів, здатних осучаснити діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, компетентно і відповідально виконувати управлінські функції, впроваджувати новітні соціальні технології. Водночас варто зазначити, що професійна підготовка повинна гармонійно поєднувати в собі і ціннісну підготовку, для здійснення якої Національна академія має всі необхідні ресурси: науково-педагогічні, матеріальні та інші, і може в цьому контексті проводити курси підвищення кваліфікації в ціннісному напрямку для різних державних структур і навчальних закладів, не здійснюючи кардинальних інституційних перетворень. Так, вона може співпрацювати з усією системою державної служби й такими її складовими, як Національне агентство з питань державної служби, територіальні органи Національного агентства з питань державної служби, обласні центри перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної

влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій [5]. Співпраця з цими інституціями може бути акумульована в контексті цінної компоненти навчання.

Необхідність духовно-ціннісної підготовки пов'язана з тим, що суспільство, яке орієнтується на матеріальні блага та нехтує духовними цінностями, може себе знищити. Водночас дотримання й орієнтування на духовно-ціннісний підхід та християнську етику, положення якої відображають адекватний стан існування суспільства та звертають увагу людини до вічних чеснот, сприятимуть гармонійному розвитку суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дотримання духовних істин на основі християнської культури та етики допоможе ліквідувати й уникнути багатьох проблем суспільства, які на сьогодні є тягарем і суспільним навантаженням. Повернення до духовно-ціннісних орієнтирів повинно сприяти формуванню якісно нового типу людини – людини духовно-ціннісної – на основах християнської культури, цінності якої відображають загальнолюдські цінності вищого порядку. Водночас залишаються актуальними подальші розвідки щодо практичних механізмів втілення принципів духовності в життя суспільства на всіх рівнях.

Список літератури

1. Тернопільський Б. Релігійна свобода і релігійні права в контексті державно-церковних відносин [Електронний ресурс] / Б. Тернопільський // Державне управління: теорія та практика. – 2007. – Вип. 2. – С. 23–28. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/l-journals/Dutp/20102/txts/Ternopilskiy.pdf>. – Заголовок з екрана.
2. Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні. – К. : [б. в.], 2001. – 242 с.
3. Релігійна свобода і права людини. Правничі аспекти : у 2 т. – Львів : [б. в.], 2001. – Т. 1. – 230 с.
4. Деркач А. Л. Государственно-церковные отношения / А. Л. Деркач. – К. : Издат. отдел УПЦ, 2009. – 320 с.
5. Дуда Н. М. Світові релігії : навч. посіб. / Н. М. Дуда, О. О. Тарасенко ; Нац. лісотехн. ун-т України ; каф. соціології та культурології. – Львів : ЗУКЦ, 2008. – 200 с.

Viktoriya MALYUSKA

Associate Professor of Public Administration and Management,

PhD in Public Administration,

National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

SPIRITUAL PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN SOCIETY: ARCHETYPICAL CONSTITUENT

In-process the considered features of spiritual approach are during realization of state administration and state administrative relations in the context of modern transformations on the transformation stage of state creative processes. Certainly basic ap-

proaches, directions in relation to development of institute of state administration taking into account spiritual approaches in the context of modern paradigm of the social-oriented state administration. It is suggested to carry out to state administrative transformation taking into account historical spiritual approaches in modern practice of state administration.

Keywords: *spirituality, spirit, state administration, spiritually valued orienteer, spiritually valued approaches, sacral culture.*

УДК 330.341.1:159.9

Віталій ОМЕЛЬЯНЕНКО
аспірант кафедри економічної теорії,
Сумський державний університет
(Суми, Україна)

НАЦІОНАЛЬНІ АРХЕТИПИ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ

Розглянуто особливості управління національною інноваційною системою на основі використання парадигми архетипів. Запропоновано концепцію формування конкурентних переваг з використанням культурної складової з огляду на ефективність трансферу технологій.

Ключові слова: *архетип, інноваційна система, культура, менталітет, трансфер технологій.*

Постановка проблеми. У контексті аналізу конкурентоздатності національних економік та ефективності державного управління завжди постає низка питань, зокрема, що заважає деяким країнам займати лідерські позиції, чому в певних країнах геніальні ідеї та розробки народжуються частіше та чим пояснити сплески технологічної креативності в різних суспільствах у різні періоди? Відповідь на ці актуальні питання перебуває саме в площині національних особливостей ментальності.

Інновація з новим продуктом у центрі, який сьогодні часто стає неможливим без комплексу маркетингових, інформаційно-технологічних, організаційних, соціокультурних та фінансових інновацій. Об'єктивний процес розвитку інновацій у глобальному бізнес-середовищі передбачає необхідність більш комплексного розгляду інновацій на основі міждисциплінарного підходу, що дозволяє відповісти на низку питань ефективності інноваційної проблематики.

Десятиліття економічних перетворень з усією очевидністю показало безперспективність простого проектування закордонних моделей економічного розвитку на реалії України. Авантюризм цього став явним у середину 1990-х, коли замість виходу з кризи країна поринала в хаос псевдореформ, що призводили до ще більшого руйнування економіки. Головною причиною цього стало відверте ігнорування особливостей історичного розвитку країни та її національного менталітету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання національних особливостей та архетипів, що впливають на економічну сферу, розглядали С.М. Голубка, В.М. Гриньова, С.В. Дегтярева, В. Коскін, А. Новак, Г.Є. Смітюх, В.В. Стрілецький, О.Л. Терентьева, О.В. Юринець та ін. Зокрема, С.М. Голубка [2] відзначає, що саме національні традиції історичного минулого у симбіозі із сьогоденням, використовуючи світовий досвід, надають специфічних ознак національній ідентифікації економічного розвитку України. О. Стражний [6], автор праці «Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність», відзначає, що «той самий народ з тим самим менталітетом, але з різним управлінням, може влаштувати собі як жалюгідне існування, так і забезпечити економічний зліт. Приклади – слов'янські племена, які вельми по різному жили до IX ст. і в часи Київської Русі, а також такі країни, як Китай, Японія, Корея, НДР і ФРН, Фінляндія і Литва, Латвія, Естонія». У роботах С.В. Дегтярьової [4] було досліджено менталітет (соціально-економічний генотип) як неформальний праїнститут, що містить у собі всю генетичну інформацію, яка забезпечує соціальне відтворення суспільства цього типу, спрямованість його інституціональних змін.

Аналіз зазначених праць показав, що питання впливу архетипів на сферу державного управління інноваційною діяльністю, що за визначенням інтегрує найбільшу кількість нематеріальних активів національної природи, наразі в рамках економічної україніки практично не досліджується.

Мета статті – аналіз теоретичних основ впливу архетипів на вибір моделі державного управління інноваційною діяльністю.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою характеристикою сучасності є інноваційні процеси, що зачіпають усі сфери та рівні соціальної реальності та життєдіяльності людини. Вирішальне значення інтелектуальних факторів у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку та надійної системи національної безпеки обумовлює необхідність розглядати варіант інтенсивного розвитку інноваційного потенціалу як необхідний [1]. Але досвід показує, що будь-які інновації (продуктові чи управлінські) приречені на провал, якщо вони не пов'язані з людською підтримкою, з реальною програмою виховання, навчання та розвитку людей, які повинні внутрішньо прийняти запропоновані їм ззовні цільові настанови.

Сьогодні проблеми інновацій виходять за рамки власне процесу розробки нового продукту, розширюючи фокус на вирішення питань бізнес-моделей, ланцюжка створення цінності, процеси патентування, канали, послуги, бренд, клієнтський досвід.

Аналіз впливу архетипів виступає складовою нового етапу розвитку концепції національних інноваційних систем на основі еволюційного підходу до аналізу явищ і процесів, що відбуваються в економіці. Ураховуючи висновки, що містяться в звіті «Глобальний інноваційний індекс – 2013», який приділяє значну увагу динаміці інновацій на місцевому рівні, що залишається недооціненою в глобальному масштабі, а також відзначає появу оригінальних інноваційних екосистем, постає необхідність відходу від загальноприйнятої тенденції, що полягає в прагненні відтворити раніше реалізовані успішні ініціативи. Тому дослідження особливостей «унікальних» екосистем (національних, регіональних, локальних) інновацій варто продовжувати.

Базовим ресурсом і результатом інноваційної економіки є технології. Відповідно до Філософського словника [12] «технологія являє собою складну систему, що розвивається, артефактів, виробничих операцій і процесів, ресурсних джерел, підсистем соціальних наслідків інформації, управління, фінансування та взаємодії з іншими технологіями». Таким чином, ключовим знову-таки стає аспект сприйняття, тобто здатність стимулювати або стримувати перетік знань і трансфер технологій.

Говорячи про бар'єри інноваційності націй, низка дослідників відзначає саме національні особливості, зокрема культуру, яка є матеріалізованою у вчинках, словах і справах людей свідомістю, а також взаємодію, взаємоперехід і спряженість знань, навичок і переконань.

У результаті фактор свідомості і культури знайшов своє відображення і в економічній методології. Зокрема, концепція людського розвитку свого часу змінила класичні теорії економічного зростання, які базувалися на показнику ВВП і розглядали економічне зростання як головну мету прогресу.

К. Юнг назвав архетипами універсальні конструкти людської психіки, які являють собою генетично наслідувану структуру накопиченого людством досвіду, що виражається у формі схильності до певного типу сприйняття, переживання, дії та розуміння. Архетипи проявляються безперервно протягом усього життя людини незалежно від її волі на рівні несвідомого, дозволяючи співвідносити реальність із досвідом існування попередніх поколінь.

Що стосується України, то її національний менталітет ґрунтується на таких архетипах [14, с. 341]:

- Матір-Земля, що знайшов прояв у таких властивостях, як адаптація і прив'язаність до землі, працьовитість;
- Воля – вільна, творча праця, індивідуалізм;
- Віра – вірність національним традиціям, висока відповідальність.

Зазначені базові архетипи дозволили Україні досить рано стати на шлях інноваційного розвитку. Про це свідчить наявність унікальної міської інфраструктури, прототипів писемних знаків, художніх цінностей, які випередили час, технології, більш ранні за світовими масштабами освоєння бронзи, яке дозволяє стверджувати, що трипільське суспільство було на ті часи одним із найбільш інтелектуально розвинених.

Досвід економічно прогресуючих країн свідчить, що найефективнішими є моделі економічного розвитку, побудовані на основі наявних параметрів національного менталітету, а не всупереч ним [7, с. 290], що має бути стрижнем економічної системи держави, бо в ньому відображено національні традиції і досвід господарювання в умовах певних природних багатств та навколишнього господарсько-торгівельного середовища.

Схему інноваційного розвитку на основі національних факторів наведено на рис. 1. Таким чином, головним завданням в Україні є створення українського виміру інноваційної системи з відповідними пріоритетами.

Національний егоїзм в економіці та інноваційній системі повинен проявлятися у трьох напрямках [7, С. 285]:

- урахування національної автентичності під час створення економічної системи;

- неухильне дотримання та захист національних економічних інтересів;
- використання національного досвіду управління господарством.

У контексті цього ми пропонуємо розглядати державу як третього суб'єкта стратегічного розвитку поруч із продавцями та споживачами, що виконує на ринку специфічну роль. Безпосередньо не задовольняючи потреби споживачів, вона повинна регулювати цей процес і сприяти ефективному досягненню компромісу інтересів з мінімальними витратами суспільства, тобто стимулюючи інновації.

Рис. 1. Механізми інноваційного розвитку національної економіки

У першу чергу варто враховувати, що людський капітал створюється, «виращується» за допомогою складних технологій, що є головним досягненням кожної країни. Кожна країна «проектуює» свого громадянина за аналогією з проектування літаків або атомних електростанцій [13].

Зокрема, успіх Європи в цивілізаційній конкуренції XVI–XII ст. забезпечила асоціативна психологія. Вона базувалася на ідеї «виготовлення корисної людини». Її технологію створювали видатні вчені: від Дж. Локка й Д. Юма до Д. Мілля, Д. Андерсона та ін. В основу «виготовлення корисної людини» був покладений метод пред'явлення, що наповнює довгострокову механічну пам'ять людини та формує стереотипи поведінки.

Політичні та економічні досягнення США забезпечуються технологією біхевіоризму. Біхевіоризм породив ідею «створення потрібної людини». Ця ідея почалась з Маніфесту Дж. Б. Уотсона, згодом була підтримана Б. Скінером, Е. Торндайком, Е. Толменом, К. Халлом та ін. «Здобувач успіху» став ідеалом біхевіоризму, що лежить в основі сучасної соціальної політики. Нагорода та покарання були використані для мотивації. Так з'явилася технологія пізнавальної активної діяльності.

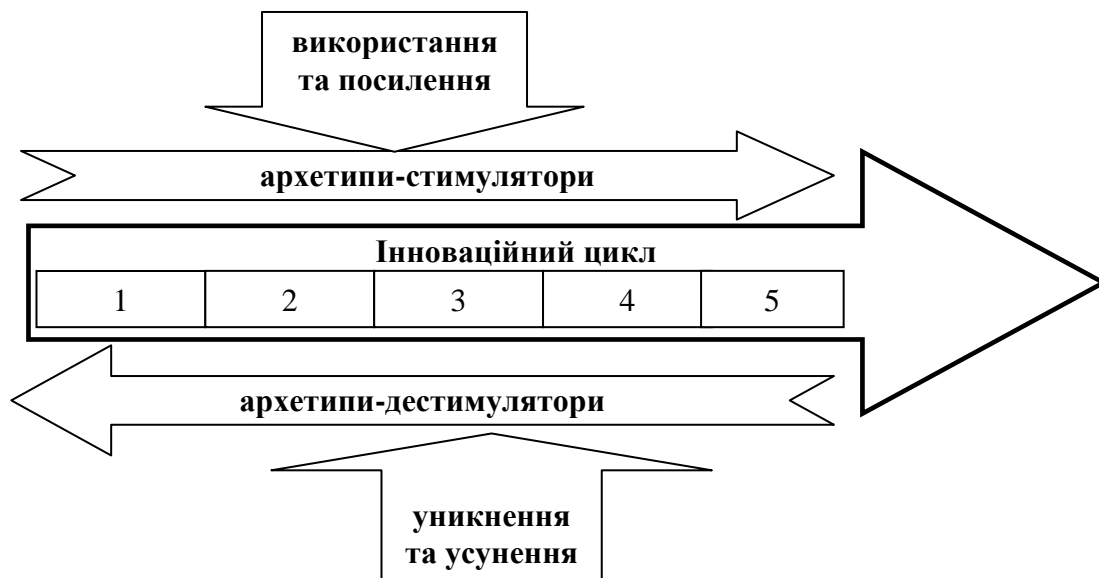
Більшість досягнень Західної Європи в XX ст. були забезпечені гештальт-психологією, що породила ідею «виготовлення творчої людини». Гештальт взагалі означає організоване ціле, властивості якого не можуть бути отримані з властивостей частин. Практичні висновки були сформульовані М. Вертгаймером, В. Келлером і К. Кафкою для розвитку інтелекту людини, спрямованого на вирішення проблем. У процесі «виготовлення» людині презентуються проблемні ситуації, побудовані на методах наукового пізнання. «Творча людина» стала метою та основою підготовки кадрів для створення сучасних високих технологій і масового наукового пізнання.

Що стосується України, то її початкові архетипи наразі змінилися. Важко заперечити вплив на національний архетип «Україна» «радянського архетипу», що

спотворив генетичний код українців [9]. Серед основних рис «радянського» менталітету варто відзначити відсутність волі до покращення долі власними силами (бо «рідна партія про все подбає»), працелюбність напоказ («щоб керівництво помітило, а робота якось зробиться»), патерналізм («він за це гроші отримує, тому нехай подбає за всіх нас»), безпорадність («однаково хтось прийде та зробить, а моя справа маленька»). Усе це суперечить тезі про відповідальність та ініціативу, що є основою інновацій.

Звичайно, зараз створено умови для «усунення» цих архетипів, особливо у молодіжному середовищі, однак цей процес потребує цілеспрямованої політики. Важливим аспектом при цьому є розвиток інноваційної свідомості, яка є частиною економічної свідомості, що охоплює інтереси, цілі, мотиви й орієнтації, пов'язані зі здійсненням нововведень. Від рівня розвитку в людей інноваційної свідомості безпосередньо залежить ступінь їх інноваційної активності. В інноваційній сфері архетипи проявляються на когнітивному рівні як цікавість до інновацій, інноваційної діяльності та одержання спеціальних знань у сфері інновацій (у сфері інноваційної діяльності або загальних знань у сфері менеджменту інновацій). На афективному рівні це ставлення до інновацій і мотивація до інноваційної діяльності. На поведінковому рівні це інноваційне споживання, інноваційна діяльність у всіх формах – від аматорських розробок до професійної діяльності.

Архетипи можуть як стримувати, так і сприяти інноваціям (рис. 2). Завданням держави є створення відповідного інституційного середовища, що буде підсилювати та використовувати «позитивні» та «деактуалізовувати» негативні архетипи.

1–5 – етапи інноваційного циклу (фундаментальні та прикладні дослідження, дослідно-конструкторські роботи, формування портфеля технологій, виробництво, маркетинг)

Рис. 2. Карта впливів архетипів-стимуляторів та архетипів-дестимуляторів

Наразі головними труднощами в Україні є практично відсутня підприємницька конкуренція, оскільки її підмінено спеціальними державними програмами зі

стимулювання інноваційної діяльності, а це безперспективний шлях, адже досвід різних провідних країн показує, що запорукою успіху головним чином є децентралізовані процеси економічної діяльності в умовах жорсткої міжнародної конкуренції. Такі різні економічні системи, як США та Китай, досягли успіхів завдяки створенню потужних стимулів і можливостей для підприємництва та вільного ринку, а також відкритості економіки до конкуренції.

В Україні значення державного управління обумовлюється тим, що середовище для підприємництва та розвитку інноваційних технологій сьогодні багато в чому залежить від діяльності чиновників на регіональному та місцевому рівнях, що містить як плюси, так і мінуси, бо саме децентралізація та передача повноважень на місцевий рівень свого часу дозволили Китаю розвинути необхідний інноваційний динамізм навіть за відсутності сильних формальних ринкових інститутів.

Оцінки інвестиційного клімату на прикладі Росії, на думку економіста Всесвітнього банку Дж. Литвака, показують, що близько 20 % великих підприємств в обробній промисловості не відчувають особливого конкурентного тиску на внутрішньому ринку, а ще 29 % не відчувають конкурентного тиску з боку іноземних підприємств [11]. В Україні, де кількість підприємств набагато менша, ця ситуація є ще гіршою.

Проблеми також полягають у відсутності чіткої державної стратегії й законодавчої бази трансферу технологій з науки в промисловість, у дуже високих ризиках та орієнтації підприємців на короткострокові вкладення.

Співвідношення моделей поведінки низки високопоставлених чиновників більшості економічних відомств з моделями поведінки економічних експертів показує, що ці моделі найчастіше збігаються. Чиновники висловлюють свою точку зору після того, як рішення вже ухвалено. Зазначена модель суперечить тенденціям краудсорсингу в інноваційній сфері, яка передбачає залучення всіх зацікавлених сторін для розробки рішення.

Варто згадати, що Канада свого часу надала переселенцям-українцям всі умови, і тепер це – сільськогосподарська країна високого рівня, і такою її зробили саме українці. Це лише підтверджує тезу, що коли українець потрапляє в умови, за яких він може проявити свою працьовитість, хазяйновитість, економічне бачення, він робить дива.

У контексті конвергенції сучасних високих технологій слід також відзначити, що українець – це універсал, який легко переключається на освоєння декількох суміжних професій, у скрутних ситуаціях уміє швидко знайти нестандартне рішення.

Висновки. Для підвищення ефективності державного управління інноваційною сферою необхідними є використання «місцевих ресурсів» для розвитку інноваційної діяльності, розвиток творчої та міждисциплінарної складової освіти та посилення її гуманітарної складової як джерела неявних активів (соціальні компетенції); інтенсифікація наукових досліджень у сфері крос-культурних факторів розвитку інноваційної економіки; інтернаціоналізації освіти і науки, пропаганда інновацій та інноваційних цінностей у ЗМІ.

У подальших дослідженнях варто визначити вплив конкретних архетипів на інноваційну систему (наприклад, прив'язаність до землі та розробку і впровадження біоінновацій для підвищення ефективності вітчизняного АПК) та побуду-

вати матрицю архетипів, в якій слід відобразити відповідні заходи, що дозволять використати відповідні архетипи, а отже і підвищити ефективність ухвалених інституційних рішень.

Список літератури

1. Абдрахманова Т. М. К вопросу о популяризации современной науки и формирования инновационного сознания [Электронный ресурс] // Научное пространство Европы : матер. междунар. науч.-практ. конф. (7–15 апреля 2010 г., Перемышль). – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Pedagogica/61737.doc.htm.
2. Голубка С. М. Фінансова україніка – новий інтегруючий науковий напрям сучасності [Електронний ресурс] / С. М. Голубка // Соціум. Наука. Культура. – Режим доступа : <http://intkonf.org/kandekonon nauk-golubka-sm-finansova-ukrayinika-noviy-integruyuchiy-naukoviy-napryam-suchasnosti>.
3. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки / В. М. Гриньова, М. М. Новикова. – К. : Знання, 2008. – 398 с.
4. Дегтярева С. В. Становление институциональной системы экономики и институциональные изменения / С. В. Дегтярева // Научные труды Донецкого национального технического университета. – Донецк, 2007. – Вып. 31-1 (117). – С. 70–73. – (Сер. : Экономическая).
5. Егоркин В. Г. Философия инноваций / В. Г. Егоркин // Общество. Среда. Развитие («TERRA HUMANA»). – 2006. – № 1. – С. 14–25.
6. Коскін В. Український менталітет як засіб досягнення успіху / В. Коскін // Дзеркало тижня. – 2008. – № 28 (707). – С. 14.
7. Новак А. Як підняти українську економіку / А. Новак. – К. : Гнозис, 2006. – 304 с.
8. Омеляненко В. А. Управління процесами створення регіональної екосистеми інновацій з урахуванням особливостей інституційних архетипів / В. А. Омеляненко // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. асоціації докторів наук з держ. упр. – 2013. – Спец. вип. – С. 64–70.
9. Смітюх Г. Є. Україна сакральна: минуле, сьогодення, майбутнє / Г. Є. Смітюх, В. В. Стрілецький. – К. : Знання України, 2006. – 36 с.
10. Терент'єва О. Л. Менталітет як чинник розвитку державотворення в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 «Теорія та історія держ. упр.» / О. Л. Терент'єва ; Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Х., 2010. – 18 с.
11. У России не инновационный менталитет? [Электронный ресурс] // Электронная газета «ВЕК». – 06.12.2006. – Режим доступа : <http://wek.ru/u-rossii-ne-innovacionnyj-mentalitet>.
12. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Республика, 2001. – 719 с.
13. Царь, нация и инновации [Электронный ресурс] // Forbes. – 20.10.2010. – Режим доступа : <http://www.forbes.ru/mneniya-opinion/opyty/58449-tsar-natsiya-i-innovatsii>.
14. Юринець О. В. Аналіз впливу національного менталітету на формування організаційної культури / О. В. Юринець, М. М. Федорів // Вісн. Нац. ун-ту

«Львів. політехніка». – 2010. – № 684. – С. 336–342.

15. Andrew J. P. The Innovation Imperative in Manufacturing. How the United States Can Restore Its Edge / J. P. Andrew, E. S. De Rocco, A. Taylor // BCG, MI, NAM. – March, 2009. – 32 p.
-

Vitaliy OMELIANENKO

*Graduate student of economics,
Sumy State University
(Sumy, Ukraine)*

NATIONAL ARCHETYPES IN THE CONTEXT OF INNOVATION DEVELOPMENT MANAGEMENT

The article deals with the features of management of the national innovation system based on the archetype paradigm. The concept of creating competitive advantages using cultural component considering the effectiveness of technology transfer is proposed.

Keywords: *archetype, innovation system, culture, mentality, technology transfer.*

УДК 351:35.078.3

Альона САДОВСЬКА

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Національна академія державного управління
при Президентові України
(Київ, Україна)*

КОМУНІКАТИВНА СФЕРА В СОЦІОГУМАНІТАРНОМУ ПРОСТОРИ: АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД

Актуалізовано роль комунікацій у державному управлінні крізь призму архетипного підходу. Досліджено особливості комунікативної складової у формуванні державної політики в соціогуманітарній сфері. Ідеться про необхідність зміни стратегії діалогу між органами влади та громадянами для модернізації соціогуманітарних галузей.

Ключові слова: *комунікативна сфера, архетипний підхід, діалог, соціогуманітарний простір, нові комунікативні інструменти.*

*Популярний уряд без загальнодоступної інформації
або засобів її поширення – пролог або фарсу, або
трагедії, а можливо, і того, й іншого.*

(Джеймс Медісон, четвертий президент США)

Постановка проблеми. Інформація та знання стають одним із стратегічних ресурсів держави, а доступ до них – одним із головних факторів демократичного розвитку. Інформаційно-комунікативну сферу в сучасних умовах можна розглядати

як основу для суспільних процесів. Окрім того, це потужний владний ресурс, за допомогою якого державні інституції конструюють, просувають та легітимізують цінності, ідеали, образи тощо. Фактично органи державної влади формують «інформаційний порядок денний» для засобів масової інформації, які є не лише ретрансляторами інформації, але і одним із джерел формування громадської думки, а в результаті – суспільних цінностей та суспільних настроїв.

Масова інформація має потужний виховний ціннісно-орієнтаційний потенціал і соціальну зумовленість. За допомогою її засобів набувають масового тиражування моральні, естетичні, духовні цінності та соціальні норми [4].

Політичні події в Україні у грудні 2013 – лютому 2014 року актуалізували роль і необхідність якісного й повноцінного діалогу в суспільстві, незаангажованих та об'єктивних ЗМІ, активного громадянського суспільства, доцільність створення суспільного телерадіомовлення. Події Майдану яскраво проілюстрували дисбаланс у побудові комунікацій між органами державної влади та громадянами, фактично, прірву між ними, регіональну соціокультурну та світоглядну асиметрію, дефіцит об'єктивної інформації про ситуацію в державі. Неспівпадіння задекларованих демократичних законодавчих принципів і реальної державно-управлінської практики стало одним із серйозних джерел політичної нестабільності та конфлікту.

Актуальність теми зростає у постмайданний період модернізації всіх сфер життя, особливо в площині побудови конструктивного діалогу, формування національної ідентичності, єдності, відновлення довіри населення до влади, врахування думки громадськості й експертного середовища під час розробки пакету реформ і кроків для вирішення нагальних проблем політичної, соціально-економічної та гуманітарної сфер. Модернізація держави неможлива без участі громадськості у розробці й творенні державної політики, формуванні відкритої та прозорої влади, активного громадянського суспільства. Тому на часі є впровадження стандартів партисипативної демократії, розробка концептуальних засад і стратегії розвитку комунікативної сфери для налагодження діалогу та консенсусу в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці архетипів та їх функціонуванню присвячено роботи К. Юнга та М. Еліаде. Архетипи в державно-управлінській діяльності, соціальній і гуманітарній сфері досліджують Е. Афонін, О. Валевський, М. Лашкіна, О. Суший та ін. Окремим проблемам інформаційно-комунікативного менеджменту, національного інформаційного простору присвячено дослідження вітчизняних науковців В. Андрущенко, В. Бебика, М. Головатого, Л. Губерського, В. Кременя, Є. Макаренко, С. Москаленко, В. Набруска, І. Слісаренка, О. Сосніна, С. Телешуна, М. Томенка, В. Трощинського та ін.

Визначення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячено статтю. Теоретичні та прикладні аспекти комунікацій між представниками органів влади та громадськістю вже були предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, але комунікації в соціогуманітарній сфері як основи суспільного життя не були предметом окремого дослідження.

Мета статті – це спроба дослідити комунікативну сферу соціогуманітарного простору через архетипний підхід.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Архетипи (з грец. «початок», «зразок») у різних наукових сферах трактуються як проформа, прототип, ви-

хідний зразок. У літературних творах архетипи – скоріше це образи, що часто повторюються, що лежать в основі літературних сюжетів, фольклорні мотиви; в мистецтві – первинний оригінал, покладений в основу міфів, казок і самої культури в цілому. З точки зору представників школи аналітичної психології (К. Юнг), архетипи – це універсальні психічні структури, що складають колективне несвідоме та відображаються у нашому досвіді через певні уявлення, мотиви, сновидіння тощо. Характерною ознакою архетипів є значний вплив на емоції людини [5, с. 237].

Нині саме інформація через мас-медіа, комунікація через діалог, знання через освіту мають ключовий вплив на формування психоемоційного стану людей. Так, ЗМІ можуть бути джерелом дезінформації, паніки, психологічного дискомфорту.

Поняття інформаційно-комунікативної сфери можна розуміти у вузькому та широкому значенні. У першому випадку це суто технічна та технологічна площина інформаційного суспільства, вивчення якої тривалий час домінувало. У 2006 р. ЮНЕСКО ухвалило Міжурядову програму «Інформація для всіх», в якій передбачено переорієнтацію інтенсивного та масового впровадження інформаційних і комунікаційних технологій на задоволення соціальних і духовних потреб людей, гуманізацію суспільних відносин [6]. У широкому значенні це соціокультурне середовище, яке складається з інформаційної інфраструктури, що оточує людину, де через різні комунікативні засоби створюється і розповсюджується велика кількість інформації. У цій сфері держава встановлює «правила гри» та є її координатором, відіграє ключову роль для продукування суспільно значимої інформації та конструювання цінностей задля обізнаності громадян і залученості в процеси управління, задоволення потреб людей та надання послуг.

У новій парадигмі державного управління трансформуються традиційні уявлення про комунікацію між органами влади та їх інформаційну взаємодію з громадянами. Тому варто говорити саме про трансформацію суспільних відносин від інформаційного підходу до інформаційно-комунікативного, адже таким чином створюється певне діалогове середовище «державні службовці – громадяни», зростає необхідність постійної комунікації та підтримки зворотного зв'язку, а не лише пасивного однобічного інформування про дії влади. Тому архетип зворотного зв'язку є ключовим у формуванні комунікативної сфери.

Поняття комунікативної сфери виникає як відповідь на необхідність пояснення нового типу соціальних взаємодій, що виникають у державі в умовах становлення інформаційного мережевого суспільства й формування нової реальності в системі державного управління. Безумовно, постає питання, якою є роль держави в управлінні та регулюванні комунікативної сфери, якими мають бути межі втручання держави в інформаційні процеси. Важливо визначити баланс архетипу свободи інформації, співвідношення приватного/публічного під час розбудови інформаційної політики. Держава має створити належне законодавче поле для регулювання інформаційних процесів і комунікації, відносин і діяльності суб'єктів інформаційної діяльності.

Органи державної влади повинні створити постійну дієву модель інформаційно-комунікативної взаємодії з громадянами та громадянським суспільством, бо саме результатом наповнення комунікативної сфери стають ціннісна система переконань суспільства, інтелектуальний потенціал та активність громадян. Ця сфера

надає можливість наблизити громадян до участі в управлінні від локального до загальнодержавного рівнів, а також вибудувати конфігурацію соціально-культурних процесів у суспільстві в певний історичний проміжок часу. В умовах інформаційного суспільства увага має акцентуватися на гуманітарних цінностях, у першу чергу – на формуванні об'єднавчої світоглядної позиції громадян, громадянського суспільства, якості інформації та змістовному наповненню інформаційних продуктів.

Державно-управлінська діяльність за своєю суттю є комунікативною, адже вона пов'язана з безперервним творенням, передаванням та отриманням інформації як у межах державної системи, так і через встановлені зв'язки із зовнішнім середовищем і через засоби масової комунікації. Система державного управління складається з низки підсистем, які інформаційно-комунікативна сфера поєднує та забезпечує їхню цілісність.

Однією з важливих підсистем є соціогуманітарний простір. Національний соціогуманітарний простір можна визначити як сукупність сфер суспільно-культурної діяльності, які повною мірою здатні забезпечувати культурні й мовні потреби громадян України. Він охоплює сфери мистецької, культурно-просвітницької, культурно-дозвілєвої діяльності (професійної та аматорської), ефірний простір електронних мас-медіа, національний ринок друкованих ЗМІ, книговидавництва та книготорговельного, інших культурно-мистецьких продуктів і послуг, а також суміжні сфери – освіти, науки, діяльності структур громадянського суспільства [3, с. 80]. Також до його складових дослідники відносять міжконфесійні відносини.

Чинниками формування єдиного гуманітарного простору виступають національна ідентичність та історична пам'ять [2, с. 157–159]. Завдяки цим складовим держава може сприяти розвитку інноваційного потенціалу та консолідації суспільства, формувати духовні цінності й цінності прогресу. Як зазначав К. Юнг, «у колективному несвідомому вміщується вся духовна спадщина еволюції людини, відроджена в структурі мозку кожного індивідууму» [10, с. 70].

Комунікативна сфера є важливою складовою єдиного соціогуманітарного простору, що задає тон, динаміку розвитку освіти, охорони здоров'я, культури, науки та інших гуманітарних галузей і забезпечує становлення та розвиток особистості. Окрім того, це ті сфери, які є найближчими до громадян, і процеси та реформи, що відбуваються в цих галузях, зачіпають величезну кількість людей, які мають бути обізнані про зміни та новації, бути причетними до творення державної політики через механізми участі.

На окрему увагу заслуговують освіта і культура, які можуть стати каталізатором інноваційного розвитку та суспільних змін, інструментами формування гуманістичних цінностей. Комунікативна сфера тісно взаємопов'язана з освітньою, адже без постійного оновлення інформації, інформаційних технологій, сучасних програм, підручників, а головне без комунікації та обміну, вивчення мов, буде відставати від потреб сучасного вчителя й учня та суспільного розвитку.

В. Шейко зазначає, що трансформація інформаційного простору в Україні прямо пропорційно залежить від рівня культури суспільства, від процесу формування культурної політики держави, особливо в зовнішньому аспекті. Глобалізаційні явища потребують створення умов для налагодження міжнародного культур-

ного обміну, діалогу культур [9, с. 8]. Недарма К. Юнг приділяв особливу увагу культурним символам, які є важливою частиною ментальності [1, с. 92]

Стрімке поширення інформації впливає на специфіку спілкування, ціннісно-світоглядні настанови. Ці нові комунікативні форми створюють нове соціокультурне середовище. Інформація є своєрідним інструментом, що сприяє функціонуванню та розвиткові культури. Вона забезпечує збирання, зберігання, переробку й поширення відомостей, що відтворюють культурні явища [8, с. 82].

В. Семиноженко, аналізуючи гуманітарні вектори національного розвитку, підкреслює, що поряд із гуманітарною сумісністю, ідентичністю й етикою важливими компонентами сучасної державної політики є інформаційна і моніторингова прозорість [7].

У цьому контексті важливими питаннями є доступність інформації та залученість до процесів управління в соціогуманітарних питаннях. Найзручнішими шляхами отримання інформації є офіційний веб-сайт органу державної влади, соціальні медіа та безпосереднє надсилання інформаційних запитів.

Наскільки доступною є інформація для громадян? З метою пошуку відповіді на це запитання здійснено моніторинг виконання міністерствами соціогуманітарного блоку Закону України «Про доступ до публічної інформації» та моніторинг інформаційного наповнення їхніх веб-сайтів. З 18 міністерств було обрано п'ять – Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство культури, Міністерство молоді та спорту та Міністерство соціальної політики України.

Моніторинг доступу до публічної інформації складався з двох частин: аналізу наповнення розділів доступу до інформації на сайтах (за 11 параметрами) та шляхом надсилання запитів упродовж трьох місяців.

За результатами моніторингу наповнення розділів про доступ до публічної інформації лідерами стали МОН, МОЗ і Міністерство соціальної політики, які отримали по 11 балів; 9,5 балів набрали Міністерство культури (через відсутність системи обліку публічної інформації та неоновлення звітів про надходження запитів); Міністерство молоді і спорту – аналогічні причини.

Упродовж трьох місяців було надіслано три хвилі інформаційних запитів до міністерств. Для оцінки відповідей використовували такі критерії: наявність і зручність пошуку контактів для надсилання, вчасність надання відповіді; надання відповіді як такої з урахуванням наявності актуальних реквізитів (офіційної назви та підпису) розпорядника інформації на бланку з відповіддю; повнота відповіді.

Таблиця 1

**Результати виконання міністерствами соціогуманітарного блоку
Закону України «Про доступ до публічної інформації»**

Назва	Перша хвиля	Друга хвиля	Третя хвиля	Середній бал	Рейтинг
Міністерство культури	5	5,5	4,5	5	4
Міністерство молоді та спорту	5,5	0	5,5	3,6	5
Міністерство освіти і науки	5	6	6	5,6	2
Міністерство охорони здоров'я	6	6	6	6	1
Міністерство соціальної політики	5	5	6	5,3	3

Другою складовою дослідження стала перевірка дотримання органами виконавчої влади та Закону України «Про доступ до публічної інформації» та іншого інформаційного законодавства шляхом моніторингу наявності необхідної публічної інформації на офіційних веб-сайтах у березні 2014 року (максимальний бал – 200). Варто зазначити, що сайти є статичними та не передбачають безпосередньої комунікації на сторінці; тоді як на багатьох закордонних веб-сайтах органів державної влади є форми зворотного зв'язку та можливість коментування інформації, наявне лише опитування громадської думки з профільних питань на сайтах МОН і МОЗ.

Таблиця 2

Результати моніторингу офіційних веб-сайтів міністерств

Назва	Бал	Рейтинг
Міністерство культури	125	5
Міністерство молоді та спорту	126	4
Міністерство освіти і науки	155,5	2
Міністерство охорони здоров'я	170	1
Міністерство соціальної політики	134	3

Сьогодні доцільним є використання нових комунікативних інструментів як зручних, оперативних, масових джерел комунікації. Окрім того, нові медіа дають можливість органам державної влади отримувати швидкий зворотній зв'язок і реакцію громадян на поширену інформацію. У законодавчому полі представлення діяльності органів державної влади не визначено, це є ініціативою самих органів влади. Але зважаючи на масову цільову аудиторію та інформаційний вплив, це – не вимога часу, а норма роботи. Щодо представлення міністерств у новітніх мережах, то варто зазначити, що всі мають власні офіційні сторінки в одній-трьох мережах.

Таблиця 3

Наявність офіційних сторінок міністерств у соціальних мережах

Назва	Нові медіа	Сторінка у Facebook	
		уподобання	обговорення
Міністерство культури	Facebook	1998	348
Міністерство молоді та спорту	Facebook	2572	Група
Міністерство освіти і науки	Facebook, YouTube, Twitter	3256	331
Міністерство охорони здоров'я	Facebook, YouTube, V Kontakte	4061	181
Міністерство соціальної політики	Facebook	1518	47

Результати тримісячного моніторингу свідчать про позитивні зміни в інформаційному наповненні, але не всі рубрики є актуальними, достатньо зручними у пошуку. Тому робота щодо організації доступу до публічної інформації має вдосконалюватися та відповідати нормам законодавства. Доцільно використовувати сучасні технології роботи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Комунікативна сфера фактично є системоутворюючим та інтегруючим чинником, який пронизує всі сфери суспільного життя. Через його розвиток можна створити єдиний простір для ефективного державного управління та інформаційного обміну.

Інформаційно-комунікативна сфера крізь призму архетипів – це своєрідне дзеркало українського сьогодення, завдяки якому формується громадська думка суспільства, його освітній, інтелектуальний капітал. У ньому зберігаються та передаються традиції, культурна спадщина, формуються світоглядні позиції громадян.

Комунікативну сферу варто розглядати як чинник активізації суспільного розвитку, засіб зміцнення національної ідентичності, консолідації (чи навпаки розколу) суспільства. Вона може примножувати (чи нівелювати) прогресивний потенціал сучасного суспільства в гуманітарній політиці. Розвиток комунікацій можна розглядати як одну з найважливіших, базових підсистем соціогуманітарного простору.

Це шлях до протидії корупції, формування інформаційної рівності громадян і консолідації суспільства. Таким чином, формується міцне підґрунтя для належного врядування в державі.

Список літератури

1. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшинз / В. М. Бебик. – К. : МАУП, 2005. – 440 с.
2. Державна політика в соціогуманітарній сфері : підручник / за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К., 2010 – 265 с.
3. Експертна доповідь «Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку». – К. : ПП Інтертехнологія, 2007. – 256 с.
4. Коневщинська О. Ціннісно-орієнтаційний потенціал засобів масової інформації та проблеми сучасної інформаційної культури [Електронний ресурс] / О. Коневщинська // Вісн. Львівського ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – Вип. 19. – Ч. 1. – С. 356–360. – Режим доступу : www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/.../47_konevshchynska.pdf. – (Сер. : пед.).
5. Лашкіна М. Інформаційний простір як чинник трансформації архетипу національної держави в умовах глобалізації / М. Лашкіна // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. упр. – Х. : ДокНаукДержУпр, 2013. – Спец. вип. – 272 с.
6. Інформація для всіх : Програма ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : lozschool12.ucoz.ua/DomZadanie/10klass/zrazok_1.6.8.docx.
7. Семиноженко В. П. Гуманітарні вектори національного розвитку [Електронний ресурс] / В. П. Семиноженко. – Режим доступу : <http://www.semynozhenko.net/documents/5>.
8. Тортіка О. О. Інформаційно-комунікаційний простір як відображення сучасного соціокультурного середовища / О. О. Тортіка, О. Л. Біличенко // Вісн. ХДАК. – 2010. – Вип. 30. – С. 80–88.
9. Шейко В. М. Формування інформаційного простору та зовнішньої культурної політики України в роки незалежності / В. М. Шейко // Вісник ХДАК. – 2010. – Вип. 29. – С. 4–17.
10. Юнг Г.-К. Сознание и бессознательное / Г.-К. Юнг. – Минск : Попурри, 1998. – 295 с.

Aliona SADOVSKA

*Graduate student of social and humanitarian policy,
National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

COMMUNICATIVE SPHERE IN SOCIAL-HUMANITARIAN SPACE: ARCHETYPICAL APPROACH

In the article analyzes the role of communication in public administration based on archetypal approach. The article examines communicative component of state policy legal frame work in social and humanitarian spheres. Needs to change strategy dialogue between government and citizens in this fields are discussed.

Keywords: *communication sphere, archetypal approach, dialog, social and humanitarian space, new communicative instruments.*

УДК 35.08.6

Олександра ЦЕХАНОВСЬКА

*бакалавр політології,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна)*

БЮРОКРАТІЯ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ АКТОР В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ: НА ПРИКЛАДІ МОДЕЛІ «КОШИКА ДЛЯ СМІТТЯ»

Розглядаються характеристики функціонування бюрократії в Україні як політичного актора. Розмежування політичної та адміністративної сфер у державному управлінні призводить до того, що цілі публічної політики залишаються нереалізованими, оскільки адміністративний апарат функціонує у полі реалізації приватних інтересів політиків та чиновників, з якого фактично виключені громадяни.

Ключові слова: *архетип, державне управління, бюрократія, адміністративна реформа, модель «кошика для сміття», неоінституціоналізм.*

Постановка проблеми. Ефективна система державного управління є одним з ключових елементів якісної державної політики. Наразі така система в Україні відсутня, а практика державного управління потребує реформування. Спроби адміністративної реформи в Україні не мали успіху значним чином через недостатню увагу до її політичного аспекту. Нівелювання цієї складової не дозволяє отримати повне уявлення про стан публічного адміністрування в Україні. Так, необхідно звернути увагу на участь політичних акторів у процесі ухвалення рішень та вироблення порядку денного у цій сфері. Одним із таких акторів є бюрократія, роль якої в процесах державного управління виходить за межі політично нейтрального адміністрування.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці переймаються проблемами бюрократії та роблять акцент на необхідності адміністративної реформи, розробляючи пропозиції щодо оптимізації системи державного управління. Однак вони певною мірою не приділяють уваги політичним процесам, що відбуваються в адміністративному середовищі. Теоретичному аналізу бюрократії присвячено праці таких науковців, як М. Вебер, Д. Бітем, Л. Мізес, Е. Доунс, Р. Мертон, Б. Рокман, П. Макаренко, М. Плотников, О. Оболонський. Серед вітчизняних учених, які займалися вивченням цієї теми та дослідженням проблем бюрократії, можна назвати О. Дем'янчука, В. Цветкова, І. Коліушка, В. Проданика, В. Пугач, Ю. Вінтюка.

Метою статті є визначення ключових характеристик і механізмів функціонування бюрократії як політичного актора в системі державного управління України.

Методологічну базу статті складає модель «кошика для сміття», яку було застосовано для розгляду специфіки неформальних зв'язків бюрократії у середовищі державного управління. Ця модель логічно пов'язана із запропонованим З. Фрейдом архетипом «свій / чужий», варіативним аналогом котрого виступає метафізичне поняття «Серце» та особовий займенник «Воно». Задаючи типологію, архетип «свій / чужий» дає змогу співвіднести модель радянської та пострадянської бюрократії з особовим займенником «Воно», а бюрократію ліберально-демократичного суспільства – з метафізичним поняттям «Серце».

У процесі дослідження використовувались такі методи, як системний метод для комплексного аналізу бюрократичної системи та взаємодії елементів, що її формують, із зовнішнім середовищем; концепція обмеженої раціональності Г. Саймона для визначення базових характеристик поведінки державних службовців.

Висвітлення основного матеріалу. Спроби впровадження адміністративної реформи в Україні виявились малоефективними, про що свідчить постановка тієї ж самої низки проблем, таких як корумпованість та велика чисельність бюрократичного апарату, низька швидкість та ефективність його роботи, відсутність прозорості тощо. Головною причиною поразок є ігнорування політичного фактора, що має суттєвий вплив на процеси державного управління. Адміністративна реформа в Україні як у країні, яка отримала у спадок від радянської доби політизований управлінський апарат, є також і проблемою політичною [8, с. 10].

За М. Вебером, бюрократія є управлінням організації державними службовцями, і для такого виду правління завдяки його раціональності є характерним високий рівень стабільності, дисципліни та професійної компетентності. Чиновники не є залежними від політиків та виконують функцію адміністраторів, які впроваджують у життя вже ухвалені рішення незалежно від того, яка політична сила їх сформулювала. Однак управлінська практика демонструє наявність такого явища, як «бюрократизм», що виникає через «відрив управлінського апарату від потреб суспільства і поставлених першочергових перед ним цілей, процесу монополізації управлінських функцій з абсолютизацією її специфіки, зосередженням важелів управління в руках окремих груп чиновників» [15, с. 2].

Вагомим фактором, що впливає на поведінку бюрократії як політичного гравця, є «бюрократичний ритуалізм» – поняття, введене Р. Мертоном для позначення прихильності до паперового стилю роботи та переважання посадових інструкцій і правил над цілями організації. Як наслідок, бюрократичний апарат стає інертним, а ухвалені ним рішення втрачають актуальність. Модель «кошика для сміття», розроб-

лена Дж. Марчем, накладена на таку схему роботи бюрократії, ілюструє відсутність упорядкування та раціональності – можливість чи необхідність ухвалення рішення може розглядатись як кошик для сміття, до якого різні види завдань і рішень скидаються у процесі їх вироблення [9, с. 2.]. Прикметно, що фрейдівське поняття «Воно» асоціювалося з «темним підвалом», «кошиком для сміття», тобто з усім темним, брудним і низьким, натомість метафізичне поняття «Серце» – з усім світлим, чистим і високим [12, с. 8]. Як буде продемонстровано, нинішня українська бюрократія, що функціонує за відповідними засадами, є ближчою саме до фрейдівського архетипу «Воно», будучи нераціональною, невпорядкованою та відірваною від суспільства.

Аналізуючи процес ухвалення рішень, Марч виділяє три типи обмежень, характерні для гравців, що ухвалюють рішення всередині організації, і, відповідно, держслужбовців: пізнавальні, політичні та організаційні. До *пізнавальних* обмежень можна віднести обмеження уваги, обмеження розумових здібностей та невпорядковані вподобання, що пов'язується із концепцією обмеженої раціональності Г. Саймона [10], через яку ми визначаємо базові засади поведінки чиновників. *Політичні* обмеження за Марчем визначаються тим, що організація є багатоцільовою політичною коаліцією, її склад і цілі визначаються шляхом укладання свого роду «угод» із представниками зовнішнього, в тому числі політичного і бізнесового, середовища. Нарешті, *організаційні* обмеження розглядаються крізь концепцію «організаційної анархії», якій властиві три ключові характеристики:

– нечіткість цілей та вподобань, що природно пов'язано із пізнавальними обмеженнями членів організації. Бюрократичний апарат, не маючи чітко сформульованих цілей і формуючи їх у процесі роботи, стикається із суттєвим обмеженням на шляху до раціонального ухвалення рішень;

– нечіткість технології, викликана тим, що члени організації не мають чіткого усвідомлення її роботи, непоінформовані про діяльність інших членів, через що значна кількість процесів залишається для них незрозумілою;

– ротація особового складу; за Марчем, постійна зміна кадрів в організації підриває порядок роботи, але у випадку бюрократії як політичного актора ми можемо спостерігати, скоріше, протилежну тенденцію: аби уникнути ротації, чиновники докладають більше зусиль до закріплення особистої позиції в ієрархії адміністративного апарату, ніж до виконання своїх безпосередніх обов'язків, що ми також детальніше проаналізуємо надалі [9, с. 1].

Усе це призводить до запуску механізму самозахисту, який заміщує формальні цілі організації. Під тиском встановленого порядку внутрішні ініціативи, що загрожують status quo, які здебільшого надходять від нових службовців, гальмуються, що є наслідком характерного консерватизму. Відбувається професійна деформація та навчання нездатності – у моделі Марча це організаційне навчання, яке означає набуття службовцями навичок, необхідних для роботи, а також визначення на практиці дозволеного і недозволеного, заохочуваного та незаохочуваного, норми та девіації. Відтворення норм відбувається через покарання агентів за девіантну поведінку. Існуючий порядок речей перестає бути відділеним від власних інтересів, а, отже, його збереження стає головною метою.

Ускладнює ситуацію той факт, що більшість чиновників не обирається, а призначається іншими службовцями. Така можливість експлуатується задля гарантії подальшого перебування на посаді або кар'єрного зростання. Зокрема, Ю. Він-

тук зазначає, що «питання формування штату в бюрократичній системі вимагає особливого розгляду, проте можна констатувати, що саме завдяки відповідному добору кадрів бюрократ забезпечує не тільки власну безпеку, але й життєздатність інших ланок, які входять в систему» [12, с.1].

Важливим аспектом участі бюрократії у формулюванні та реалізації політичних ініціатив стає механізм «неухвалення рішень», який П.С. Бакрак та М.С. Барац визначають як «рішення, що спричиняє придушення чи припинення прийнятої або явної загрози цінностям та інтересам того, хто ухвалює рішення. ... Це за сіб, за допомогою якого потреба у зміні розподілу вигод і привілеїв... у спільноті може бути придушена ще до того, як її проголосять» [14, с. 132]. Ці риси бюрократичного правління призводять до того, що розроблена М. Вебером концепція бюрократії може виступати лише в ролі нормативної моделі.

Формально законодавчі ініціативи, спрямовані на оптимізацію роботи, підтримуються, але змін не відбувається. Кроки, покликані виправити ситуацію, трактуються як такі, що загрожують бюрократичній системі, та піддаються прагматичному перекручуванню. Вони імплементуються в обсязі, який дозволяє зберегти порядок речей та забезпечити інтереси функціонуючого адміністративного апарату. Чиновники роблять акцент на вигодах стабільності, яка дозволяє зберегти їх контрольні повноваження. Такий контроль проявляється у надмірній регламентації дій, переважанні правил, підзаконних нормативних актів та посадових інструкцій, кількість яких постійно зростає ніби для уточнення законодавства. Можна сказати, що бюрократії в такому контексті є характерним агресивний консерватизм.

Спроби змінити стан речей зустрічаються із спротивом, чому сприяє існування бюрократичної петлі, що унеможлиблює задоволення скарг через їх перенаправлення до оскаржуваного органу [15, с. 2]. Закритість інформації та маніпулювання нею зміцнюють тенденцію до відмови в ухваленні рішень через штучні приводи. Закритість, до якої тяжіє бюрократична організація, призводить до того, що процеси, які відбуваються у ній, можуть бути незрозумілими не лише для її членів, на що вказує нечіткість технології за Марчем, але і для зовнішнього середовища. У такий спосіб зміцнюється сприйняття бюрократії через архетип «Воно».

Законодавча база дає уявлення про концепцію бюрократії, що є основою її існування у вітчизняному публічному адмініструванні. Джерелом є Закон України «Про державну службу». У редакції від 16 грудня 1993 р. державна служба визначається як «професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів» [1]. Отже, акцент робиться на функціональності та раціональності, що відповідає веберівській моделі. Такий підхід сприяє виникненню негативних наслідків бюрократизму, що загострює необхідність проведення адміністративної реформи.

Варто ще раз наголосити на ролі кадрового складу апарату державного управління. Із здобуттям незалежності на адміністративних посадах залишилися представники радянської номенклатури, яку М. Восленьский характеризує як привілейований клас і наголошує на «диктатурі номенклатури» [13, с. 353]. Для радянського чиновництва компетентність не була цінністю, оскільки для того щоб обійняти посаду, важливою була не наявність відповідної кваліфікації, а членство в ко-

муністичній партії. Ідеологізованість державного управління сприяла загостренню дисфункцій бюрократії.

Таким чином, підтверджується превалювання бюрократичного апарату над державною владою. Зважаючи на характерний для цього апарату консерватизм, очевидно, що ухвалення такого закону не могло покращити систему державного управління, і проблема залишилась актуальною. 1 січня 2013 р. набула чинності нова редакція Закону «Про державну службу в Україні», підписана В. Януковичем 17 листопада 2011 р. Проаналізувавши документ, можемо помітити, як змінюється розуміння ролі бюрократії в процесах державного управління. Державний службовець визначається як «громадянин України, який займає посаду державної служби в державному органі... або їх апараті, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету, крім випадків, визначених законом, та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з реалізацією завдань та виконанням функцій державного органу» [2].

Закон також указує сфери реалізації та надання адміністративних послуг, серед яких на особливу увагу заслуговує «підготовка пропозицій щодо формування державної політики» [2]. На законодавчому рівні посилюється політичний аспект публічного адміністрування, а державний службовець стає суб'єктом політики. З одного боку, такий підхід більше відповідає сучасному розумінню бюрократії. З іншого – закон «чітко розмежовує державну службу з політичною діяльністю. Ним визначається перелік осіб, на яких не поширюється законодавство про державну службу, встановлюються вимоги до політичної неупередженості державного службовця [3]. Ці фактори відкидають нас до бюрократичної моделі, в якій політичне відокремлено від адміністративного. Прямим наслідком апелювання до веберівської моделі в законодавстві є віддалення адміністративного апарату від потреб населення та дисфункціональна підтримка режиму на противагу необхідності його демократизувати. Цей апарат перетворює формулювання та реалізацію соціально-політичних питань на неконструктивну практику захисту власних інтересів.

Характерним для такої системи управління є конфлікт між реальними та формальними цілями. М. Туленков стверджує, що «підсумком таких дій стає кастовість, замкненість бюрократів, піднесення їх над іншими працівниками організаційних структур внаслідок намагання показати, що тільки вони, бюрократи, знають таємні пружини управлінського механізму» [16, с. 51]. Виникає політико-управлінське відчуження. Апеляція до посадових інструкцій, яка викликає його і впливає з бюрократичного ритуалізму, в рамках моделі «кошика для сміття» може бути пояснена також «обмеженням невизначеності», згідно з яким службовці прагнуть мінімізувати нечіткість цілей і технології в робочих процесах.

Це вказує на важливість ієрархічності, сформульовану М. Вебером. Основний постулат цієї характеристики полягає у вертикальних відносинах підкорення. Їх фундаментом стають соціальні норми, що визначають необхідність «поваги та підкорення» стосовно тих, хто займає вищу позицію.

Б. Мілвард та К.Г. Прован дослідили функціонування зв'язків такого типу в ієрархії структур державного управління [4, с. 69]. Механізм підкорення сприяє подальшій формалізації бюрократичного апарату. Намагаючись забезпечити кар'єрне зростання, чиновники зацікавлені у виконанні вказівок згори без їх критичного аналізу. Оскільки така неконструктивна діяльність здатна викликати незадоволення

політичного замовника, що ухвалив рішення та доручив його реалізацію адміністраторам, вона потребує обґрунтування та виправдання. Для їх забезпечення чиновник звертається до тих самих формалізованих посадових інструкцій, нормативно-підзаконних актів та інших документів, які пояснюють неконструктивну поведінку.

Але у дослідженні структури бюрократії є важливими не лише вертикальні зв'язки. Значення мають також їх дисбаланс та горизонтальні відносини. Поштовх до дослідження таких, на перший погляд, нехарактерних для бюрократичної організації зв'язків, дала концепція обмеженої раціональності. Обмежена раціональність агентів та інформаційна асиметрія призводять до того, що гравець, який перебуває ієрархічно нижче, може отримати більше влади у вертикальних зв'язках. Зокрема, У. Брасс та Буркхард зазначають, що «зв'язок між владою та підпорядкуванням ускладнюється, якщо взяти до уваги значну кількість та різноманітність результатів діяльності, які можуть бути важливими та користуватись попитом в організації. Так, А може контролювати конкретний результат, який є важливим для Б, але одночасно з цим Б може мати у своєму розпорядженні інший ресурс, бажаний для А. Отже, для здобуття влади в організації акторам необхідні дві дії – зменшити свою залежність від інших та збільшити залежність інших від них» [5, с. 445].

Таким чином, владні відносини в організації частково є предметом переговорів. Виклики, пов'язані з динамікою таких зв'язків, зміщують їх до діагональних [6]. У такій структурі значну роль відіграє обмін ресурсами, що відбувається через компроміс. У результаті організація покладається як на підкорення, так і на домовленості та поступки. Беручи до уваги складність таких зв'язків, Е. Соренсен і Дж. Торфінг стверджують, що актори не є рівними в контексті влади та ресурсів, і можливий асиметричний розподіл матеріальних та нематеріальних ресурсів поміж учасниками [11, с. 240]. Вони також говорять про те, що діагональний характер зв'язків є особливо типовим для тих мереж, що утворюються в державних установах та органах управління. Це ускладнює внутрішню структуру бюрократії як політичного актора, комплексність якого необхідно мати на увазі, аналізуючи механізми його функціонування у сфері державного управління.

Висновки. Це дослідження дозволило визначити певні особливості участі бюрократичної системи в процесах державного управління. Специфіка аналізу полягає у фокусі на проблемах злиття політичної та адміністративної сфер, не передбаченого класичною раціональною моделлю бюрократії. Порушення цієї дихотомії призводить до участі адміністративного апарату в процесах формування порядку денного політики та перетворює бюрократію на активного гравця у політичному процесі адміністративної реформи. На відміну від моделі М. Вебера, бюрократію було досліджено як структуру, організовану не лише формальними, але і неформальними інститутами, що має прямий вплив на реалізацію публічної політики та непрямий – на її формування і діє у власних інтересах.

Попри необхідність здійснення адміністративної реформи, спроби оптимізації роботи апарату державного управління є невдалими. Визначальну роль у цьому відіграють політичні практики бюрократії та специфіка бюрократичної свідомості, спрямовані на збереження status quo. Їх ключові характеристики дозволяють провести паралелі з двома дихотомічними поняттями, запропонованими З. Фройдом, – «Воно» і «Серце», які видається можливим розглядати як приклади архетипів у державному управлінні. «Воно» позначає фактично «кошик для сміття», модель, за

якою було розглянуто сучасну українську бюрократію, для якої суттєве значення відіграє нинішній пострадянський контекст. У цьому адміністративному контексті бюрократія виступає як закрита, нераціональна організація, члени якої виконують механічну роль функціонерів.

Прагнучи до максимізації власної сфери впливу та мінімізації відповідальності, бюрократія не зацікавлена у покращенні системи державного управління. Цілі публічної політики залишаються нереалізованими, оскільки адміністративний апарат функціонує у полі реалізації приватних інтересів політиків та чиновників, з якого виключені громадяни. Ми можемо говорити про існування специфічного механізму розподілу суспільних ресурсів, який надає безпрецедентні переваги вузькому колу бенефіціаріїв. Тому ефективний проект адміністративної реформи повинен містити механізми зміни наявних мереж зв'язку та акцентувати увагу на відсутності розділення адміністративного та політичного, декларованого законодавством. Одним з результатів такої реформи має стати поступовий перехід бюрократичної організації від архетипу «Воно» до метафізичного поняття «Серця»

Подальші дослідження вимагають, зокрема, ґрунтовного теоретичного аналізу бюрократії і визначення її класичних моделей для подальшого порівняння з реально існуючими та окреслення характерних особливостей вітчизняної адміністративної реформи.

Список літератури

1. Про державну службу : Закон України : від 16 грудня 1993 р., № 3723-12 [Електронний ресурс]. – 1993. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.
2. Про державну службу : Закон України : від 17 листопада 2011 р., № 4050-17 [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4050-17/print1320744955325195>.
3. Управління Голодержслужби України у Львівській області: новий закон про державну службу [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу : <http://nads.gov.ua/sub/lvovska/ua/publication/content/33465.htm?s398224032=7e077691b175e2f82b3688ed15502e0e>.
4. Aberdach J. Bureaucrats & Politicians in Western Democracies // J. Aberdach, R. D. Putnam, B. A. Rockman. – L. : Harvard University, 1981, – 322 p.
5. Brass D. Potential Power and Power Use: Investigation of Structure and Behavior / D. J. Brass, M. E. Burkhard // Academy of Management Journal. – 1993. – № 3. – P. 441–470.
6. Fry B. Mastering Public Administration: From Max Weber to Dwight Waldo / B. R. Fry, J. C. N. Raadschelders. – W. : A Division of Congressional Quarterly Inc., 2008, – 385 p.
7. Gaiden G. Administrative Reform / G. Gaiden. – NJ : Aldine Transaction, 2009. – 240 p.
8. Howard M. The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe / M. Howard. – C. : Cambridge University Press, 2003. – 207 p.
9. March J. A Garbage can model of organizational choice [Електронний ресурс] / J. March, M. Cohen, J. Olsen. – 1972. – Режим доступу : http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/Cohen_March_Olsen_1972.pdf.

10. Simon H. Theories of bounded rationality [Електронний ресурс] / H. Simon. – 1972. – Режим доступу : http://innovbfa.viabloga.com/files/Herbert_Simon_theories_of_bounded_rationality_1972.pdf.
 11. Sorensen E. Making Governance Effective and Democratic Through Metagovernance / E. Sorensen, J. Torfing // Public Administration. – 2009. – № 2. – P. 234–258.
 12. Веретейченко І. А. Філософська ідея російського «срібного віку»: між українською «філософією серця» та європейським кордоцентризмом» / І. А. Веретейченко // Вісн. Луганського нац. ун-у ім. Т. Шевченка. – 2013. – № 4 – С. 5–15.
 13. Вінтюк Ю. В. Бюрократія проти демократії [Електронний ресурс] / Ю. В. Вінтюк. – 2005. – Режим доступу: <http://www.universum.lviv.ua/archive/journal/2001/vint56.html>. – Назва з екрану.
 14. Восленский М. Номенклатура / М. Восленский. – М. : Сов. Россия, 1991. – 624 с.
 15. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії і практики аналізу політики / Вейн Парсонс ; пер. з англ. О. Дем'янчука. – К. : Вид. Дім «КМ академія», 2006. – 549 с.
 16. Проданик В. М. Шляхи протидії бюрократизму в системі державного управління України [Електронний ресурс] / В. М. Проданик. – 2009. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2009-2/doc/5/09.pdf>.
 17. Туленков М. Концептуалізація дисфункцій сучасної бюрократії / М. Туленков // Ринок праці і зайнятість населення. – 2011. – № 3 – С. 51–53.
-

Olexandra TSEKHANOVSKA

Bachelor of Political Science,

National University of "Kyiv-Mohyla Academy"

(Kyiv, Ukraine)

**BUREAUCRACY AS A POLITICAL ACTOR IN THE SYSTEM
OF PUBLIC ADMINISTRATION OF UKRAINE:
BY THE EXAMPLE OF THE «GARBAGE CAN» MODEL**

In this article characteristics of bureaucracy functioning as a political actor in Ukraine are examined. Demarcation of political and administrative areas in public administration results in the goals of public policy being unreachd because machinery of state functions in the field of implementing private interests of politicians and functionaries, from which citizens are excluded.

Keywords: *archetype, public administration, bureaucracy, administration reform, «garbage can» model, neoinstitutionalism.*

Юлія ЧЕРКАСОВА

*спеціаліст інженерно-екологічного факультету,
Сочинський державний університет
(Сочі, РФ)*

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ В ІНФЕРНАЛЬНИХ АРХЕТИПАХ ЛЮДСТВА В ХХІ СТОЛІТТІ: РАЦІОНАЛЬНЕ ПОХОВАННЯ

Розглядається питання про раціональний спосіб поховання останків. Розглядається вплив думки людини як геологічного чинника, виявляється в науковому її прояві: направлення на технічну роботу людства, що перетворює біосферу. Виявляються механізми управління архетипами людства в цілому. На прикладі проектування крематорію в м. Сочі вирішується проблема раціонального користування ресурсами землі.

Ключові слова: *ідеологія, землекористування, екологія, архетип, поховання.*

Постановка проблеми. Природничонауковий підхід до дослідження проблем містобудування породив поняття «Міське середовище», яке продукується уявленнями про місто не просто як про щільно забудовану територію, але і як про середовище існування, що породжується феноменом міста. Останній досліджують сьогодні кліматологи, ботаніки, екологи та представники інших галузей наукового знання. При цьому очевидна наочна новизна стимулює лавиноподібне наростання досліджень у галузі містобудування. Водночас місто, що постає для дослідника «природним» місцем існування, як і раніше, живе і розвивається з мінімальним урахуванням його впливу на організм людини і біоценоз території в цілому [1, с. 464].

Актуальність дослідження пов'язана із зростанням та ускладненням структурних компонентів сучасного просторово-територіального утворення, посиленням внутрішніх взаємозв'язків міської системи. Однією з проблем сучасного великого міста є брак території для поховання і зростаючий страх смерті в сучасному суспільстві, який виступає серйозною підставою для маніпулювання масовою свідомістю. Останнє дозволяє перемістити фокус розгляду цього феномену із суто соціальної сфери в сферу соціально-політичну і соціально-психологічну [2, с. 43].

Проблема розвитку міських просторів, а також браку земель для поховання є важливою для м. Сочі. На його кладовищах актуальною є також проблема з ґрунтовими водами, що згубно впливають на статичне положення могил і позначаються на погіршенні санітарно-екологічної ситуації в місті.

Місто продовжує «завойовувати» довколишні території, незмінно скорочуючи природний потенціал. За цих умов одним із найважливіших завдань проектування й організації кладовищ є скорочення земельних ділянок, що виділяються під поховання, впорядкування цих територій і підвищення якості міського середовища в цілому. Проектування та будівництво будівель і споруд похоронного призначення рекомендується здійснювати відповідно до заздалегідь розробленої «Комплексної програми вдосконалення і перспективного розвитку похоронного обслугову-

вання міста (області, краї) з урахуванням обслуговування сільських населених пунктів з орієнтацією на впровадження кремації». У складі такої Програми рекомендується розробляти відповідні «схеми розташування об'єктів похоронного обслуговування».

Організація похоронного обслуговування повинна ґрунтуватися на наступних основних принципах: забезпечення оперативного прийому замовлень на похорони, створення матеріально-технічної бази похоронів на сучасному рівні; підготовка померлих до похоронів та їх передпоховання, збереження переважно в спеціальних стаціонарних умовах поза житловими будівлями, лікарнями і військовими госпіталями; впровадження кремації і раціональних способів поховання останків після кремації; раціональне розташування об'єктів похоронного обслуговування в містобудівній структурі; збереження здоров'я людей, які беруть участь у похоронах, відвідують місця поховання, працюють на об'єктах похоронного призначення, проживають чи працюють поза територією зони санітарного захисту між кладовищем (крематорієм) та об'єктами міської забудови; висока гуманність обслуговування [3].

Це завдання викликає необхідність, з одного боку, повнішого, багатоаспектного опису ресурсів для якісного перетворення міського середовища, що склалося, з іншого – одночасного розпізнавання ключових проблем з різних точок зору: з погляду вирішення актуальних соціальних питань, з погляду поліпшення характеристик матеріально-просторового середовища і з погляду сучасних організаційно-економічних можливостей [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких було розпочато вирішення цієї проблеми. Проблема комплексного розвитку крупних міст присвячені роботи таких вітчизняних учених, як Т.П. Безденежних, В.В. Бузирьов, Н.В. Васильєва, В.А. Гнівко, А.Е. Гутнов, Г.М. Лаппо, Т.В. Малєєва, Е.М. Нестерова, І.Н. Пугачов, В.Е. Рохчин, Я.Д. Русакова, Т.Ю. Семенова та ін. При цьому теоретичним підґрунтям розгляду проблеми є вчення В.І. Вернадського про біосферу та ноосферу [6].

Нормативно-правову основу нинішньої практики регуляції актуальної проблеми поховання відображають такі закони й інші нормативно-правові акти Російської Федерації, як Федеральний закон «Про поховання і похоронну справу» від 12.01.96 № 8-ФЗ, Федеральний закон «Про санітарно-епідеміологічне благополуччя населення» від 30.03.99 № 52-ФЗ, Закон РРФСР «Про охорону навколишнього природного середовища» від 19.12.91 № 2060-1, Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу Російській Федерації, затверджене Ухвалою Уряду Російської Федерації від 24.07.2000 № 554, а також Рекомендації Держбуду Росії з проектування об'єктів ритуального призначення [3].

Разом з тим запровадження нових якісних критеріїв оцінки міського середовища й системних ознак громадських кладовищ дозволило б здійснити методологічне оновлення містобудівного контролю, перехід від нормативних установок до містобудівно-середовищних та економічних концепцій.

Визначення невирішених раніше завдань. Сучасні міста дедалі більше розширюються, що призводить до наростання кількості земельних ділянок для будівництва об'єктів похоронного обслуговування і збільшення площі їх території; відповідно виникає брак земель для економічного і промислового розвитку, сільського

та лісового господарства. Земля є первинним чинником виробництва доти, доки вона не зміниться внаслідок процесу виробництва. Незмінених земель практично не залишилося – вони змінили свою якість через масові поховання.

Під час розрахунку площ земельних ділянок кладовищ не враховуються перспективна чисельність обслуговуваного населення, коефіцієнт смертності в регіоні, наявність діючих об'єктів похоронного обслуговування, узвичаєна система обслуговування населення, способи поховання, норми земельних ділянок на одиницю поховання; не дотримуються норми охорони здоров'я для забезпечення соціального благополуччя. Масова відсутність урахування екологічних цінностей призводить до накопичення вищеперелічених проблем [5].

Метою статті є спроба розглянути правильність створення раціонального способу поховання (кремації). Слід впливати на формування сучасних уявлень про смерть за допомогою природних наук, перш за все біології і медицини, що сприяє витісненню поняття смерті зі сфери постійних турбот сучасної людини.

Потрібен пошук смислових пріоритетів, що дозволяють грамотно проектувати крематорії з урахуванням архетипів, які змінюють їм не лише художній образ, але і соціально-філософський сенс. Необхідно спертися на архетип колективного несвідомого, який стане надійним підґрунтям для проектування багатofункціональних комплексів, що виконують функції будинку траурних обрядів і кремації. Метою такого проектування крематорію в м. Сочі може стати створення ресурсопороджуючого об'єкту, здатного не просто забезпечувати ті або інші потреби, але і здійснювати розширене забезпечення похоронного обслуговування населення міста, внести нові ритуали до похоронного обряду, який чинитиме новий сенсоутворюючий вплив, що йде на зміну застарілим архетипам мислення.

Виклад основного матеріалу. Досвід філософії людської культури стверджує, що проблема людини – це «архимедів пункт» філософії пізнання, в якому людина виказує свою думку, розум чи свідомість, що складають зміст таких основних категорій античної філософії, як «нус» або «ноо», що є узагальненням усіх можливих смислових, розумових і усвідомлених закономірностей, які панують у космосі й у людині. Інакше кажучи, в людині фокусується історія людства як історія змінюваності вікових самоідентифікацій людини, коли кожне століття як певна історична доба містить свій «образ» людини [6].

При цьому перша фаза глобальної екологічної катастрофи означає, що людина зіткнулася з якимсь «Вердиктом Космосу» або «Вердиктом Природи», який означає, що якщо людина не змінить систему цінностей і своє ставлення до Природи, вона буде цією самою Природою або Космосом як якимось «суперорганізмом» екологічно знищена. Цей «вердикт» зачіпає всі «інститути» буття людства: господарство, економіку, культуру, науку, освіту, систему цінностей, духовності та моральності, світогляд [6].

Нині запущені першою фазою глобальної екологічної катастрофи процеси продовжують поглиблюватися, а це означає, що на ринково-капіталістичному світі – світі «безумства самокорисливості» – продовжує діяти тенденція екологічного самознищення, що набрала прискорення.

Разом з тим, одним із чинників сучасного виробництва є «земля» (природні ресурси) – термін, який слід розуміти в його широкому значенні. По-перше, зем-

ля – це будь-яке місце, де перебуває людина: живе, працює, відпочиває, розважається тощо. По-друге, на землі як на території розташовані також виробничі й інші підприємства. По-третє, земля, що має біологічні властивості родючості, служить об'єктом сільського й лісового господарства. По-четверте, вона є також джерелом корисних копалини, водних та інших ресурсів. Кажучи про землю як про чинник виробництва, економічна теорія враховує всі ці функції природних чинників у господарстві.

Земля, будучи перш за все природним ресурсом, а вже потім – просторовим базисом, засобом виробництва і нерухомістю, має низку специфічних особливостей, які необхідно знати і враховувати в процесі оцінки її вартості. У зв'язку з цим земля має вартість, і її адекватна оцінка є однією з найважливіших умов нормального функціонування й розвитку економіки та суспільства. Потребу у результатах об'єктивної оцінки землі (земельних ділянок), у тому числі і для поховань, зазнають як державні, так і муніципальні органи виконавчої влади з метою ефективного управління земельними ресурсами [5].

У контексті досліджуваної проблеми слід зазначити, що найважливішим моментом, що впливає на формування сучасних уявлень про смерть, були природні науки – передусім біологія і медицина, які сприяли витісненню поняття смерті зі сфери постійних турбот сучасної людини.

Попри всю неослабну дослідницьку увагу до проблем смерті людини, її осмислення й оформлення в різних культурах, до соціально-психологічних аспектів та історичних контекстів похоронних обрядів, є очевидним, що соціологічна традиція (безсумнівно, наявна й авторитетна) поступається в цьому філософській та антропологічній. Узагальнюючі роботи англійських та американських соціологів переконують у тому, що дослідження смерті мають прямий стосунок до всіх галузей соціального знання [2, с. 48]. «Хоча смерть є біологічною, універсальною, все людське в ній – значення, ритуали, звичаї, інститути – складається із соціальних реальностей, визначених і таких, що стали реальними, через думку і дію». Як справедливо відзначає російський філософ Д.В. Матяш, багато дослідників передбачає початок нових поворотів у соціогуманітарному знанні, пов'язаних із визнанням того, що тему смерті й смертності людини не можна елімінувати під час вирішення не лише філософсько-антропологічних, культурологічних і релігійних, але також і соціально-філософських та соціологічних проблем. Фундаментальну «присутність» смерті в структурі й ритмах соціального життя, в архітектоніці соціальних інститутів априорі визнає багато дослідників [2, с. 58].

У соціально-антропологічному сенсі поховання цілком можна розглядати як відповідну соціальну практику, віддзеркалення якої можна знайти в понятті, що інтегрує цю практику в соціогуманітарному знанні, адже, «з одного боку, практика (або практики) дедалі частіше фігурує як основна категорія в антропології, філософії, історії, соціології, політичній теорії, теорії мови, літературній теорії, і в цьому сенсі формується деяка спільна для соціальних наук парадигма. З іншого боку, для кожної дисципліни є характерним свій, відмінний від інших спосіб включення цих понять у дослідницьку традицію, свій спосіб концептуалізації» [7, с. 298]. У зв'язку з цим будь-яка, у тому числі і похоронна, соціальна практика розуміється нами як

система ситуативних дій певних соціальних суб'єктів, що взаємодіють один з одним, таких, що відтворюються, стійких і успадкованих [2, с. 59].

Радянські етнографи, що вивчали похоронні обряди в другій половині ХХ ст., неодноразово відзначали, що орієнтація людей на церковний ритуал (який розглядався тоді як показник релігійності) корелює з ознакою віку учасників: чим вони старші, тим така орієнтація є сильнішою. Сьогодні, в післяреформений період, ситуація істотно змінилася, оскільки представниками старших вікових груп стали люди, що народилися за радянських часів і були соціалізовані у дусі радянської ідеології [8, с. 32].

Разом з тим (в умовах пострадянської деідеологізації) характерна для релігії компенсуюча функція виступила в ролі всепояснюючого покровителя й утішника, посередника між слабкістю людини і всесиллям природних стихій, адже вже в своїй найранішій і найпримітивнішій модифікації релігійна концепція була покликана оберекти від злого впливу непізнаних зовнішніх сил і водночас навчити, як уникнути такої впливу, захиститися від нього, задобрити злі сили. У специфічній для неї ілюзорно-містичній формі вона і сьогодні успішно компенсує безсилля людини, обмеженість її знань

Компенсуюча функція релігії тісно пов'язана з іншою головною функцією – інтегруючою. Об'єднуючи людей у рамках світогляду, соціальних, етичних і духовних цінностей, що склалися під її впливом, «будь-яка релігійна концепція освячує норми, що склалися, й існуючі порядки і тим самим сприяє соціальній, ідейній і політичній інтеграції». На ранніх етапах розвитку суспільства це найнаочніше проявлялося в наступному феномені: будь-яка етнічна спільнота, об'єднана системою єдиних вірувань, ритуалів, обрядів і міфів, вважала саме свою систему норм еталоном, відхилення від якого в рамках цієї спільноти вважалось недопустимим, а в інших спільнотах – гідним засудження. Із розвитком суспільства форми і значущість цієї функції ставали різноманітнішими. Релігійні норми переставали бути етнічними, а часом переростали мало не в світові, як це сталося з такими релігіями, як християнство, іслам і буддизм [9].

Останнім часом загострилося питання щодо допустимості або недопустимості кремації у зв'язку із загостренням соціальних проблем, збідненням населення і розповсюдженням індустриальних технологій. У Російській Православній Церкві не існує соборної думки або навіть чіткої позиції священноначальства щодо цього питання: по ньому не висловлювалися ні Помісні, ні Архієрейські Собори, ні Синод. У зв'язку з цим необхідно досліджувати це питання з погляду Священного Писання і Священного Передання, а також вивчити значення кремації у всесвітній історії й історії Росії.

Закон смерті та поховання чітко і виразно виражено в Божественному велінні Адаму після гріхопадіння: «Ки афар ата взаль афар ташув, – говорить Господь Адаму, – бо прах ти і в прах повернешся» (Бут. 3:19). Слов'янський переклад досить чітко передає його сенс: «Яко земля еси і в землю отыдеши» [10].

Траурна обрядова церемонія переслідує мету виховання поколінь, що живуть, на досвіді тих, що вже пішли. Разом з тим одне з головних її завдань – принести полегшення, утішити того, хто перебуває в траурі, шляхом проведення спеціальних обрядів, покликаних утішати, співпереживати, співчувати в горі.

Обрядові процеси є настільки значущими і такими сильними за впливом, що потребують спеціального середовища. Таким середовищем є будівля крематорію з його залами прощання і вестибулями. Сама лише будівля, де відбувається збагачена новими технічними прийомами церемонія провладання покійних в останню путь, її архітектура, дизайн та атрибутика стають могутнім засобом впливу на людей.

Запропонований автором проект будівлі крематорію покликаний перетворити траурну споруду на об'єкт для проведення прощального церемоніалу в комфортному, гідному, естетично вирішеному середовищу і проявити належну турботу про здоров'я тих, що беруть участь у похованні.

У цілестворюючу частину концепції проекту ми ставимо питання про діагностику доби, що переживається, оскільки перша фаза глобальної екологічної катастрофи вже відбулася. Концепція проекту полягає в тому, щоб крематорій став символом душі, дбайливого ставлення до екології і землекористування. Ноосферний рух був узятий за основну концепцію, яка відбилася на розробці проекту в цілому.

За основу образної складової проекту був узятий птах, який символізує політ душі в небо. Трансформація та стилізація образу дозволила вийти на пошуки архітектури. Об'єкт розташований у м. Сочі по вул. Вірменська, с. Барановка. Ділянка має нахил на південний захід. До складу проекту входить планування комплексу кремації на ділянці. У частині зонування центр складається з двох комплексів, що функціонують автономно, але пов'язані між собою в єдиний центр: ритуальний корпус, призначений для проведення прощальних церемоній; технічний корпус, технічні приміщення; колумбарний парк, де передбачається поховання померлих.

Створити потрібний емоційний клімат в інтер'єрі для повідомлення учасникам церемонії скорботної інформації за допомогою впливу на психіку через архітектурно-художнє сприйняття допомогли трансформація і стилізація асоціативних образів.

У традиційних похоронах існує безліч ритуалів, вогняне поховання в цьому сенсі виключає деякі з них. Виходячи з екологічної концепції, передбачається запровадити новий ритуал, ідеологія якого культивує продовження життя і дбайливе ставлення до екології. Учасникам церемонії пропонується посадити рослину, яка символізує початок нового життя.

Траурне вирішення будівлі – одне з найскладніших архітектурних завдань. Це рішення пов'язане із створенням особливого психоемоційного стану людини, що входить в зоровий контакт із крематорієм. У підґрунті проектування ланцюжка «вхід – вестибуль – траурний зал» лежить так зване правило «воронки», коли, крім інформації прямої дії, що сприймається свідомо, людина одержує ще і опосередковану інформацію – коди, закладені в архітектурі та дизайні будівлі. Оскільки будівля крематорію в екстер'єрі сприймається людиною, як правило, у момент завершення процесу формування її траурного настрою, запропоноване нами архітектурне рішення по фасаду будівлі крематорію спирається на «архетипне мислення» людини і не повинне посилювати відчуття траурності процесу.

Та ж само вимога виникає і щодо входу в будівлю крематорію, яка не повинна викликати зростаюче збудження і досягати високого рівня. Вестибуль, де відбувається накопичення учасників церемоній, покликаний сприяти деякій адаптації,

зменшенню емоційного тла домінантного стану, відновити здатність до зовнішньої орієнтації, відвести свідомість у філософсько-споглядальну площину.

Початок церемонії прощання вимагає створення нового, сильнішого враження урочистості – це завдання виконує ритуальна хода до зали. Використання архітектурного прийому ґрунтується на тому, що у тих, хто рухається, звужується поле зору і з'являється можливість детальнішого сприйняття видимої частини інтер'єру. У передзальній зоні відбувається сприйняття за розсіяної уваги до зовнішніх умов, тому архітектурно-дизайнерські рішення мають бути зважено ємними.

Найсильнішим у цьому ланцюзі вражень є вхід до траурної зали. Саме він має завершити формування зорового образу всієї ритуальної будівлі. Граничної висоти збудження досягає в період кульмінації церемонії; іноді це збудження сягає афектації.

Вихід із зали повинен зняти напруженість до стану, за якого зберігається домінуючий траурний настрій, проте повертається можливість свідомої зовнішньої орієнтації. Це друга адаптація емоційного стану, яка відбувається на тлі виходу з приміщення на вулицю і потім – у колумбарний парк [11].

Виходячи з будівлі крематорію, учасники церемонії потрапляють в колумбарну галерею, розбиту на секції, кожній з яких передує ніша. Ми не живемо, щоб померти, але думаємо про смерть, щоб розвернути і розвинути життєві потенції в максимально можливих межах і до нескінченно глибокої інтенсивності. Епоха Великого Еволюційного Перелому є Епохою Великої Відмови від усіх засад, які, врешті-решт, і визначили те, що можна назвати «стихійною парадигмою» Історії, яка відбулася. Вона закінчилася в ХХ столітті. Людина більше не може зберегти себе на Землі в цій парадигмі буття, коли вона живе за принципом «не відаємо, що творимо», виправдовуючись тим, що «благими намірами вистелено дорогу в пекло» [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Існування архетипів у мисленні людини зумовлює особливості сприйняття нею навколишнього середовища. У найдавніших архетипах світової міфології (стійких образах, що впливають, за К.Г. Юнгом, на наше несвідоме), можна виділити низку первісних ставлень до смерті, що проєктуються на сучасне її розуміння і філософські ідеї танатології, серед яких:

- смерть як органічне продовження земного існування або продовження з негативною конотацією;
- смерть як звершення долі;
- смерть як випробування, перевірка в екстремальних обставинах, що спонукає проявити вольову (фізичну і моральну) спроможність особи;
- смерть як зцілення і перетворення – істина загальної трансформації, властивої самому життю, і чинник його розвитку.

Проте, як би не сприймалася людиною смерть, способи поховання мають залишатися раціональними. У зв'язку з цим завдання учених, архітекторів та інженерів полягає в спіранні на оновлювані логікою суспільної трансформації архетипи поховання, подолання забобонів, які протистоять раціональному мисленню. Адже ми не живемо, щоб померти, але думаємо про смерть, щоб розгорнути і розвинути життєві потенції в максимально можливих межах і до нескінченно глибокої інтенсивності.

Це ми – всі люди на Землі, що живуть, творять свою історію, страждаючи, мислячі, такі, що творять, думають про майбутнє! Людина ХХІ століття – в нас, які повинні вирішити це гігантське завдання ХХІ століття – завдання ноосферної людської революції, тобто завдання рішучого свого сходження до вершини своєї космопланетарної відповідальності за збереження і розвиток життя на Землі і за подальший процес «орозумлення» спочатку «ближнього», а потім і «дальнього» космосу [6].

Список літератури

1. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию / Дж. Гибсон ; пер. с англ., общ. ред. и вступительная статья А. Д. Логвиненко. – М. : Прогресс, 1988. – 464 с.
2. Разумова И. А. Ситуация погребения и похоронный ритуал с точки зрения взаимодействия социальных институтов / И. А. Разумова, Л. А. Барабанова // Труды Кольского научного центра РАН. – 2012. – № 1. – С. 42–60. – (Сер. «Гуманитарные исследования»).
3. Рекомендации по проектированию объектов ритуального назначения / Госстрой России ; АООТ «Гипрокоммунстрой». – М. : ГУП ЦПП, 2000.
4. Методические рекомендации по проектированию комплексов общественных центров [Электронный ресурс] / ЦНИИЭП Госкомархитектуры. – 1990. – Режим доступа : http://snipov.net/c_4646_snip_112356.html.
5. Браунинг П. Современные экономические теории – буржуазные концепции / П. Браунинг ; пер. с англ. – М. : Экономика, 1987. – Ч. 1.
6. Учение В. И. Вернадского о биосфере и ноосфере [Электронный ресурс]. – Луганск, 2006. – Режим доступа : <http://tinyurl.com/l8qdmx8>.
7. Волков В. В. Теория практик / В. В. Волков, О. В. Хархордин. – СПб : Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. – Вып. 2. – 298 с. – (Сер. «Прагматический поворот»).
8. Религия восточных славян накануне крещения Руси : (в помощь лектору) / Ю. В. Кривошеев ; Общество «Знание» РСФСР, Ленинградская организация. – Л. : Знание, 1988. – 32 с.
9. Кривошеев Ю. В. Религия восточных славян накануне Крещения Руси Древнейшее прошлое восточнославянского язычества [Электронный ресурс] / Ю. В. Кривошеев. – Режим доступа : <http://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/krivosheev.pdf>.
10. Диакон Владимир Василик. Повестка дня Межсоборного присутствия [Электронный ресурс] / Диакон Владимир Василик // Русская народная линия РПЦ. – 30.10.2013. – Режим доступа : http://ruskline.ru/author/v/vasilik_vladimir_vladimirovich.
11. Дизайн-Концепция Крематория в г. Сочи [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.cherkasova.su.

Yulia CHERKASOVA

*Specialist of Environmental Engineering Department,
Sochi State University
(Sochi, Russia)*

VALUE SYSTEM INFERNAL ARCHETYPE OF HUMANITY IN THE 21ST CENTURY: RATIONAL DISPOSAL

The question of the rational method of liquidation remains. The impact of human is examines thought as geological factors revealed in its scientific manifestation: the direction of the technical work of humanity, alter the biosphere. Identified control mechanisms archetypes of humanity as a whole. On the example of the design of the crematorium in Sochi solved the problem of rational use of land resources.

Keywords: *ideology, land use, ecology, archetype burial.*

УДК 061.25:351:32

Лариса ШЕРЕМЕТЬЄВА
*старший викладач кафедри європейської інтеграції,
Національна академія державного управління
при Президентові України
(Київ, Україна)*

РОЛЬ ЛАТЕНТНИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД

Статтю присвячено існуванню латентних міжнародних організацій, так званих «прихованих» структур, які чинять надсуттєвий вплив на систему державного управління.

Ключові слова: *архетипіка, державне управління, контроль, політичні підсистеми, мережеві коаліції, напівтіньові і тіньові механізми управління.*

*Не варто шукати темну кішку в темній кімнаті
вночі. Особливо, якщо її там немає.*

(Конфуцій)

Постановка проблеми. Інформація про латентні організації в постмодерному світі походить із двох головних джерел – двох легенд про архетипові латентні організації історії, які чи то були, чи ні, що ніким ніколи не доведено, однак і не спростовано, але які послужили прототипами для всіх інших реальних та уявних, вигаданих латентних організацій цивілізованого світу (fudge).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що стосуються ролі латентних організацій як архетипів, розглядаються у працях таких дослідників (науковців, письменників), як Д. Браун, Р. Віппер, Д. Громов, Л. Ейлер, У. Еко, Р. Епперсон, Д. Кейл, О. Костюкович, О. Покальчук, А. Солженицин, Е. Сведенборг, О. Соловйов, О. Уайльд, Г. Форд, І. Херасков, Е. Шварц і таких філософів, як А. Дугін, І. Гердера, Ш. Монтеск'є, К. Юнга та інших.

Питання, які стосуються ролі латентних міжнародних організацій у системі державного управління, не знайшли на сьогодні комплексного вивчення та не досліджуються взагалі.

Невирішена частина загальної проблеми. Держава завжди перебувала в епіцентрі політичних, управлінських, історичних та інших досліджень. Однак, незважаючи на багатовікові традиції її вивчення, вона багато в чому залишається ще річчю в собі, так до кінця і нерозгаданою формою організації влади. Зовнішність держав постійно мутує, створюючи величезний діапазон тлумачень від сприйняття цього інституту як вищої форми раціональної організації суспільства до «порожнього» місця в просторі соціуму. Водночас незаперечним фактом є посилення залежності розвитку суспільства від системи державного управління.

Систему державного управління описували, як правило, через перерахування її організаційних принципів і функцій, діяльність бюрократії, особливостей інституційної структури та інші параметри, що розкривають політичну та адміністративно-правову природу цього явища. Однак при такому загалом-то цілком правомірному підході в першу чергу досліджувався легальний простір державного управління, тобто існування латентних структур в управлінні державою залишалося за рамками досліджень.

Отже, попри значну кількість проблем, вибірково розглянутих науковцями, наразі немає узагальненого розуміння щодо ролі латентних організацій у системі державного управління, їх наявності як архетипу історії.

Мета статті – проаналізувати питання щодо архетипу історії латентних організацій в системі державного управління на підставі сучасного узагальнення цієї проблеми.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Архетип – первинна модель або первинні принципи, форма, за якою створюється все інше [1]. Проте в нашому ж дослідженні неможливо, навіть у найстислішому вигляді, навести виклад учення К. Юнга про архетипи. Згідно з К. Юнгом, архетип – це якийсь елементарний досвід чи сукупність досвідних знань, спільних для всіх народів; досвід, що сягає глибокої, архаїчної давнини. Згідно з таким визначенням архетипи та символи – речі, добре знайомі всім нам. Дійсно, сьогодні ми визнаємо їх як об'єктивну реальність. Вони описують як найважливіші етапи життя, так і більш абстрактні поняття (пошук сенсу буття). Концепція архетипів орієнтує на пошук набору інваріантних архетипових структур, що характеризують у сукупності цілісні властивості світу. Пізніше термін «архетип» починає застосовуватися для позначення найбільш загальних, фундаментальних і загальнолюдських споконвічних схем уявлень, що лежать в основі будь-яких структур.

Згідно з іудейською езотеричною традицією, наприклад, існує дюжина або близько того (кількість їх може бути різною) мудреців або «достойних мужів», які,

залишаючись невідомими переважній більшості людства, розсіяні по всьому світу. Праведність цих мудреців є настільки приємною в очах Божих, що вона є єдиним чинником, здатним переконати Бога пощадити Всесвіт. Інакше кажучи, ці люди спільними зусиллями утримують світ від загибелі (freak).

У деяких течіях буддизму, а також у теософії й антропософії аналогічні функції здійснюють так звані таємні владики, наділені надприродною мудрістю і могутністю, які знову і знову реінкарнують у земному плані в кожному з епох і, за легендою, перебувають в якомусь таємному місті, прихованому десь у Гімалаях (myth).

Зрозуміло, все це – крайнощі, полярні варіанти цієї теми. Менш різко виражені версії можна зустріти в рамках самих релігійних інститутів. Так, наприклад, будь-яка священницька каста сама по собі є якоюсь подобою правлячої еліти або латентної організації, що має більш-менш організований характер, а всередині кожної священницької касты існує своє внутрішнє ядро, що має більш високу посвяту. Так, наприклад, у латентній організації єзуїтів існує особлива каста втаємничених, внутрішня структура – містична ієрархія, яка керує діяльністю єзуїтів і, як вважається, є носієм деяких найважливіших секретів. Аж донедавна найбільш вражаючим прикладом латентної організації всередині католицизму була Свята канцелярія, тобто, інакше кажучи, інквізиція. Сьогодні містичний ореол, яким колись була оточена діяльність зовнішньої і внутрішньої структур латентної організації єзуїтів, а також Святої канцелярії, здебільшого перенесено на Опус Деї – могутню латентну організацію, яка сьогодні тримає під контролем Радіо Ватикану, має величезні фінансові кошти, нерухомість і комерційні інтереси як в Італії, так і за її межами.

Усі легенди про латентні організації в сучасному світі походять із двох головних джерел – двох легенд про архетипові латентні організації, які чи то існували, чи то ні. Це архетипи Тамплієрів і Розенкрейцерів. Архетип Тамплієрів – владний і могутній орден лицарів і водночас ченців, дворян, воїнів і банкірів, який усередині християнського світу займав значне становище, але сповідував особливе таємне вчення, і коли він упав зі злої волі французького короля і був знищений в XIV ст., лицарі зберегли своє вчення і таємно продовжують його передавати під іншою назвою своїм наступникам. Архетип Розенкрейцерів – таємне невидиме суспільство освічених алхіміків і магів, у світському житті головним чином медиків і вчителів, які абсолютно захищені від зовнішнього світу, можуть не знати один одного в обличчя, збираються разом тільки зрідка і лише для прийому нових членів, але при цьому таємно направляють життя зовнішнього світу своїми повчаннями і магічною силою. Природно, латентні організації як найстаріше із закритих присвятих товариств не могли не ввібрати ці легенди і не скористатися ними.

Наявність такого таємного ядра у латентній організації тамплієрів, мабуть, головне джерело того захоплення на їхню адресу, яке сьогодні багато хто висловлює, незважаючи на те, що з часів розпуску ордену минуло вже майже вісім століть. Психологічна могутність архетипу керівництва латентних організацій наочно ілюструє приклад первісної латентної організації розенкрейцерів, що виник на початку XVII ст. Розенкрейцери – ким би вони не були – заявляли про себе в першу чергу публікацією підбурливих брошур і памфлетів. З історичної точки зору факт існування розенкрейцерів як реальної організації так і не отримав достовірного підтвердження, проте віра в їх існування була досить твердою, викликала цілу хвилю іс-

терії і, як показала Френсіс Йетс [2], відіграла дуже важливу роль в інтелектуальному розвитку, культурі та політичних процесах XVII ст.

На початку XVIII в. у Франції досить яскраво заявила про себе поява латентних організацій в середовищі вищих верств, до участі в яких не допускалися особи «низького», «ремісничого» походження. Умонастрій таких організацій було відображено в знаменитій промові кавалера Рамзая (1737), в якій він вперше звів походження масонства до лицарів-іоаннітів (згодом Мальтійський орден), які, за його словами, принесли ідеї масонства до Європи з Хрестових походів. Практично відразу, вже в середині 40-х рр. XVIII ст., німецькі латентні організації перенесли «виток латентних організацій» в Орден Храму (тамплієри), зокрема тому, що мальтійська орден в ті часи (як і зараз) існував, а тамплієрів більше не було, і про них можна було говорити, як про небіжчиків, що завгодно. На початку XIX ст. на хвилі зростаючого шотландського патріотизму зростала і пропаганда шотландських споконвічних цінностей в Англії, де активно розвивалася тема імовірного порятунку великої кількості тамплієрів у Шотландії та їх співпраці з шотландськими королями. Це призвело до широкого розповсюдження «шотландських латентних організацій» в Європі (острівній і континентальній) і створення окремих «тамплієрських» латентних організацій.

Важливо відзначити, що в низці статутів латентних організацій і тоді, і в наш час існують ступеня, що дають кандидатам «тамплієрську», «мальтійську» або «розенкрейцерівську» посвята з використанням символів і легенд відповідних орденів, але латентні організації відверто і прямо визнають, що вживають ці терміни символічно – усвідомлюючи, що це лише легенди, і не претендуючи на володіння «справжнім таємним знанням тамплієрів, мальтійців і розенкрейцерів» хоча б тому, що ніхто не впевнений у тому, що таке знання існує в реальності.

Із сучасної точки зору латентна міжнародна організація – недержавна некомерційна громадська організація, заснована на членстві фізичних осіб, що має статут, атрибути, символіку, ритуали, організаційну структуру, скарбницю і володіє іншим майном. Ця організація переслідує певні цілі і завдання, для досягнення яких була створена і здійснює діяльність. Як правило, до особи члена латентної організації висуваються певні вимоги, а для вступу потрібно проходження певного випробування. В обивательській свідомості і масовій культурі сьогодні орден є синонімом латентної організації обраних.

Спочатку орден з'явилися в Середньовіччі і являли собою форми утворення угруповань дворянства й духовенства. Одна з функцій ордену – кольорографічна ідентифікація членів для визначення в системі «свій-чужий» шляхом носіння однаковою одягу, знаків тощо. Пізніше членство в окремих орденах, особливо наближених до монарха, почало розглядатися як нагорода, оскільки вступ у члени ордену вимагав певного походження і здійснення героїчних і благородних вчинків, а членство в такому ордені супроводжувалося значними привілеями, зовнішнім проявом яких був знак приналежності – орден. Разом з тим слід зазначити, що лицарські та духовні ордени були джерелом різноманітних опозиційних рухів, у зв'язку з чим виникли таємні ордени, тобто латентні організації, члени яких не афішували своє членство. У міру зміцнення абсолютизму в Західній Європі значна частина колись могутніх орденів була знищена.

Особливо важливу роль латентні організації як архетип історії відіграють у сучасному західному суспільстві. Вони нагадують про себе щоразу, коли сучасна людина прагне углядіти якусь таємну змову, все одно – у діяльності мафії, латентних організацій, публічної адміністрації чи політичних партій, системі державного управління, в акціях міжнародного тероризму, в зусиллях фінансової еліти, в діяльності таких організацій, як Тристороння комісія і Більдербургській клуб тощо. Це є особливо очевидним у роботі сучасних розвідувальних служб, які відрізняються одна від одної хіба що своїми абрєвіатурами. По суті ж це справжнісінькі латентні організації в прямому сенсі цього слова. При цьому містичний ореол, що оточує діяльність таких латентних організацій, лише зміцнює їх секретність і вплив. Сучасні розвідувальні спецслужби перетворилися на якусь подобу «лиходія», сама лише згадка про них дозволяє глибоко шокувати і маніпулювати масами людей, відразу ж уподібнюватися малим дітям.

Йдеться про наявність у підсистемах держави латентних зв'язків, попервах включених у внутрішню організацію, що обумовлюють реальний стан і створення механізмів влади й управління.

Треба визнати і те, що латентне середовище формується як органічне доповнення неоптимально організованих формальних зв'язків і в результаті невідповідності рольових навантажень умов діяльності чиновництва. Не менш суттєву роль відіграє неможливість однозначного підкорення людини будь-яким найдосконалішим нормативним вимогам як таким, адже людина завжди тією чи іншою мірою транслює в свій функціонально-рольовий і професійний контекст персональні почуття і задуми, що формуються в її партикулярному, приватному середовищі.

Одним словом, можна стверджувати, що латентні зв'язки є перманентним супроводом будь-яких асоціативних зв'язків, насамперед проявляючись там, де кооперація людських зусиль має масштабний і слабо контрольований характер. Тому чим вищим є рівень організації та контролю над соціальною взаємодією будь-яких акторів, тим менше підстав для формування та активізації латентних зв'язків. Оскільки інституційний простір держави володіє різними можливостями для реалізації прихованих намірів людини і проявів іллегальних форм поведінки, то і його латентна сфера з неминучістю має диверсифікований характер.

У державі латентні структури завжди поступалися ключовому значенню – публічним формам влади й управління, які, власне, і виступали головним маркером цього політичного інституту.

Публічна сфера демонструє вихідне поєднання політичних та адміністративних функцій апарату державного управління, що передбачає хоч і усічені, але постійні контакти влади з населенням і (нехай і непостійну) участь останнього в державних функціях.

Тобто, у публічному секторі державного управління відбувається розширення сфери політичного регулювання суспільних процесів, що створює механізми представництва громадянських інтересів у структурі держуправління. Громадські інтереси самі по собі є досить абстрактними, і тому уряд має право сам розставляти суто управлінські акценти з їх реалізації.

Але як би то не було, «глас народу» так чи інакше стримує самостійність розпорядчих органів, демонструючи своє принципове значення для всієї системи

управління, а саме для підтриманих населенням умов політичної стабільності та легальності дій уряду.

Для створення публічного діалогу із суспільством держава використовує технології умиротворення громадськості, відвертання, маніпуляції, інформування, консультування, контролю і навіть поліцейського нагляду. Втім, і у суспільства існує досить широкий спектр можливостей впливу на управлінські завдання в цій сфері: громадяни можуть не лише обговорювати ті чи інші проекти або отримувати інформацію, але і безпосередньо брати участь у формуванні порядку денного, висувати рекомендації, вести переговори, контролювати державні органи тощо.

Щоб там не було, але всі витрати формування публічної сфери можуть лише звужувати її простір, змінювати характер взаємодії населення і влади. Зміна обсягу публічності є дуже важливим показником для управлінської діяльності держави, бо скорочення обсягу відкритих суспільству механізмів і технологій державного управління однозначно вказує на пропорційне збільшення ролі однієї з латентних організацій – напівтіньової (напівтіньовий спосіб господарсько-перерозподільчої діяльності державного апарату).

Організаційна та нормативно-правова база професійної діяльності держслужбовців перетворюється всього лише на передумову реальної управлінської активності, на підґрунтя особливих ділових комунікацій як з внутрішніми, так і із зовнішніми контрагентами держави. Тому агентська структура напівтіньової сфери складається вже не стільки на формально-статусних, скільки на неформально-мережних підставах, що відображають зовсім інше позиціонування діючих гравців у сфері державного управління. Таким чином, будь-які державні службовці, залучені у вирішення конкретних завдань управлінських мереж, як правило, виявляються – поряд зі своїми офіційними статусами – носіями та інших (мережевих) рольових навантажень. До цих мереж потрапляють і ключові чиновники, які страхують ці ресурсні «ланцюжки», представники політичних, судових і правоохоронних структур та громадські адміністратори (дружніх і родинних асоціацій).

Якщо в публічній сфері відносини між державою та суспільством засновуються на статусних і безособистісних зв'язках, то в мережевих конструкціях підставою є вже зв'язок позицій конкретних персон стосовно тієї чи іншої проблеми. Тут формуються вже інші обмеження управлінської діяльності, задані – поряд з об'єктивними причинами – ще і ціннісними мотиваціями учасників, взаємною відповідальністю, а також іншими особисто значимими факторами.

У кожній державній мережі існує якесь «ядро», що формується навколо ключових фігур ухвалення рішень, яке поширює в мережі свої «вертикалі» і «горизонталі» впливу. Мережі бережуть свої основні постаті, навколо яких складаються коаліції державних топ-менеджерів, політиків і представників бізнесу.

За рахунок своєрідного кадрового переструктурування напівтіньові інститути перетворюються на державний організм, гранично чуйний до викликів часу, зміни балансу сил і намірів, проектування перспектив тощо. Також є необхідним, щоб чиновники, нехтуючи правилами, приховували свою реальну управлінську діяльність та механізми своїх конкретних дій від суспільства. Інакше кажучи, навіть у разі збереження суспільної спрямованості ці дії керуючих не можуть мати відкритого для громадськості, публічного характеру.

Основним фактором, який у більшості випадків перепрофільовує діяльність органів управління на особисті та корпоративні цілі, є суто суб'єктивні мотиви. У будь-яких соціальних умовах у чиновників завжди зберігається можливість «людського зсуву» своїх професійних орієнтирів у напрямку задоволення своїх потреб, у тому числі і в складі мережевої коаліції. Також посилює значення персональної мотивації неможливість держави організувати щільний адміністративний контроль за своїми службовцями. Відіграє свою роль і слабкість законодавчого та громадського контролю, яка активізує ще один потужний фактор зміщення системи держуправління в «півтінь», а саме – рентоорієнтована поведінка політиків і чиновників, що породжує внутрішній ринок статусних послуг в обмін на ресурси.

Звісно ж, головною причиною збереження цього формату управлінської активності залишається сама держава, точніше – правлячий режим, який виступає як носій особливих групових інтересів. Зрозуміло, що за такого підходу до управлінських завдань уряд має можливість заміщати загальногромадянські інтереси своїми пріоритетами і підходами.

Напівтіньова сфера не вичерпує всього латентного простору влади й управління. У тому випадку, коли стимули і мотиви чиновників та політиків остаточно йдуть з правового простору і створюють невідконтрольні закону центри перерозподілу ресурсів, у структурах влади й управління складається тіньова структура державного регулювання.

На підставі цих прикладів можна виділити деякі характерні риси архетипу латентної організації. Найголовніше полягає в тому, що таке товариство є чітко організованим, латентним і – принаймні в очах багатьох – дуже могутнім. Чи справді воно настільки могутнє, чи ні – питання другорядне. Воно є могутнім через те, що люди реально віряють у його могутність. Деякі латентні організації інколи взагалі не володіють ніякою реальною силою за винятком тієї, яка їм приписується, але ця сила, заснована на вірі, надає їм цілком конкретну могутність. Так міф формує реальність. Такою є *практична* сила архетипу, актуалізованого у свідомості мас.

Висновки:

1. Для розуміння всієї унікальності сучасності, для ефективних дій у галузі державного управління як ніколи актуальним є вчення К.Г. Юнга, особливо зв'язок його типології та вчення про архетипи, які існують у всіх галузях буття.

2. Латентна сфера складається на основі суперечності між населенням із його «соціальним замовленням» державі й тими групами, які намагаються забезпечити потрібний для себе профіль рішень. Тож, якщо у публічній сфері ключове значення мають права і статусні позиції, то в напівлатентному просторі – конкретні вміння отримувати користь зі сформованої структури управління.

3. Джерелом латентних відносин у державі є недосконалість організаційно-структурних умов відправлення чиновницьких функцій, обмеженість формальних норм у реальному просторі функціонування державного апарату. Особливу роль в ініціації латентних зв'язків відіграє і постійна переорієнтація людьми своїх інтересів, виявлення їх ціннісної мотивації, недостатність соціального контролю, протест проти примусово-мобілізаційних форм активізації поведінкових практик населення, а також деякі інші фактори.

4. Таким чином, такі структури, як латентні міжнародні організації можна зустріти по всьому світу, в кожній культурі і в кожному епоху. Зазвичай таємне суспільство характеризується як свого роду конклав ляльководів, тісне коло обраних, що проводять закулісні інтриги в ім'я добра чи зла, маніпулюючи масами й політиками, організовуючи різноманітні акції, чинячи тиск, смикаючи за мотузочки і керуючи маріонетковими управліннями та в кінцевому підсумку направляючи хід подій.

Предметом подальших досліджень має стати дослідження сучасних архетипів у державному управлінні, вивчення світового досвіду важливості латентних структур.

Список літератури

1. Yung C. G. The archetypes and the collective unconscious / C. G. Yung [Електронний ресурс] // The collected works of C. G. Yung : Vol. 9. – Princeton ; NJ : Princeton University Press, 1936/1969. – Режим доступу : http://archive.org/stream/TheCollectiveUnconsciousAndItsArchetypes_100/ArchetypesAlongJung_djvu.txt.
2. Йейтс Ф. Розенкрейцерское Просвящение [Електронний ресурс] / Френсес Йейтс. – Режим доступу : <http://www.platonizm.ru/content/frenses-yeys-rozenkreycerskoe-prosvyashchenie>.
3. Захаров В. К. Архетипы государственного устройства и государственного управления // В. К. Захаров, А. Д. Яшин // Государственное управление в XXI веке: традиции и новации. – М., 2007 – С. 289–296.
4. Генри Л. Мессіанське насліддя. Тайни древних цивілізацій [Електронний ресурс] / Л. Генри, Б. Майкл, Л. Ричард. – Режим доступу : <http://www.e-reading.ws/book.php?book=1019548>.

Larysa SHEREMETIEVA

Senior Lecturer, Department of European Integration

National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

THE ROLE OF LATENT INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN PUBLIC ADMINISTRATION: ARCHETYPAL APPROACH

The paper is devoted to the existence of latent international organizations (orders), the so-called «hidden» structures carrying over a substantial impact on the system of public administration.

Keywords: *archetypes, governance, latent international organizations, archetypal approach, control, network coalition, penumbral and shadow governance arrangements.*

Євгеній ЮРЧЕНКО

*аспірант кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України
(Суми, Україна)*

АРХЕТИП ТЕРИТОРІЙ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ МІСТОБУДІВНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Розглянуто архетип територій як складову розвитку механізму правового регулювання під час реалізації містобудівної політики на місцевому рівні. Обґрунтовано важливість забезпечення урахування архетипової складової для здійснення планування та забудови територій. Здійснено огляд основних законодавчих актів, якими регулюються сфера містобудування та охорона культурної спадщини. Визначено, що система нормативно-правового регулювання має низку обов'язкових вимог, які сприяють збереженню архетипів територій, разом з тим існуючі вади правозастосування не дозволяють забезпечити належне збереження історичної архітектурної спадщини населених пунктів. Запропоновано заходи, спрямовані на розвиток механізму правового регулювання під час реалізації містобудівної політики на місцевому рівні.

Ключові слова: *архетип територій, механізм правового регулювання, містобудування.*

Постановка проблеми. Реалізація містобудівної політики щодо планування та забудови територій здійснюється переважно органами місцевого самоврядування шляхом затвердження містобудівної документації з метою розвитку територій населених пунктів. Поряд з іншими нормативно визначеними обов'язковими елементами планування містобудівних процесів не завжди враховується архетипи території, які для кожного населеного пункту є особливими та неповторними, це не дозволяє повною мірою забезпечити зв'язок території з історичними процесами, а також через це почасти відбувається знищення історичної спадщини населених пунктів. Питання збереження архетипу територій є важливим для більшості розвинутих держав світу, які зберігають власну історичну спадщину, на достатньо високому рівні регулюють збереження територій, що склалися історично, та визначають особливий режим забудови населених пунктів.

Саме збереження архетипу територій може забезпечити інвестиційну, туристичну та культурну привабливість історичних міст та населених пунктів України. Отже, завданням нашого дослідження є з'ясування значення архетипу територій у контексті складової розвитку механізму правового регулювання під час реалізації містобудівної політики на місцевому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню впливу архетипів на процеси суспільного розвитку в державному управлінні, у тому числі вивченню архетипів територій, приділяло увагу багато науковців, зокрема О. Амосов, Е. Афонін, О. Боровицька, О. Валевський, О. Власенко, Н.Гавкалова, В. Глеба, М. Єршов, В. Омеляненко, К. Меркотан, М. Пірен, С. Хлебнікова, О. Шибанова-Росенко. Натомість вивченню архетипу території як складової розвитку механізму правового регулювання під час реалізації містобудівних процесів на місцевому рівні приділено недостатньо уваги.

Визначення невирішених частин проблеми. Функціонування механізму правового регулювання під час реалізації містобудівних процесів на місцевому рівні має суттєве значення в державному управлінні у сфері містобудування. Разом з тим правовий механізм не враховує низку потреб та інтересів суспільства під час реалізації політики планування та забудови територій населених пунктів на місцевому рівні. Нормативно визначені заходи, спрямовані на збалансований розвиток територій із збереженням характерних рис населених пунктів, які на рівні підсвідомості людей утворюють стереотипи сприйняття території та її історичного соціокультурного середовища, є недостатньо дієвими та потребують удосконалення.

Мета статті – розглянути архетипи територій як одну з головних складових розвитку механізму правового регулювання під час реалізації містобудівної політики на місцевому рівні, запропонувати заходи, спрямовані на вдосконалення нормативно-правових актів, що регулюють процеси містобудування в Україні.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації економічних процесів важливе значення має сталий розвиток територій. У розвитку населених пунктів вагомую роль відіграє процес стратегічного планування територій. Указаний процес охоплює низку встановлених законодавством обов'язкових вимог, однак зазначені вимоги не виконуються в повному обсязі місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування й не охоплюють у повному обсязі соціокультурні потреби населення. Отже, нормативно-правове врегулювання важливої складової збалансованого гармонійного розвитку населених пунктів, збереження архетипу території та належний державний контроль мають доповнити й удосконалити механізми державного управління у сфері містобудування.

Архетип території розуміється нами як історичне ядро населеного пункту, що має чітко виражені функціонально-стилістичні особливості. Важливою складовою архетипу територій є врахування історично обумовлених критеріїв розподілу території за функціональним призначенням, що має свій архетип, за наявними проблемами забудови та благоустрою під час здійснення планування та забудови територій [6].

Процеси життєдіяльності будь-якої держави ґрунтуються на функціонуванні механізмів правового регулювання, завдяки якому забезпечується регулювання взаємозв'язків між об'єктами та суб'єктами правовідносин. Основним інструментом правового регулювання держави є нормативно-правові акти, якими встановлюються правові норми, що мають дотримуватися всіма фізичними та юридичними особами на території держави.

На думку С. Алексєєва, механізм правового регулювання утворює вся сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на сус-

пільні відносини. У своїх дослідженнях учений виокремлює в механізмі правового регулювання три основні чинники: юридичні норми, які утворюють основу правового регулювання; правові відносини (зокрема, суб'єктивні права та юридичні обов'язки); акти реалізації прав та обов'язків. На думку вченого, у деяких випадках до механізму правового регулювання входить четвертий елемент – акти застосування права, а також окремі додаткові елементи (індивідуальні акти, правоположення практики тощо). Деякі інші правознавці тлумачать зміст категорії «механізм правового регулювання» дещо ширше, зараховуючи до елементів системи вказаного механізму правосвідомість, правотворчість, юридичні норми, правовідносини, законність і правопорядок (М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, В.Н. Шабалін та ін.). Як і будь-який інший управлінський процес, правове регулювання спрямоване на досягнення своєї мети – якісного впорядкування суспільних відносин. Механізм правового регулювання відіграє роль своєрідного юридичного «мосту», що поєднує інтереси суб'єктів із практикою їх реалізації, доводить процес державного управління до логічного результату [1].

Важлива роль механізму правового регулювання містобудівних процесів обумовлюється також тим, що за нормами Конституції України органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише у спосіб та в межах, визначених Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами [2]. Це свідчить про обов'язок органів влади дотримуватись вимог чинного законодавства.

Законодавчим актом, що регулює основні засади містобудівної політики, є Закон України «Про основи містобудування» [3]. Указаний закон визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади містобудівної діяльності в Україні і спрямований на формування повноцінного життєвого середовища із забезпеченням при цьому охорони навколишнього природного оточення, раціонального природо-користування та збереження культурної спадщини. Норми Закону України «Про основи містобудування» визначають, що державне регулювання у сфері містобудування полягає в наступному:

- у плануванні території на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;
- в аналізі стану містобудування, прогнозуванні його розвитку;
- у підготовці, затвердженні та реалізації державних, регіональних і місцевих містобудівних програм, містобудівної документації;
- у координації взаємодії суб'єктів містобудівної та архітектурної діяльності;
- у наданні вимог щодо врахування державних інтересів під час розроблення містобудівної документації;
- у проведенні експертизи містобудівної документації та проектів конкретних об'єктів; розробці й затвердженні державних стандартів, норм і правил;
- у контролі за дотриманням законодавства у сфері містобудування, державних стандартів і норм, вимог вихідних даних, затвердженої містобудівної документації та проектів конкретних об'єктів, раціональним використанням територіальних і матеріальних ресурсів під час проектування та будівництва;
- у контролі за дотриманням вимог щодо охорони культурної спадщини та збереженням традиційного характеру середовища населених пунктів;

– у ліцензуванні певних видів господарської діяльності у будівництві в порядку, встановленому законом [3].

Таким чином, державне регулювання у сфері містобудування охоплює значну частину елементів, виконання яких має забезпечувати основні завдання містобудівної політики держави. Цей закон також урегульовує питання повноважень і компетенції органів влади та місцевого самоврядування у сфері містобудування, визначає правові основи щодо державних будівельних норм, стандартів і правил, державного контролю у сфері містобудування тощо. Проаналізувавши вказаний законодавчий акт, можемо констатувати, що дотримання вимог щодо охорони культурної спадщини та збереження традиційного характеру середовища населених пунктів, забезпечення контролю в цьому напрямі унормовано як обов'язковий елемент містобудівної політики, що вказує на значимість архетипу територій під час здійснення містобудівної діяльності.

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [5] унормовує практичні аспекти містобудівної діяльності. Цей закон встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Основним елементом містобудівної діяльності визначено планування і забудову територій. Планування та забудова територій здійснюються за допомогою низки заходів, зокрема таких:

- прогнозування розвитку територій;
- забезпечення раціонального розселення і визначення напрямів сталого розвитку територій;
- обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням;
- взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під час планування і забудови територій;
- визначення і раціональне взаємне розташування зон житлової та громадської забудови, виробничих, рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих, історико-культурних та інших зон та об'єктів;
- установа режиму забудови територій, на яких передбачено провадження містобудівної діяльності; розроблення містобудівної та проектної документації, будівництво об'єктів;
- реконструкція існуючої забудови та територій;
- збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень;
- створення та розвиток інженерно-транспортної інфраструктури;
- створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення;
- проведення моніторингу забудови;
- ведення містобудівного кадастру;
- здійснення контролю у сфері містобудування.

Інструментом державного регулювання планування територій є містобудівна документація, яка поділяється на документацію державного, регіонального та місцевого рівнів.

Закон «Про регулювання містобудівної діяльності» визначає, що програми розвитку регіонів і населених пунктів, програми господарського, соціального та культурного розвитку повинні узгоджуватися з містобудівною документацією відповідного рівня. Відповідно вимоги містобудівної документації є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами містобудування.

Основним видом містобудівної документації на місцевому рівні є генеральний план населеного пункту. Його призначення полягає в обґрунтуванні довгострокової стратегії планування та забудови території населеного пункту. Генеральний план населеного пункту розробляється та затверджується в інтересах відповідної територіальної громади з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів [5].

Проаналізувавши Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» в контексті забезпечення архетипової складової під час здійснення забудови населених пунктів, зосереджуємо увагу на тому, що закон регулює та встановлює практичні заходи здійснення містобудування на території України, його спрямовано на взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під час планування і забудови територій збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень, а також він визначає засади контролю та відповідальності за порушення містобудівного законодавства.

Більш детальне врахування архетипів територій унормовує Закон України «Про охорону культурної спадщини» [4], який регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Цим законом визначено, що об'єкти культурної спадщини, які перебувають на території України, охороняються державою. Охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Закон нормативно врегульовує понятійний апарат у сфері охорони культурної спадщини.

Закон України «Про охорону національної культурної спадщини» визначає також параметри класифікації об'єктів національної культурної спадщини, унормовує повноваження спеціально-уповноважених органів з охорони культурної спадщини та їх взаємозв'язки, визначає права та обов'язки, спрямовані на охорону національної культурної спадщини. Крім цього, законом передбачаються превентивні заходи, спрямовані на збереження пам'яток культурної спадщини та їх охорону, захист традиційного середовища та об'єктів національної культурної спадщини. Указаний закон детально розглядає охорону культурної спадщини, але разом з тим дефініція архетипів територій є більш широкою, деякі аспекти збереження архетипів територій не враховуються в жодному нормативно-правовому акті.

Отже, здійснивши огляд основних нормативно-правових актів у сфері регулювання і містобудівної політики на місцевому рівні, констатуємо, що необхідність та актуальність урахування архетипів територій знайшли підтвердження під час здійснення заходів з планування та забудови територій населених пунктів. Це унормовано низкою законодавчих актів, сукупність яких сприяє збереженню звичного

для суспільства вигляду населених пунктів та обумовлює процеси видозміни архетипу території обов'язковими до виконання заходами та процедурами.

Безперечним є те, що нормативно-правові акти мають вади, які стримують належне функціонування та розвиток механізму правового регулювання містобудівних процесів на місцевому рівні, а обов'язкові заходи не завжди виконуються належними чином. Зокрема, відсутні законодавчі норми, які передбачають обов'язкове врахування історичного стилю населеного пункту, що має чітко виражені функціонально-стилістичні особливості, з метою його збереження та відновлення під час планування та забудови територій на місцевому рівні; не встановлено режим правової відповідальності за руйнування архітектурного середовища. Це обумовлено тим, що первинною для органів місцевого самоврядування є економічна вигода, яка, як правило, суперечить суспільним потребам.

Розглядаючи архетип територій як складову розвитку механізму правового регулювання під час реалізації містобудівної політики на місцевому рівні, вбачаємо необхідність удосконалення існуючих нормативно-правових актів у сфері містобудування та охорони культурної спадщини з потребою обов'язкового унормування принципу врахування архетипу територій під час реалізації містобудівної політики на місцевому рівні, оскільки вказаний рівень є найбільш наближеним до суспільства, а органи місцевого самоврядування та виконавчої влади сіл, селищ і міст відповідно до чинного законодавства наділені основними повноваженнями з планування та забудови територій, виділення земельних ділянок для містобудівних потреб та охорони культурної спадщини.

Таким чином, наявність широкого кола повноважень, під час реалізації яких можуть виникнути суперечності, призводить до невиконання в повному обсязі чинного законодавства, а відсутність обов'язкових і зрозумілих для суспільства норм дозволяє нехтувати законодавством, яке не має прямої дії. Отже, вважаємо за доцільне передбачити унормування поняття архетипу територій в законодавчих актах, встановити основні критерії їх визначення, розширити коло повноважень територіальної громади під час ухвалення генеральних планів населених пунктів та іншої містобудівної документації; забезпечити унормування обов'язкового збереження історичного архітектурного вигляду населених пунктів; за наявності більшості об'єктів будівництва певної архітектури та історичної доби враховувати ці особливості під час видачі містобудівних умов та обмежень щодо забудови історичних місць населених пунктів; передати контрольні повноваження з питань охорони культурної спадщини з місцевого рівня на державний рівень зі створенням повноцінного органу охорони культурної спадщини з місцевими представництвами. Разом з тим варто передбачити відповідальність посадових осіб органів влади та місцевого самоврядування за порушення норм чинного законодавства, їх недотримання та ухилення від їх виконання під час реалізації містобудівного законодавства, передбачити відповідальність для проектних організацій та забудовників за порушення вимог збереження архетипів територій під час проектування тощо; запровадити обов'язкову кримінальну відповідальність за руйнування архітектурної автентичності об'єктів, що мають архітектурну виразність, під час проведення реконструкції.

Основними критеріями, які мають урахуватись під час здійснення планування та подальшої забудови населених пунктів, є історична містобудівна документація, за якою стає зрозумілою хронологія розвитку територій, збережені історичні джерела, за якими можна ідентифікувати архітектурний вигляд історичних кварталів та районів населених пунктів. Разом з тим основним інструментом застосування складової архетипу територій у розвитку механізму правового регулювання є необхідність застосування обов'язкового історичного принципу під час планування й забудови територій та унормування обов'язкового включення до архітектурних рад представників органів охорони національної культурної спадщини й громадських організацій, завданням яких є захист історичної спадщини, історичної архітектури та загальноприйнятого суспільством вигляду центральних історичних частин населених пунктів.

Важливим елементом, що має сприяти нормативному захисту архетипу територій, є перегляд підходів до розташування рекламних об'єктів в історичних частинах міст та відмова від встановлення тимчасових споруд і малих архітектурних форм у центральній частині населених пунктів. Також доцільно враховувати кольорові гами вулиць і кварталів для надання більш привабливої архітектурної виразності будівлям та спорудам. Окрім того, у разі ліквідації та демонтажу будівель і споруд промислового призначення в центральних частинах населених пунктів варто використовувати вказані території для потреб житлової та громадської забудови з урахуванням архітектурних особливостей історичної забудови.

Важливе місце у створенні архетипу території населеного пункту в майбутньому посідають забезпечення перенесення промислових об'єктів за межі історичної частини населених пунктів та забезпечення комплексного планування територій населених пунктів у єдиному архітектурному ансамблі. Вищевказані заходи мають доповнити існуючі норми законодавства, яким регулюються питання реалізації містобудівної політики на місцевому рівні. Окрім того, варто розширити коло контрольних повноважень у сфері державного архітектурно-будівельного контролю та контролю у сфері охорони культурної спадщини, передбачити додаткові норми відповідальності за правопорушення у досліджуваній сфері.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реалізація запропонованих заходів забезпечить ефективність практичного застосування принципу збереження та відтворення архетипу територій як складової розвитку механізму правового регулювання містобудівних процесів на місцевому рівні. Ураховуючи особливість кожного населеного пункту, його історичне становлення та розвиток, у подальшому можна дослідити питання планування й забудови населених пунктів шляхом застосування механізму імплементації моделі архетипів територій інших населених пунктів для розвитку особливого соціокультурного середовища.

Список літератури

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління. – К. : НАДУ, 2011. – 692 с.
2. Конституція України: від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР [Електронний ре-

- сурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>.
 3. Про основи містобудування : Закон України : від 16 листопада 1992 р., № 2780-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2780-12/print1392548950704936>.
 4. Про охорону культурної спадщини : Закон України : від 8 червня 2000 р., № 1805-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2780-12/print1392548950704936>.
 5. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-ВІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=3038-17>.
 6. Юрченко Є. О. Збереження архетипу територій при плануванні і забудові населених пунктів / Є. О. Юрченко // Архетипіка і державне управління: інституційні форми, механізми та практики : збірник наукових праць переможців і кращих авторів Першого міжнародного конкурсу молодих учених (Київ, 24 травня 2013 р.) / за ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. – К. : Псіхея, 2013. – С. 104–109.
-

Ievgenii IURCHENKO

*Post-graduate student of Economic policy and Management Department,
Kharkiv regional institute of Public Administration,
National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine
(Sumy, Ukraine)*

**ARCHETYPE OF THE AREAS AS A COMPONENT OF LEGAL REGULATION
MECHANISM IN URBAN POLICY IMPLEMENTATION AT LOCAL LEVEL**

Archetype of the area as part of the regulatory mechanism improvement within the urban policy implementation at the local level is under the consideration. The importance of ensuring consideration archetypal component in the planning and development of territories is theoretically proved by the author. An overview of the main legislation in the field of urban development and protection of cultural heritage is also conducted. It is determined that the system of legal regulation has a number of mandatory requirements that contribute to the preservation of archetypes areas, however, the existing defects will not allow to ensure the proper preservation of the architectural heritage of historic settlements. The study suggests measures aiming at the development of a mechanism of legal regulation in the implementation of urban policy at the local level.

Keywords: *an archetype of the territory, a mechanism of legal regulation, an urban development.*

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

• АРХЕТИПІКИ •

Виникнення. Українська школа архетипіки (УША) сформувалася як міждисциплінарний науковий напрям досліджень. УША тісно пов'язана з аналітичною психологією К.-Г. Юнга, типологією Майерс-Бріггс, творчістю соціологів Е. Афоніна та О. Донченко, психодіагноста Л. Бурлачука, культуролога Б. Кримського, історика А. Мартинова і політолога Ю. Романенко.

Становлення. Основними етапами становлення УША є:

– створення та адаптація для масових опитувань (кількісної) проєктивної особистісної методики «колірних переваг» (1987-1992 рр.; Е. Афонін), (якісної) особистісної психодіагностичної методики БАД (2000-2002 рр.; Л. Бурлачук, Е. Афонін, О. Донченко);

– соціологічний моніторинг загальносистемних змін (в Україні – з 1992 р.; у Російській Федерації – з 2010 р.; у Республіці Білорусь – з 2010 р.);

– концептуалізація в соціетальній (з 1994 р.), циклічній (з 1996 р.) і, власне, архетиповій (з 2002 р.) парадигмах.

Статус. Проведення в 2010-2013 рр. теоретико-методологічних семінарів (ТМС) з міжнародною участю «Архетипіка і державне управління» дозволило охопити понад 150 учасників із 11 країн і близько 40 міст світу. У рамках ТМС-2013 було організовано Перший щорічний міжнародний конкурс молодих вчених.

Ключові публікації

1. Афонин Э. А. Великая коэволюция: глобальные проблемы современности: историко-социологический анализ = Global problems of contemporaneity: historic-sociological analysis / Э. А. Афонин, А. М. Бандурко, А. Ю. Мартинов. – К. : Парламентское изд-во, 2003. – Режим доступа : <http://www.nbu.gov.ua/books/2003/03aeagse.pdf>.
2. Афонін Е. А. Архетипи світових релігій в умовах глобалізації / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Віче. – 2002. – № 3. – С. 70-74.
3. Афонин Э. А. Архетипика как новое научное направление междисциплинарных исследований проблем государственного управления / Э. А. Афонин, Е. В. Суший // Государственное управление в XXI веке: традиции и инновации. – М. : Изд-во МГУ, 2011. – Ч. 3. – С. 111-122.
4. Афонін Е. А. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов. – К. : ПАРАПАН, 2002. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/books/2002/02aeavrg.pdf>.
5. Афонін Е. А. Людська ідентичність та особливості її впливу на політику й державне управління / Е. А. Афонін // Концептуальні засади взаємодії політики й управління. – К. : НАДУ, 2010. – С. 265-289. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/books/2010/10aeakzv.pdf>.

6. Афонін Е. А. Соціальні цикли: історико-соціологічний підхід / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов. – Х. : Золота миля, 2008. – 504 с. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/books/2008/08aeasts.pdf>.
7. Афонін Е. А. Суспільний розвиток від Різдва Христового = Social development AD / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов. – К. : Парламентське видво, 2000. – 312 с. – Режим доступу : http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/rovni_text/Soc_Devel_2000.zip.
8. Афонін Е. Розвиток України: макросоціальний підхід / Е. А. Афонін // Віче. – 1996. – № 1. – С. 45-56.
9. Донченко О. А. Архетипи соціального життя і політика / О. А. Донченко, Ю. В. Романенко. – К. : Либідь, 2001.
10. Донченко Е. А. Социетальная психика / Е. А. Донченко ; НАН Украины ; Ин-т социологии. – К. : Наук. думка, 1994.
11. Донченко Е. А. Социетальная психика как предмет социологического исследования : дис. ... д-ра социол. наук: 22.00.01 / Е. А. Донченко ; НАН Украины ; Ин-т социологии. – К., 1994.
12. Донченко О. А. Архетиповий менеджмент / О. А. Донченко ; Нац. акад. пед. наук ; Ін-т соц. та політ. психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 264 с.
13. Афонін Е. А. Закономірності та особливості суспільно-трансформаційних процесів в Україні / Е. А. Афонін, О. В. Суший, Л. М. Усаченко // Український соціум. – 2011. – № 4. – С. 7-30. – Режим доступу : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf.
14. Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды / С. Б. Крымский. – К. : Курс, 2000.
15. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Феномен української культури: методологічні засади осмислення : зб. наук. пр. – К. : Фенікс, 1996. – С. 91-112.
16. Афонін Е. А. Психокультура України: «помаранчевий перехід» / Е. А. Афонін, О. А. Донченко, В. О. Антоненко // Соціальна психологія. – 2006. – № 4. – С. 77-93. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=60&c=1281>.
17. Публічне управління : теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів держ. упр. – 2013. – Спец. вип. – [Мат-ли ТМС-2013, Київ]. – 2012. – Спец. вип. – [Мат-ли ТМС-2012, Барселона]. – 2011. – Спец. вип. – [Мат-ли ТМС-2011, Шарм-Ель-Шейх]. – 2010. – № 3-4. – [Мат-ли ТМС-2010, Феодосія].
18. Соціетальний фактор політичної модернізації // Український соціум. – 2008. – С. 110-123. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2008_3/110-123.pdf.
19. Афонін Е. А. Соціетально-психологічний чинник трансформації і соціетальна структура кризового суспільства / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Соціальна психологія. – 2007. – № 1. – С. 3-11. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=66&c=1496>
20. Суший О. В. Психосоціальна культура державного управління / О. В. Суший ; за наук. ред. Е. А. Афоніна. – К. : Світогляд, 2012. – 344 с.
21. Цвет и психика = Color and Psyche [Текст] // Аэропорт. – 2006. – № 1. – С. 52-55. – Режим доступу : <http://afonined.livejournal.com/1179.html>.

Наукове видання

АРХЕТИПІКА І ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ:
РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА НОРМАТИВНІ ПРАКТИКИ

Збірник наукових праць
переможців та кращих авторів
Другого міжнародного конкурсу молодих учених

Редактори:
Едуард Афонін, Геннадій Рябцев.

Коректор:
Марія Цветкова.

Київ
НТЦ «Псіхея»
2014

Підписано до друку 29.05.2014.
Формат 60×84/16. Обл.-вид. арк. 6,18.
Ум.-друк. арк. 5,56. Гарн. Таймс.
Наклад 300 прим.

Науково-технічний центр «Псіхея».
04080, Київ-80, вул. Фрунзе, 40 Г, тел. (+38 044) 234-68-39.
E-mail: oil@ukroil.com.ua.
Свідоцтво серії ДК № 4412 від 17.09.2012.